Klawrojna

ئازادی
لە بەهاری تەمەنیدا!

نەژاد عزیز سورمێ

ئازادی لە بەهاری تەمەنیدا

وتاری رۆژنامەنووسیی

2005 چاپی یەکەم

* نووسەر: نەژاد عزیز سورمێ
* ئازادی لە بەهاری تەمەنیدا
* وتاری رۆژنامەنووسیی
* تابلۆی بەرگ: هونەرمەند جۆرج براک
* خەتی تایتلەکان: هونەرمەند محەمەد زادە
* کاری هونەریی: شکار نەقشبەندی
* چاپی یەکەم – 2005
* ژمارەی سپاردن:481
* چاپخانەی وەزارەتی پەروەردەی حکوومەتی کوردستان
* ئەم وتارانە، کە لێرەدا کۆکراونەتەوە،
پێشتر لە وەختی جیادا لە رۆژنامەو گۆڤارەکاندا بڵاوبوونەتەوە.

دڵ هەر بەخۆی دەبێتە ئامانجی گوڵ و گوللە
سیما و دێم بەخۆیان پێکەنینش و فرمێسکیان پێوە دەبێ
لێویش بە خۆی تامی ژار و هەنگوین دەکات
لە هەمان ئاسماندا هەڵۆو کۆتر هەڵدەفڕن
لە هەمان هێلانەدا، لە هەوری رەشدا ئاووئاگر هەڵدەقوڵێن
هەمان بزماریش خەنجەرو قیسارەی پێوە دەکرێ
«رەسوڵ هەمزاتۆڤ»

ناوەڕۆک | لاپەڕە

* وتاری رۆژنامەنووسیی کوردی
ون کردنی باڵانس یا وانەدان 11

* رۆژنامەنووسیی وەک پیشە
رۆژنامەنووسیی وەک ئایدیۆلۆژیا 14

* رۆژنامەگەریی کوردی و کێشەکانی دنیا
(بۆشاییەکی هەستپێکراو) 18

* رەگەزی متمانە لەکاری رۆژنامەنووسیدا 21

* کەناڵە ئاسمانییەکانی کوردی
لە قەڵەمڕەوی رەهەندە فەرهەنگییەکاندا 24

* ئایندەی رۆژنامە
لە ناو هەڕەشەکانی هۆیەکانی بینین و بیستندا 28

* رۆژهەڵات
هەنگاوێکی تر لەرێگادا 33

* هەواڵەکانی ناوخۆ لە رۆژنامەگەریی کوردیدا
پەراوێزێک لە پەیوەندی ناوەندو دەوروبەر 37

* گۆڤارو رۆژنامە دنیایێک... دوو دنیا 40

* دەنگوباسی(هەواڵ)
لە رۆژنامەگەریی کوردیدا 43

* رۆژنامەگەریی منداڵان
پێویست و گرینگ... بەڵام هەژار 46

* ئافرەتی کورد لەدنیای رۆژنامەگەریدا
بەیانیدان لەنیوەشەودا 50

ناوەڕۆک	لاپەڕە
* ئارشیف... که له ڕۆژنامەگەریی کوردیدا نەخوێندراوەتەوه	53
* ڕۆژنامەیێکی ئێواران... ئایا پێویسته؟	56
* دەربارەی ئەو ڕۆژنامانەی بەبۆنەیێکی تایبەتی دەردەچن	59
* ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێز بە کوردی	63
* تیراژی ڕۆژنامەگەریی کوردی ڕاستییەکی تاڵ	67
* ڕۆژنامەگەریی(ئەهلی) لەبازنەی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا سیما یان تارمایی؟	70
* کات لەڕۆژنامەگەریی کوردی جێوەڕێیی بێ پاساو	74
* زمانی ڕۆژنامەنووسیی	78
* ڕۆژنامەگەریی ئەلکترۆنی کوردی	80
* ڕۆژنامەگەریی ڕێکخراو و سەندیکاکان	82
* (ئاژانسی دەنگوباسی کوردستان) پرۆژەیەک کە وەختی هاتووە	85
* ریکلام لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا	88
* ئەدەب و کاری ڕۆژنامەنووسیی	93

ناوەڕۆک	لاپەڕە
* وەبەرهێنان لە مەیدانی میدیاو کولتووردا	96
* ڕاهێنانی ڕۆژنامەنووسان ڕوونبینی بە ئاراستەیێکی ئامانجدار	99
* کارگێڕی لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا ڕاستکردنەوەی لاسەنگی یا لە گرێژنەبردنی	102
* نوکتە هەڵکەوتێک لەپاڵ میدیادا	104
* بەرهەمهێن و بەکاربەر میدیای کوردی لە کوێی هاوکێشەکەدایە؟	107
* هەڵەبڕ... ڕۆژنامەنووسیی ون	110
* ڕۆژنامەگەریی کوردی لەسەردەمی نوێیدا گوشاری بەهاو بەرێوەبردن	112
* لە پەراوێزی کاغەزو کاریگەریی کاغەز لە دنیای کتێب و ڕۆژنامەگەریی کوردیدا	114
* ڕەنگ لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا (شەش تەقەڵ و مانگە شەو	118
* ئازادی لە بەهاری تەمەنیدا	122
* چی بوو... چ ڕوویدا چ دەبێ... چی ڕوودەدا هەوڵێک بۆ وروژاندنی یادەوەرییەکان	126

ناوەڕۆک | لاپەڕە

ناوەڕۆک	لاپەڕە
* وەرگێڕان.. پرۆژەییێکی جیدی پشتگوێخراو	130
* کتێبی کوردی لەنێوان ئاستی رۆشنبیری و تەکنیکی چاپ و بازاڕی بلاوکردنەوەو جوگرافیای خوێندنەوەو پێویستی رۆژگاردا	137
* کۆمەڵگە... تەکنەلۆژیا... میدیا پەراوێزێک لەناو تێکستدا	140
* زمانی کوردی	146
* جەماوەر... شەقام... رای گشتی هەوڵێک بۆ تێگەیشتن	150
* ئەوانەی لە نیشتمانی خۆیاندا غەریبن	159
* هەڤپەیڤین بەڵام نەک بۆ هەڤپەیڤین و هیچیتر...	163
* بەرتیل لەمێژوودا!!	172
* شتێک لەنێوان سۆمەری و کوردیدا	176
* پەنجەنمایێک بۆ ئەدەبی سۆمەری	185
* لەخۆنووسانی باهۆز شیعر لەسەردەمی تەکنەلۆژیادا	189
* رەشنووس لە دنیای داهێناندا	191
* ژیان و چیترنا!	193
* هەمیشە یەکێک هەیە لە تۆ باشتر سەما دەکا	196

وتاری رۆژنامەنووسیی کوردی

ون کردنی باڵانس یا وانەدان

خودناسی میتۆدێکی هەڵبژاردەیە لەسەرەڕێی راستکردنەوەی لاسەنگی و دیتنەوەی ئەو ماناو چەمکانەی ژیانی کوژاوە هەڵدەکەنەوە، روو لە ئاراستەیێکی بەگەڕو بەبزاوت و پڕاوپڕ لەژیان...

دیارە پێچەوانەیشی هەر راستە، بەو رووکارەی باڵانس ون دەکەین و لە منایەتیەکی خودنەناسدا، چرا هەڵکراوەکانیش دەکوژێنەوەو ژیان کە مانایەکی نامێنێ...

ئەمڕۆ رۆژنامەنووسیی کوردی لەگەڵ ئەو نەختە ترازانەیشی لە هەلومەرج؛ رۆڵی دیار لەو نێوانەدا دەگێڕێ. ئەگەر وەک پێویست بەخۆیشی نەوەستابێ بەهەر فاکتەرێک هەیە کەوتووەتە سەر دووڕیانێکی یەکلاکەرەوە، لەسەریەتی لە هەڵکەوتێکی لەو رەنگەدا وتارێکی بارتەقای هەلومەرجی

هەبێت کەکێشە بەهەستەکانی کۆمەڵگە لە دواکەوتوویی ژێرخان و بنیاتی کۆمەڵایەتی و کولتووری و تەنانەت سیاسیش، بکاتە کانگەو نموونە بۆ ڕاستکردنەوەی هاوکێشە لاسەنگەکان. وتارێک لە ئایندەیێکی نزیکدا ئاسۆیێک دەربخاو میتۆدێکی بالانمای سەردەمی لێبکەوێتەوە...

ئەوەی تا ئێستا سەرنج بەلای خۆیدا راناکێشێ ئەو وتارەیە کە دەبووایە هەبێ و کەچی نییە! ئەگەر ئەو چلەتیشکەی قەومایەتی هەندێ رۆژنامەو بڵاوکراوەی لێک نزیک کردۆتەوە، ئەوە ناگەیێنێ وتارێکی نەتەوەیی ئینسانی دوور لە دەمارگیری بەپێی میتۆدێکی زانستی و سەردەمانە دروست بوون.

ئەم راستیە وامان لێ دەکا، بەخۆماندا بچینەوەو خۆمان بناسین و لە هەوڵی دروستکردنی وتاری رۆژنامەنووسیمان بەهەستترین و لەو منایەتییە بەرژەوەند خوازە رووتە دوورکەوینەوە کە بەتەنیا سۆزێکی هەژارانە دەروەستی دێت...

لەگەڵ یەکەمین نەعرەتەی راپەڕین سالّی 1991پێت سەیر نەبێ سەرەڕای لەگرێژنەچوونی جەوسەرەکان، خۆڕسک رۆژنامەنووسی ئەوسای دەسپێکی راپەڕین کە زیاتریش لە رۆژنامەنووسیی بیستراودا خۆی دەنواند، وتارێکی ناوکۆی دیاریکراوی هەبوو، کە ئەگەر چی بەپێی میتۆدێک دانەڕێژرابوو و وەک وتمان خۆڕسک دروست ببوو، بەڵام وتارێک بوو جگە لەوەی هەبوو کە لە خۆیدا سەرکەوتنێک بوو، دەقەبەری هەلومەرجەکەیش ببوو.

لەتێپەڕبوونی زەمەن و هەڵاتنی هەویرەکان لەلایەک وتارە خۆڕسکەکە بەرەو کاڵ بوونەوە چوو، لەلایەکەی تریش وتارێک ئێستاشی لەگەڵدا بێ دروست نەبوو جێی بگرێتەوەو کوڕ گەرم بکاو روونبینی و کاربراییێک پێک بهێنێ... بەپێچەوانەوە، هەرتیرەو لەکەندالێک بووە... ئەوەی دەیلێین ئەوەنییە دەیزانین.. نابەلەدییەکی دیارو بەرباد لەڕووی هزرو سیاسەت و کلتووردا وێنەی چەترێکی هەناسەبڕ بەسەرماندا کێشراوە... لەپەراوێزی زۆربەی کێشەو مەسەلەکانی دنیای تازە، دنیای ئەمڕۆی تاک جەوسەری و هەوڵەکانی دیکەی لێرەو لەوێی نموونەی وەک ئەوروپا و ژاپۆن و چین داین... پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکانمان، بێ ئەوەی پەرەسەندنێکی بە

رووکاری ئەوەی پێی دەگوترێ کۆمەڵگەی مەدەنی هاویشتبێ ڕووالەتی سەیرو سەمەرەی لێکەوتۆتەوەو نوقمی بەخۆوەژیی و منایەتیە.. جیدیەت بوونەوەرێکی ناشیرینی نا قبوڵی ناهەمووشتێکە...

وتاری رۆژنامەکانمان، لەوانەدادان و مامۆستاکاری بەدەر، هەوڵی بەشداری پێکردنی بەرامبەری لێ ناخوێندرێتەوە ..نەوەی نوێ داماوە، نازانێ رووی لە کام رووگە بێت...

لەوڵاتی خۆیدا هەست بەغەریبی دەکات، بۆیە دەبینێ چارەسەر لە هەڵاتندا، لە بەجێهێشتنی زێدو نیشتماندا دەبینێ...

هەنگاوەکان لە رۆژنامەنووسیماندا بەو ئاراستەیەنین تەنانەت لە ئایندەی نزیکیشدا وتارێک دروست بکەین هاوتای ئەو گۆڕانکارییە تیژڕۆیانە بێت کە لە دنیای ئەمڕۆدا بەڕێوەن...

هەمیشە پرسێک هەیە نزیک خۆ بەکەمگرتن... ئەمە ئەگەر لە خودناسیەوە سەرچاوەی گرتبێ رەنگە نوقلانەی کەوتنەوەی سەر راستە شەقام بێت...

بەڵام هیچ بەڵگەیەک لەو راستیەدانییە، ئێمە تا ئێستا لەقۆناخی ئەزموون و ئەزموونداری تێپەڕیبین... ئێمە لە ناوچەیەکی پەراوێزکراودانین، وڵاتی ئێمە، وڵاتێک نییە وشکەڵان و لەتراویلکە زیاتری لێ نەبینرێ...

هەقە هەنگاوەکانمان بارتەقای وڵاتەکەمان بێت... هەقە لەو کانگەو لەژێر بنمیچی ئەو ئاسمانەیەوە هەوڵ بدەین وتارێکی یەکخراومان هەرچی نەبێ بۆ بەرامبەر هەبێ...

لەسەردەمێکدا، کە جیهانایەتی رەنگڕێژی چەهرەو سیمای کردووە دەخوازێ شەفافترو روونتر بین و چاتر بەرپێی خۆمان ببینین تا لەوە حاڵی بین چیمان دەوێ ..، لەتێگەیشتنی ئەو کەشوهەوایەدا مەحاڵ نییە بتوانین وتاری خۆمانمان هەبێ...

•

رۆژنامەنووسیی وەک پیشە
رۆژنامەنووسیی وەک ئایدیۆلۆژیا
1

رۆژنامەنووسیی کوردی رەنگە زیاتر لە رێگای ئەدەبیات و سیاسەتدا سەری هەڵدابێ و هێزو گوڕی لەو دەرەتانەوە وەرگرتبێ.. سیاسەت بەو مانایەی دەچێتەوە قاوخی رەتکردنەوەی زوڵم و زۆری و بەرەنگاربوونەوەی هەموو ئەو ناهەقیانەی وەک نەتەوە لە کورد کراوە..

دیارە خۆڕایی نەبووە یەکەمین هەنگاو دوور لە نیشتمان بێ، کاتێ بەدرخانیەکان لە قاهیرەی پایتەختی میسر بە بڵاوکردنەوەی (کوردستان) دەستیان پێ کرد.

لەو رۆژەوە رۆژنامەنووسیی کوردی وەک بیرێک بە دەرزی لێ بدرێ، بەهەموو ئەو هەورازو نشێوانە تێپەڕیوە کە بە هۆ و بێ هۆ کەوتوونەتەبەر رەوتی بەرێوەچوون و پێشکەوتنی.. سەیریش دەکەی هەر رۆژگارێ لە مێژووی پڕ لە کەندو کۆسپمان، وەختێ خەباتی سیاسیمان هەناسەیەکی هاتبێتەوە بەر،

ڕۆژنامەنووسیمانی لێ بێ بەش نەبووەو بەهرەی لە هەردوو لایەنی ئازادی نووسین و تەکنیکی چاپ و بڵاوکردنەوە لێ وەرگرتووە؛ ئەگەرچی ئەو بەهرە وەرگرتنەیش لە کاریگەریی ڕۆژنامەگەریی ئەو وڵاتانە بەدەر نەبووبێ کە کوردستان و کوردیان بەسەر دابەشکراوە، لەوانەیش بەنموونە بەشی خوارووی کوردستان کە زیاتر بە ڕۆژنامەگەریی عەرەبییەوە پەیوەست بووە، ڕۆژنامەگەریی عەرەبیش لە خۆیداو بەشایەدی و دانپێدانانی خودی ڕۆژنامەنووسانی عەرەب بەگوێرەی ڕۆژنامەنووسیی دنیا تاڕادەیەکی زۆر بەهۆی گەلێک ئەگەر دواکەوتوو بووەو زیاتر بە لۆژیکی سەرکوتکردن و سانسۆرکردنەوە مامەڵەی لەگەڵدا کراوەو بەعەقڵیەتێک کە(تاڕادەیەک ئێستاشی لەگەڵ بێ) گۆڕان و کەشوهەوای گۆڕان ڕەت دەکاتەوەو هیچ حسابێکی بۆ ڕای گشتی و ئەوەی پێی دەگوترێ (بێ لایەنی ڕوانین)ی نەکردووە.

لە سەرەکەی تریش ڕۆژنامەنووسیی عەرەبی دەچێتەوە ناو ڕۆژنامەنووسیی ئەوەی بە (جیهانی سێ یەم) ناسراوە، هەمیسان ڕۆژنامەنووسیی یەکی دواکەوتوو بووە لە چاو ڕۆژنامەنووسیی ئەوروپاو وڵاتانی دیکە کە بە سیستەمی دیموکراسیەوە بەڕێوەدەچن.

داخۆ ڕۆژنامەنووسیی کوردی لە چ ئاستێکدا بووبێ کە هەر لە خۆیدا دووچاری گەمارۆی کولتووری بووبێت، کورد وەک نەتەوە خۆیشی گەفی لەناوبردن و جینۆسایدکردنی لەسەربێت؟

2

ڕاپەڕینی ساڵی 1991 وەک چۆن کوردستانی خستە قۆناخێکی نوێ، ڕۆژنامەنووسیی کوردیش لە هەردوو ڕووی چلۆنایەتی و چەندایەتیەوە بەهرەیەکی باشی لەو قۆناخە وەرگرت کە بەڕاستی دەتوانین بەقۆناخی زێڕینی دابنێین لە هەموو مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی ... بەڵام !

ئەو (بەڵام)ـەیش بێ دەستی پیاوی دێتەپێش، بەوەی کەش وهەوای ڕاپەڕین و تاقی کردنەوەی زیاتر لە سێزدە ساڵ، بەهەموو تاڵی و شیرینیەکانیەوە هێشتا ئەوەی فێرنەکردین بتوانین وتارێکی ڕۆژنامەنووسیی پێکبهێنین و پەردەکان لابدەین و پەنجەرە داخراوەکان بکەینەوە، هەنگاو لە مەملەکەتی وەستاوو دۆگمای ئایدیۆلۆژیاوە بەرەو ئاقاری سەربەست و ئازادی باوێین، بەو ئاراستەیەی ڕۆژنامەنووسیی وەک پیشەیەک چاو لێ بکەین، پیشەی ماندوو بوون و گەڕان بەدوای ئەو ڕاستیانەی ڕێگا ڕۆشن دەکاتەوەو دەمانخاتە سەر

ڕاستە شەقامی پێشکەوتن..

بەدرێژایی ئەو ماوەیە نەمانتوانی ڕۆژنامەنووسیی وەکو پیشە بناسین و بناسێنین، بەڕادەیەک هەندێ لەو ڕۆژنامانەی بەناوی ئەهلی و سەربەخۆیش بڵاوکراونەتەوە، باوەکو لە وێنەی ئەزموونێکی تازە لە مێژووی ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا دەرکەوتبن، ئەوانیش مامەڵەیان لەگەڵ هەواڵ و دەرهاوێشتەکانی هەواڵ لە مەداری وروژاندن نەپەڕیوەتەوەو نەگەیشتووە بەوەی بەهێزی بەرپرسیاریەتیەوە گرفت و برینەکان بخەنە بەر ڕوناهی...

هەمیشە دەبینین پرسیارە وروژێندراوەکانیش لەوچەشنە ڕۆژنامانەدا دوور نین لە دنەدان و ئەنگیزەی بەسیاسەت و جیهانی ڕکابەری سیاسەتەوە داپۆشراو.. (هەریەک بۆ لەیلای خۆی)..

دیارە ڕۆژنامەکانی تریش کە لایەنە سیاسیەکان چاپیان دەکەن لێرەدا جێی باس نابن، بەوپێیەی هەر ڕۆژنامەیەک لەو ڕۆژنامانە زمانحاڵ یاخود لەلایەن ئەو لایەنانەوە دەردەچن و بێگومان پەیوەست دەبن بە سیاسەتی ڕەنگ بۆ ڕێژراویان کە ئەمەش دەڵێین هەرگیز مەبەستمان لەوە نیە بڵێین ڕۆژنامەی حزبی خزمەتی ڕۆژنامەنووسیی کوردی نەکردووە، یاخود لەو ڕەوتەدا کورتی هێناوە کە دەچێتەوە ناو ئەو کەرنەڤاڵە بەجۆش و خرۆشەی ڕۆژنامەنووسیی دوای ڕاپەڕین.

بەڵام کە دەڵێین جێ ی باس نیە، لەو ڕوانگەو جیهانبینی یەوە بۆی دەچین کە ئاسان نیە ڕۆژنامەگەریی مولتەزیم، پیشەی ڕۆژنامەنووسیی وەک پیشە ببینێ لە دەرەوەی سیاسەتە ڕەنگ بۆ ڕێژراوەکان.

3

پیشەی ڕۆژنامەنووسیی وای نابینم کاری گۆڕانکاری کۆمەڵگە بێ، هەر کۆمەڵگەیەک، بەقەد ئەوەی بە پەرۆشی و مەسئوولیەتەوە پرسیار بکا.. لێرەشدا ڕۆژنامەنووس پیشەی بەتەنیا وەک سەرچاوەی بژێوی چاو لێ ناکا کە دەسکەوتێکی کاتی تێدایە، بەڵکو بە نیشانەی پەیوەندی خۆی بەخوێنەرو بە بەخت و ویژدانی خۆی لە گەیاندن و بڵاوکردنەوەی ڕووداو و هەست و بیری، بەتایبەتی لەوەی بەچەندین پەڵپ و بیانوو، لە پێشەوەشیان بیانووی (بەرژەوەندییە باڵایەکان)، کە هەمیشە سەرپۆشکردنی پرسیارەکانی پێ دەسپێرێ..

مەسەلەکە لەو هاوکێشەیەش لە ترکزەترە کە لە پێشدا لە مەسەلەی (ئازادی و مەسئوولیەتدا) خستمانەڕوو..

مەسەلەکە دەچێتە خانەی سەرپۆش لادان بۆ سەلماندنی پیشەی ڕۆژنامەنووسیی وەک پرۆژەیەکی پەیوەست بە پرۆسەی دەرکەوتنی ڕۆژنامەنووس لە قالبی پیشەوەرێکی مرۆڤانەو دوور لە دەسەلاتی سەرکوتکارو بایەخدان بە هەواڵەکانی دەرەوەو دەرهاوێشتەکانی بەگوڕوتینی بایەخدان بەهەواڵەکانی ناوخۆ و بەوپەڕی ڕاستگۆیی و پەیوەندار بە بەرژەوەندیی نیشتمان، وەک ئەوەی ڕۆژنامەنووس دەیبینێ نەک دەسەلات.

باس لە بەرژەوەندیی نیشتمان دەکرێ، نموونەیەکم لێرەدا دێتەوە بیر لە نموونەی ئەو هەوالانەی ڕۆژنامەنووسێک بێ لەبەرچاوگرتنی ئەو بەرژەوەندیانە هەواڵێکی بلاوکردەوە لەوەی بەکێشەی نێجیریای دووساڵ لەمەوبەر، کە رووکاری دارِشتنی هەواڵێک لەلایەن ڕۆژنامەنووسێکەوە بوو بەهۆی کوژرانی زیاتر لە 200 کەس و بریندار بوونی سەدانی تر..

پرسیار لێرەدایە، ئایا ڕۆژنامەنووس لە کوێوەی ویژدان و مەسئوولیەتی ڕۆژنامەنووسیدا ئەو هەموو خەڵکەی بەکوشتن دا؟!

وەکی دی، چاوت لێ یە ڕۆژنامەنووس زۆر هەواڵی گرنگ بەقوربانی خواستی دەسەلات دەکاو خوێنەری لێ بێ خەبەر دەمێنێتەوە.

4

لە راست بارودۆخی ڕۆژنامەگەریی کوردی و ڕۆژنامەنووسی کورد، وا پێ ناچێ هەوڵێکی جیدی درابێ روژنامەنووسیی وەک پیشە چاو لێ بکرێ، بەوەی نەریتێکی ڕۆژنامەنووسیانە لە کایەی ڕۆژنامەنووساندا دەربکەوێ کە ڕەهەندو مەودایەکی وای پێ بدا لە بواری جێوەرِییدا ببزوێ و لە مەداری دۆگمای ئایدیۆلۆژیاو بەهەند نەزانینی خوێنەرو بینەرو گوێگر بترازێ و ببێ بە بەشدارێکی کاراو متمانە پێکراو لە پرۆسەی گەشەپێدان و پەرەپێسەندنی شارستانی و چەکێکی کاریگەر لەبەرامبەر گەندەڵی دا.

●

ڕۆژنامەگەریی کوردی و کێشەکانی دنیا بۆشاییەکی هەستپێکراو

لەوەتەی هەیە، سەبارەت بە گەلێک هۆ و ئەگەر، لە پێشەوەیان ئەو زوڵم و ستەمەی بەدرێژایی مێژوو لەسەرخاکی خۆی لە کورد کراوە، ڕۆژنامەگەریی کوردی هاوڕێی لایەنەکانی تر هەمیشە کەوتۆتە سەنگەری بەرگری و بەرەنگاربوونەوە، بۆیە بەوچەشنە هەرگیز لەو ئاستەدا نەبووە، بوو بێت بەو سەرچاوە و ئاوهەڵدێرەی ڕووبار و جۆگەی لێ بووبێتەوە و خوێنەر، پاشانیش گوێگر و بینەری تێرکردبێ و پێویستی باخەبەربوونی لە پێشهاتەکانی دنیای بۆ فەراهەم کردبێ، بەو ڕادەیەی ناچاری چاو لەدەری نەکردبێ... ئەم حاڵەتەیش تا پێش ڕاپەڕین و دەستپێکردنی ئەزموونی ئەم بەشەی کوردستان (لەگەڵ ڕەهەندە پاشڤەبڕەکانیشی کە بێگومان هیچ ئەزموونێکی دنیا، کەم و زۆر لێی خاڵی نەبووە)... پاساوێکی هەبوو، بەڵام دوای تێپەڕینی هەموو ئەو ماوەیە، پاساو کە بەداد ناخوا، بەتایبەتیش لەکاتێکدا هۆیەکانی گەیاندن و پێکڕاگەیشتنی بەڕادەیێک پێشکەوتوون و

له پەرەسەندندان دنیایان کردۆتەوە گوندە دەپازدە ماڵیەکەی جاران...

ئێستا رۆژنامەنووسانی کورد و ڕۆژنامە کوردییەکان هیچ پاساوێکیان نەماوە، لەوەی بەهەندگرتنی شایان و بەڕوانین و جیهانبینی کوردی و کوردستانی لە پێشهات و ڕووداوەکانی دنیا بڕوانن...

مەبەستیش لێرەدا ئەوەیە؛ رۆژنامەنووسانی کورد ئەمڕۆ لەگەڵ ڕەوتەکەدابن و گۆشەگیر نەمێننەوە و لە ڕاست کێشە و پێشهاتەکانی دنیا، بەتایبەتی کێشە هەڵایساوە هەنووکەییەکان قسەی خۆیان هەبێ کە جگە لە باخەبەرکردنی بەرامبەر لەو کێشانە، ڕێ ڕوونی خوێنەر و بینەر و گوێگر بکەن... بەتایبەتیش لەو هۆیانەی رۆژانە بەو (بەرامبەر)ەوە پەیوەستن باسی کرا...

بەنموونە کێشەیەکی وەک کێشەی سودان، یان ململانێی ژێراوژێری ئەوروپا و ئەمریکا، یاخود مەسەلەی پێکهاتنی، یا دمگۆی پێکهێنانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی فراوان، یا کێشە ئابوورییە جۆراوجۆرەکان یا ئەوانەی پەیوەندییان بە ژینگەوە هەیە ئینجا با لەوپەڕی دنیاشەوە بێ...

یاخود مەسەلا نموونەی وڵاتێکی وەکو ژاپۆن و ئەزموونەکەی لەڕووی هەستانەوە و پەرەسەندن و کێبەرکێی پیشەسازی و ئابووری لەسەر ئاستی دنیا... یا تاقیکردنەوەی چین و هەندێ وڵاتی باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا و تاد...

هەموو ئەو کێشە و مەسەلەو پێشهاتانە و زۆری دیکەش کە لە دنیادا ڕوودەدەن یا پێشبینی دەکرێن ڕوو بدەن، چاو دەدەینێ رۆژنامەگەریی کوردی نەیداونەتەبەر ڕوناهی وەک پێویست کە ڕێگەی بەرامبەر ڕوونتر بکاتەوە و لە ئاگاداربوونی لە ڕووداوەکانی دنیا بەرپێی باشتر ببینێ...

رۆژنامەگەریی کوردی، بۆ نەوەی ئەمڕۆ کە زۆربەیان زمانی دیکە نازانن، پرسی دروستکردنی هاوسەنگی نێوان مەسەلە ناوخۆیی و کێشەکانی دەرەوە لە بەرامبەر دادەنرێ... سەردەمی گۆشەگیری بەسەرچوو... ئەگەر بمانەوێ نەوەی نوێ بەڕاستی بەبیری هەستانەوە و ئینتیما و بنیاتنانەوە تەیار بکەین.

لەهەموو دنیا ، ئەمڕۆ کە ئەوپەڕگیری لە هیچ بوارێکدا هیچی لێ هەڵناکڕێ و ئەو کاردانەوەیشی نەماوە کە جاران بەچەشنە هەڵوێست وەرگرتنێک تەماشا دەکرا...

سەردەمی ئەمڕۆ ، سەردەمی بەشداری و هاوبەشیکردن و ڕوانینە...

لە پەراوێزگرتنی کێشەکانی دنیا و لەسەر ڕانەوەستان و بایەخ پێنەدانی بۆشاییەکی هەستپێکراوی لە رۆژنامەگەریی کوردیدا دروست کردووە...

هەقە ڕووناکبیر و رۆژنامەنووسان لە ڕوانین و جیهانبینیاندا بەو ئاراستە و ئامانجە لەپێش خەڵکی دیکەدابن...

●

رەگەزی متمانە لەکاری رۆژنامەنووسیی دا

متمانە وەک پرەنسیپێکی بەهرەگیری و راستبێژی و راستیزانی و پێکەوە بەستنەوەی ئەم بەرو ئەو بەر، ئەگەر لە بوارەکانی تری ژیاندا پێویست بێ، پێکەوەنان و دروستکردنی لە بواری رۆژنامەنووسییدا، فاکتەری سەرەکی هەیبەت پێدان و خوێنەر پەیداکردن و ئارشیڤێکی باوەڕ پێکراوە کە مێژووی سبەینێی لەسەر بنیات دەنرێ.. لێرەدا چەندی رەگەزی خێرایی لە کاری رۆژنامەنووسییدا گرنگ بێ، ئەوەندەش ئاشکرا گۆیی و دیزە بەدەرخونە نەکردنی راستی لە هەموو ئەو هەواڵ و ریپۆرتاژانەی رۆژنامەنووس لە یەکێک لە هۆیەکانی راگەیاندن بڵاوی دەکاتەوە پێویستە ئەمە هۆیەکە، بە رابردنی رۆژگار دەبێتە بناغەیەکی پتەوی هەڵنانی متمانە لە نێوان خوێنەرو بینەرو گوێگرو رۆژنامەنووس..لەوەتەی راگەیاندنی کوردستان ئەو پێشکەوتنەی بەخۆوە دیوە، دوای راپەڕین، بەتایبەتیش لە رووی چەندایەتییەوە، زۆرجار لە هەواڵی واهەڵنگوتین کە سەرلەبەری دروستکراو بووە!! یا بڵاوکردنەوەی وتارێک، ریپۆرتاژێکی دیاریکراو

بەنیازێکی تایبەتی دوور لە مەبەستی رۆژنامەنووسییانەی رووت، کە لە ئەساسدا دەچێتەوە خانەی ریکلامێکی حەق نەدراو، لەلایەکەی تریش هۆیەک بۆ لەق بوونی متمانە لەگەڵ خوێنەرو گوێگرو بینەر.

کزبوونی متمانە، جگە لەوەی بەتێپەڕبوونی کات خەڵکی پێ لە دەزگاکانی راگەیاندن دەسەنگرێتەوە، لە ئاکامیشدا وای لێ دێ بڕوا بەڕاستیەکانیش نەکا..نەمانی متمانەیش هەمیشە کولتورێکی دواکەوتووی وای لێ دەکەوێتەوە کە هەرگیز توانای رووبەڕوو بوونەوەی پێشهاتەکانی نامێنێ، ئەودەم لە رووی ناچاریەوە هۆیەکانی راگەیاندن هەر بەدوایی ئەرکی رووناککاریان لە بیردەچێتەوەو وەک هەر کاڵایەکی تر پابەندی بازاڕ دەبن، لە هەمان کاتدا هەموو ئیمکانیاتە ئابووریەکانیش هەڵدەلووشێ..تاقیکردنەوەی رژێمە تۆتالیتارییەکان بەرچاوترین نموونەن، نزیکترینیشیان رژێمی بەعسی رەش بووەوە بوو..وای لێهاتبوو نەکەس توانای خوێندنەوەی رۆژنامەکانی مابوو، نەکەس تاقەتی تەماشکردنی تەلەفزیۆن، کە بە درێژایی ماوەی پەخش لە 90٪ی پەیوەندار بوو بە هەواڵ و سەردانە گاڵتە جاڕییەکانی دیکتاتۆر.

بەو رەنگە ئەوسا شتێک نەبوو بەناوی متمانە لە نێوان ئەو دەزگایانەو خەڵکدا.. ئینیتمای نیشتیمانیش کە ئێستا باسی لێ دەکرێ کاردانەوەیەکی سرووشتی بوونی ئەو متمانەیە..لەق بوونی متمانەیش بە تەنیا لەسەر بڵاوکردنەوەی هەواڵی ناڕاست و دروستکراو و تەشریفاتیەوە ناوەستێ، بەڵکو پەیوەندی بە چۆنیەتی بڵاوکردنەوەو چارەسەرکردنی رۆژنامەنووسییانەی بابەتێکی دیاری کراویشدا دەبێ، لەوەی جۆرێک لە چەواشەکردنی خوێنەری تێدایە..بە نموونە زۆر لەو وتارو بابەتانەی کە بووە بە باو لە رۆژنامەو گۆڤارەکانمان بڵاو دەکرێنەوە(بە کوردی) سەیر دەکەی نووسەرەکەی کوردی نازانێ، تەنانەت رەنگە بەخۆیشی لە وتارەکەی خۆی نەگا، کە لە ئەسڵدا بە عەرەبی یا زمانێکی دیکەی نووسیووە! لە حاڵەتی زمانەکانی تریشدا هەر بەو شێوەیە.. بەڕاستی تائێستا تێناگەم بڵاوکردنەوەی وتارێکی عەرەبی بە کوردی بەبێ ئاماژەپێدانی ئەوەی کە وەرگێڕدراوە چ پەندو حیکمەتێکی تێدایە؟!

بێگومان ئەم کولتوورە سەقەتە هۆیەکی دیکەی لە دەستدانی متمانەیە.

هەقە رۆژنامەگەریی کوردی و رۆژنامەنووسی کورد کە ئێستا پێگەیان جێگیر بووە، هەوڵ بدەن دوور بن لەو لێگۆڕان و یاساشکێنییە کە سەرەڕای بەتاڵ بوونی وەهمی ئەوەی تەماشا دەکرێ و گوێی بۆ رادەدێرێ و دەخوێندرێتەوە، هەموو تەلارێکی متمانەیش بەسەریەکدا دەرۆخێنێ..بەم جۆرە لە بازنەیەکی بەرتەسک بترازێ نە گوێی لێ دەگیرێ و نە تەماشا دەکرێ و نەدەخوێندرێتەوە.

•

کەناڵە ئاسمانییەکانی کوردی
لە قەڵەمڕەوی رەهەندە فەرهەنگییەکاندا

لە جوامێریمان کەم نابێتەوە ئەگەر دان بەو راستییەدا بنێین، بەتایبەتیش ئەوانەی پڕ بە هەناسەیان زوڵمی رۆژگاریان دیوە کە تەنیا بیرکردنەوە لەوەی ئێمەش وەکو خەڵکی تر وێنەمان بەرەو ئاسمانی بێ پایان دەنێرین و ئێستگەی تەلەفزیۆنی جۆراوجۆر دادەمەزرێنین لە زیندە خەونێک دەچوو...

ئەمەش لەخۆڕا نەهاتبوو، ساڵانی دوورودرێژی ئەو غەدرە کەڵەکە بووانە لەنەستی مرۆڤی کوردی جێگیرکردبوو، کە هەمیشە ببوو بەپڕۆژەیەکی ئامادەی گەمارۆدان و لە ناوبردن ومالوێرانیی زۆرخایەن... بابایەک هەر ئەوەندەی پێ بکرێ خۆی لەپرۆسەی قڕکردن و سڕینەوە بپارێزێ و بەرەنگاری چەندین دوژمنی سەرسەختی دیارو نادیاری بووبێتەوە ئێستا لەپاڵ رۆژنامەو رادیۆو تەلەفزیۆنی هەمەچەشن و لایەن بێت کەناڵی تەلەفزیۆنی ئاسمانی دابمەزرێنێت شتێکە لەچاوخۆی لەموعجیزە دەچێت،

ئەمەش جارێکی دیکە دەیسەلمێنێت میللەتان هەمیشە ئەگەر هەلومەرجی لەباریان هەبێ دەتوانن نەک هەر هەستنەوە بەڵکو پێشیش بکەون...، بەڵام ئەوە نابێتە پاساو بۆ کورت هێنان لە تێگەیشتنی هاوکێشەکان و کارامەیی لە بەڕێوەبردنی ململانێ و کێبەرکێکانی سەردەم و بەرهەمهێنانی فاکتەرەکانی پێشکەوتن... لەو روانگەیەوە بوونی کەناڵی ئاسمانی بەس نییە، ئەگەر وتارێکی ئاشکراو روون بە ئاراستەی کارتێکردن و هەڵگرتنەوەی ئاکامە پێشڤەبرەکانی تێدا نەیەتەدی...

دیارە ئێمە ئەگەر لە دنیای رۆژنامەنووسی نووسراو تەنانەت بیستراویشدا مێژوویەکمان هەبێت، لەوەی دەچێتەوە ناو رۆژنامەگەریی بینراو ئەو مێژووەمان نییە...، بەڵام ئەگەر ئەو پەرۆشییە بۆ کەناڵە ناوخۆییەکانیش پێویست نەبێ... لەکەناڵی ئاسمانیدا کە رەنگە مەترسی لاسەنگ بوونی وتاری کوردی لای بینەرانی لێ بکرێ، بەوەی بێ روخسەت و پەساپۆرت جوگرافیای جیاجیا دەبەزێنێ و لەدەرگای جیاواز دەدا و ئاوێزانی چاندی دیکە دەبێت...

لێرەڕا بەراوردکردنی ئەمڕۆو رۆژە تاڵەکان لە هەڵسوڕاندنی کەناڵێکی ئاسمانی تەلەفزیۆن لە رۆژگارێکی تیژڕۆو تاک جەمسەری وەکو ئەمڕۆ، بەتایبەتیش بۆ ئێمەمانان کە تا ئێستا نەحەلاڵین و نەمردارین، بەدەرد ناخواوبینەر تا ئەو حسابانە دەکا (کەهەرگیز نایکا) بەجووڵەیەکی پەنجە بەجێت دەهێڵێ و دەچێتە سەرکەناڵێکی تر... بینەر شاشە دەبینێ، پشت شاشە و قەیرانەکانی ئیمکانیاتی تەکنیکی و مرۆیی لە جوغزی بایەخەکانی ئەو دانییە...

ئەم رووکارانەیش کە دێنە گۆڕێ بۆ بێ ئومێد کردن نییە، بەقەد ئەوەی بۆ لێڕامان و لێکدانەوەی ئەو رەهەندانەیە کاریگەریی سنووربڕی تەلەفزیۆن بەسەر باری فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیمانەوە هەیە.

مەسەلەکە ترسی ناوێ، رووبەڕووبوونەوەی دەوێ...

ئایا چۆن دەتوانین ئەو وتارە دروست بکەین کە رەنگڕێژی واقیعی راستەقینەی خۆمانە...

لەکام رێگەوە دەتوانین ببین بەکانگەی فەرهەنگێکی رەسەن و هاوچەرخ، کە

مرۆڤی کورد بەوەچە جیاجیاکانیەوە خۆی تێدا ببینێتەوە.

بەتایبەتیش لەڕووی هەموو ئەو لایەنانەی بەویستی بێ یا نەویستی هاتوونەتە بازاڕی کەناڵە ئاسمانییەکان کە ئەمڕۆ بێ بەرگر رووبەڕوومان دەبنەوە...

راستی شەڕی دووەمی کەنداو، کە بەشەڕی ئازاد کردنی کوێت دەناسرێ تاقیکردنەوەیەکی بەپیتی بۆ پەرەسەندنی کەناڵە ئاسمانیەکان، بەتایبەتیش کەناڵە عەرەبیەکان رەخساند کاتێ کەناڵی CNN شەڕەکەی گواستەوە...

ئەوە سەرەڕای پەرەسەندنی تیژڕۆی ئەم چەند ساڵەی دوایی لە هۆیەکانی گەیاندن کە بوو بەهۆی گەشەکردنی کەناڵەکانی زەوی و برەوسەندنی کەناڵە ئاسمانیەکان.

بیرکردنەوەی کورد لە دامەزراندنی کەناڵی ئاسمانی ئەگەرچی پێشتر لە دەرەوەی کوردستانیش بوو (دامەزراندنی مەدتیڤیM-TV) پێشڕەوییەک بوو لە راگەیاندنی کوردی؛ باوەکو لە زۆر کەم وکوڕیش خاڵی نەبوو و بەهەناسەیەکی ئاراستەکراوی تاک لایەنەی تارادەیەکی بەرچاوو دوور لە واقیع و خوێندنەوەی واقیعی کوردستان بوو... بەڵام وەک وتمان لەگەڵ ئەوەشدا پێشڕەوی دامەزراندنی (تەلەفزیۆنی کوردستانKurdistan TV) لەناوجەرگەی بەشێکی ئازادی کوردستان هەنگاوێکی بوێرانەو جیهانبینیەکی ئامانجدارو عەقڵێکی فەرهەنگی و هەستێکی پیرۆزی نەتەوەیی بوو کە بۆ یەکەمین جار لە مێژووی کۆن و نوێماندا کەناڵێکی تەلەفزیۆنی بەزمانی کوردی و بەپێشهات و رووداوی کوردی و بە بەرنامە و پرۆگرامی کوردی لەناوجەرگەی کوردستان سنوورە دەسکردەکان ببڕێ و بەسەر هەموو غەدرو زوڵمەکانی مێژوو و جوگرافیاوە بازبداو پەیامی خۆی بگەیێنێ ئەم هەنگاوە بە هەموو پێوەرێک وەرچەرخانێک بوو لە میدیای کوردی... دیارە پاش ماوەیەک کەناڵێکی دیکەش هەر لە کوردستان هاتە دامەزراندن (کەناڵی کوردسات–Kurdsat) بەهەمان تین و تاوی (Kurdistan TV) بەرنامەکانی لەکوردستانەوە بڵاودەکاتەوە ئێستا چوارکەناڵی ئاسمانی بەرنامەکانیان بەزمانی کوردی بڵاودەکەنەوە... دوو

کەناڵیان لە ناو کوردستانن (Kurdistan TV)و (Kurdsat)و دووکەناڵی دیکەش لە هەندەران (کەناڵی ROJ رۆژ) و کەناڵی (میزۆپۆتامیا).

بێگومان ئەمەش کارێکی مژدە بەخشە بۆ ئایندەی رۆژنامەگەریی بینراوی کوردی و لەهەمان کاتدا بۆ لێک نزیککردنەوەی رەوەندی کورد لە دەرەوەو پێکەوەنانی گروپی کاریگەر لەو وڵاتانە بۆ دوارۆژ لە قازانجی بزاڤی ئازادیخوازی گەلەکەمان و گەشەکردنی ئەزموونی کوردستانی ئازاد... بەو مەرجەی کەناڵەکان کەراستە ئاسمانین، بەڵام لە ئەساسدا بەتوانا وئەزموون و ئیمکانیەتی کەناڵی زەویەوە دامەزراون هەوڵ بدەن کراوەترین لەنێوان ناوەڕۆکی ئامانجدارو چەشەی پیشاندان هاوکێشەکەیان لێ وەدی بێت... بەتایبەتی لەڕووی زمان و کولتورو گۆرانی و مۆسیقا و درامای جیدی کە بەداخەوە لەهەموو کەناڵەکان لە ئاستی پێویستدا نییە...

ئیتر وەختی هاتووە لەو رەوتەوە، لەرەوتێک خوێندەوارو نەخوێندەواری پێدا دەڕواو حساب بۆ سنوور و بەربەستەکان ناکا بێ ئاوڕدانەوە، رێ هەڵگرین...

•

ئایندەی رۆژنامە
لە ناو هەڕەشەی هۆیەکانی بینین و بیستندا

ئەمڕۆ لە دنیای میدیادا باس لەو هەڕەشەو گەفانە دەکرێ کەپەرەسەندنی هۆیەکانی پێکگەیشتن لە رۆژنامەی دەکا. ئەوانەی ئەو جۆرە باسانە دەکەن، بیروبۆچوونەکانیان لەوە سەرچاوە دەگرێ ئیتر میدیای بینراوو دەرهاوێشتەکانی دیکەی پەرەسەندنی تەکنەلۆژیای پێکگەیشتن لەوێنەی ئینتەرنێت گلۆڵەی بە رۆژنامە بە رادەیەکی باوەڕنەکردە لێژکردووەو ئەو ئەرکەی تا دوێنێ بە رۆژنامە هەڵنەدەسوورا، ئەمڕۆکە بە هۆی تۆڕەکانی ئینتەرنێت و کەناڵە ئاسمانییەکان بە ئاسانی هەڵدەسوورێ، سەرەڕای ئازادی دەربڕین و بڵاوکردنەوە بە تایبەتی لە تۆڕی ئینتەرنێتدا، کە هەر تاکێک دەتوانێ هەموو جیهان لەسەر شاشەی کۆمپیوتەرەکەیدا ببینێ.

کەناڵە ئاسمانییەکانیش وەک دەبینین دوای فەراهەمبوونی سیڵی پێشوازی بە نرخێکی گونجاو بووەتە میوانی هەموو ماڵێک و ئەوەی پێی دەگوترا میدیای رابواردن کە خۆی لە کلیپی گۆرانی و درامای خاکەڕا و ریکلامی بێ پەردە و بێ سنوور و هەندێ بەرنامەی بێ بەرنامەدا دەبینێتەوە، ئەگەر هەندێ لە کەناڵی پەروەردەیی تایبەتی لێ هەڵبوێرین.

لەو سەریشەوە کۆمەڵێک کەناڵی تری پێچەوانە کە نوخشەی رەشبینی و مەرگ دادەدەن، ئەوانیش لە کاردان، لەوەی بە میدیای پارێزگرو ئایینی و تەبشیری دەناسرێن.

بەڕای من پاشاگەردانییەکانی تەلەڤزیۆن سەرەڕای خودی سیفەتە پۆزەتیڤەکانی وەک ئاسانی هەڵگرتن و گواستنەوەو هەرزانی و لە هەمانکاتدا ئاسانی لە کۆڵ خۆکردنەوەو خوێندنەوەی رۆژنامە، مۆتەکەی کارکەناری و نەمانی لەسەر رۆژنامەدا لابردووەو بەختی دیکەی پێداوە.

جگە لەوەی هەموو ئەو پێشکەوتنەی هۆیەکانی میدیا بەخۆیەوە بینیوە لەم چەند ساڵانەی دواییدا، بێگومان رۆژنامەش وەکو هۆیەکی رەسەنی میدیای نووسراو بەشی خۆی پێ براوەو بەهرەی لێوەرگرتووە.

بە نموونە تۆڕەکانی ئینتەرنێت چەندی بینەر و خوێنەرێکی زۆریشی بۆ خۆی راکێشابێ، بەقەد ئەوەش وەکو هاوڕێ و هەڤاڵێکی دڵسۆزی رۆژنامەو چاپکراوی دیکەیە.

بەلایەکی دیکەش هەموو ئەو بڵاوکراوانەی بە هۆی ئەوەی پێی دەڵێن (رۆژنامەگەریی ئەلیکترۆنی) لەچاو بزاڤی بڵاوکردنەوە لە رۆژنامە و گۆڤار و دەوریات و کتێب و چاپکراوی تر ئەگەر لە پەراوێزیشدا نەبێ، تا ئێستا ئەو رێژەیە نییە بخرێتە باسانەوە ئەوەی کە هەمیشە هەموو رێژەیەکی زۆر کەم نەبێ لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندایەو وڵاتانی دواکەوتوو سەبارەت بە زۆر ئەگەری جۆراو جۆر لە پێشەوەشیان رادەی نەخوێندەواری و دواکەوتنی تەکنەلۆژیاو ژێرخانی ئابووری و دواکەوتوویی ئەوەی پێی دەگوترێ کەرتی تایبەتی و کێبڕکێی سیستەمی حوکمڕانی لە هەلی بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو بێبەش بوون.

بۆیە پێموانییە بەو ساڵ و زەمانانە رۆژنامە بایەخی خۆی ون بکا بە تایبەتیش لە وڵاتانی لە وێنەی وڵاتی ئێمە.

لەوەش زیاتر رۆژنامە تەنانەت لە وڵاتە پێشکەوتووەکانیش ئەرزشی خۆی ون ناکا بەو مەرجانەی لە تێگەیشتنی پەخشکاری رۆژنامەکانەوە سەرچاوە دەگرێ بۆ بنەما کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژییەکانی خوێنەرو توێکل هاوێشتن و نوێبوونەوەی بە پێوانەی خواستی سەردەم.

ئەو تێگەیشتنەش بۆ رۆژنامە لە رۆژگاری ئەمڕۆدا پێم وایە لەم چەند خاڵەی خوارەوەدا ببینرێتەوە:

1- بایەخدانی رۆژنامە بە پێشزانی لە رێگای پەیامنێرەکانیەوە بێت یاخود ئاژانسەکانی دەنگوباس کە ئەمەش دەبێتە ئەگەری خێرایی بڵاوکردنەوەو بەدواداچوون.

2- هەوڵی بەردەوام بۆ گۆڕین و نوێکردنەوەی رۆژنامەنووسیی بە تایبەتی لە هەواڵ ودەرهاوێشتەکانیدا.

3-نزیکبوونەوە لە خوێنەری ئاسایی و ویست و خواستەکانی لەم بوارەدا، رەنگە رۆژنامە کاریگەری لە هۆیەکانی تر کاراتر بێ.

4- هەوڵدان بۆ راکێشانی خوێنەری نوێ، کە خۆی لەوەچەی نوێدا دەبینێتەوە لە هەمان کاتدا کراوەیی بە رووکاری خۆ دوورگرتن لە هەموو جۆرە ئەوپەڕگیرییەک لە چارەسەرکردن و بڵاوکردنەوەی بابەتەکان.

5- هەوڵی بەردەوام بە فراوانکردنی پەیوەندی نزیکبوونەوە لە ناوەندە بڕیاربەدەستەکان بۆ هەڵێنجانی دەرهاوردەی وا کە بتوانێ شیکردنەوەکان ئاراستەیەکی بایەخدار وەربگرن و وەڵامی پرسەکانی شەقامی تێدا بێت.

6- بایەخدان بە فایلە هەمەچەشنەکان بە ئاستی بایەخدان بە هەواڵ و سیاسەت وەکو فایلی کۆمەڵایەتی و کلتووری و هەموو ئەو لایەنانەی تر کە جێی بایەخی خوێنەرن بەنموونە؛ وەرزش کە لێرەدا ئەوانەش مەبەستە کە پەیوەندی بە دەرەوەی کوردستانەوە هەیە.

7- چارەسەرکردنی رۆژنامەنووسییانە لە رووی بڵاوکردنەوەدا بە جۆرێک خوێندنەوەی بابەتەکان خوێنەر ماندوو نەکەن، چونکە گیانی سەردەم قبوڵی ناکات.

8- گرینگی دان بە دەرهێنانی هونەری لە رووی قەبارەی پیت و ئاستی ستوونەکان و بڵاوکردنەوەی وێنەو تایپۆگرافیا، کە تەکنەلۆژیای پێشکەوتووی چنین رەخساندوویەتی.

وێنە لە رۆژنامەدا زۆر جار ئەگەر ئیرادێکی لەلایەنی هونەرییەوەنەبێت و لەرووی هەڵبژاردن و قەبارەو چۆنیەتی بڵاوکردنەوە هاوتای دەقەکە بێت، لەوانەیە لەوێنەی بە بزاڤی تەلەڤزیۆن کاریگەرتر بێت بەوەی فۆتۆگراف کە لەباری سەقامگرتوو و بێ جووڵەدایە زۆر جار لە رۆژنامەدا جووڵە دەر ببڕێ. بە پێچەوانەوەش هەندێ جار وێنەی تەلەڤزیۆن وای لێدێ لە جوڵە دەکەوێ و شتێک دەرنابڕێ، دەرهێنەری کارامە دەتوانێ رووخسارێکی بەرچاوو سەرنجڕاکێش بە رۆژنامە بدا، کە ئەمەش دەڵێین مەبەستمان بە نموونە تەنیا بەکارهێنانی رەنگ نییە، بەڵکو چۆنیەتی بەکارهێنانیەتی.

دیارە لە هەموو حاڵەتێکیشدا پێویست دەکا دەرهێنانی هونەری شان بەشانی ناوەڕۆکێکی دەوڵەمەند بڕوا، کە لەسەریەتی نەک هەر بە دوای رووداودا بچێ و دایڕێژێتەوە، بەڵکو هەوڵی دروستکردنیشی بدا، بەڵام بەو رووکارەی نا کە هەموو یاساو قانونێک بخاتە ژێر پێی و وروژاندنێکی کاتی.

٩- دیاریکردنی جوگرافیای بڵاوکردنەوە، کە کۆمەڵێک هۆکاری دێتە رێ لە پێشەوەش ئەو زمانەیە رۆژنامەی پێدەردەچی، هەروەها سیستەمی سیاسیش رۆڵی خۆی لەو دیاریکردنەدا دەبینێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە ئەگەر باسی رۆژنامە کوردییەکان بکەین بە ئەزموون دەرکەوتووە، چەندی بێ موباڵاتی و بەهەند نەگرتنی چۆنیەتی بڵاوکردنەوە ئەگەر بووە ئەوەندە فاکتەری زمان و سیستەمی سیاسی کۆسپ نەبووە بە تایبەتیش دوای پەرەسەندنە لە رادەبەدەرەکانی هۆیەکانی گەیاندن و پێکگەیشتن.

رۆژنامە وەک دامەزراوێکی وەرگرتن و داڕشتنەوەو بڵاوکردنەوەی هەواڵ و بەدواداچوونی دەرهاوردەکانی دامەزراوێکی پیشەیی و ئاراستەکردنی رای گشتییە ئەوەندەش دەخوازێ ئیتر دوای ئەو پەرەسەندنانە وەکو دامەزراوێکی بازرگانیش لەبەرچاو بگیرێ کە بەردەوامی دەرچوونی بۆ مسۆگەر ببێ.

بەمەش رۆژنامە دەتوانێ لە سنووری رکابەری هۆیەکانی دیکەدا نزیک بێتەوەو ئەو وێنە رەشبینانەی هەندێ بۆ رۆژنامەیان کێشاوە بەوەی ئیتر بە گەشەسەندنی هۆیەکانی تر بە تایبەتیش هۆیەکانی راگەیاندنی بینراو ئەو کاریگەریەی نامێنێ، کاڵ دەبنەوەو تا ئەو ساڵ و زەمانانە رۆژنامە بایەخی خۆی لەدەست نادا و پێشموانییە لە ئایندەیەکی نزیکدا لە دەستی بدات.

●

(ڕۆژهەڵات)
هەنگاوێکی تر لەڕێگادا

ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بێ پێشینەو مێژوو نییە، بەڵکو هەر لە سەرەتای سەدەی رابردووەوە ڕەوتەکە دەستی پێکردووە لەوماوەیەشدا چەندین ڕۆژنامە وگۆڤاری ئاشکراو نهێنی چاپ و بڵاوکراونەتەوە، هەرچەندە ڕژێمی ڕەزاشای گۆڕبەگۆڕو حەمەی کوڕی بەتایبەتیش دوای رووخانی کۆماری کوردستان، هەموو شتێکی کوردییان قەدەغە کردبوو، لەگەڵ ئەوەشدا لەم لاو لەولا لەکاتی جیاجیادا ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەی دیکە لەچاپدراون...

دیارە بەرپابوونی شۆڕشی گەلانی ئێران، لەگەڵ مەودا پاشڤەبڕەکانیشدا کە لەدوایدا دەرکەوتن، بەتایبەتی لە ڕاست کێشەی ڕەوای کورد، بەڵام دیسان هەلومەرجی نوێ پەنجەرەیەکی بەرووی ڕۆژنامەنووسیی و کولتووری کوردی بەگشتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کردەوە، لەلایەنی بڵاوکردنەوەی کتێب

بێ یا چاپکردنی ڕۆژنامە وگۆڤار و دەوریاتی دیکە، کە لە دوا دەیەی سەدەی رابردوودا بەئاستێکی بەرچاو پەرەی سەند... لەپاڵ دامەزراندنی چەند ئەنجوومەنێکی ئەدەبی و ڕۆشنبیری و هونەری لەشارەکان و برەوسەندنی ژیانی کولتووری بە کۆڕوسیمیناری جۆراوجۆر، هەروەها بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە و گۆڤار لە شوێنی جیاجیادا، بەنموونە: ڕۆژنامەی (ئاویەر) و گۆڤارەکانی (سروە) و (مهاباد) و هی تر...

لەم چەندانەی دواییدا ڕۆژنامەیەکی هەفتانە بە ناوی (ڕۆژهەڵات) لە شاری سنە بڵاوکرایەوە بەداخەوە من تەنیا سێ ژمارەیم لێ دیوە (یەک و دوو و سێ)...

ئەوەی لەم سەرەقەڵەمەدا دێت نیشانە بەو سێ ژمارەیەیە...

ڕۆژنامەی (ڕۆژهەڵات) کە بە فارسی لەسەری نووسراوە (فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئابووری) هەفتانە لە شاری سنەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڵاودەکرێتەوە.

بەپێی ئەو بابەتانەی بە فارسی و کوردی تێیدا بڵاوکراونەتەوە، لە چاو زۆربەی هەفتەنامەکانی دیکە لە رووی ناوەڕۆکەوە، ناوەڕۆکێکی دەوڵەمەندی پێوە دەبینرێ بە رووکاری لێکدانەوەو چارەسەرکردنی بابەتی هەنووکەیی و هەڵایساو کە لای خوێنەر جێی پرسیار و بەدواداچوونن، ئەمەش وا پێ دەچێ لەوەوە سەرچاوەی گرتبێ، کە زۆربەی هەڵسوڕێنەر و نووسەرانی لەتوێژی لاوانن و ئەو وەچە نوێیە بەدیدێکی تازە و جیهانبینی و ڕوانینی تژی رامان و وردبوونەوە دەستیان داوەتێ...

(ڕۆژهەڵات) لەلایەنی ناوەڕۆکەوە بەوەش زیاتر درەوشاوەتەوە، کە بۆچوون و بیروڕای جیاواز و هەمەلایەنی لەخۆگرتووە، ئەمەش بەڕای من سەرەتایەکی مژدە بەخشە لە خوێندنەوەی یەکتر و ڕێخۆش کردن لە ڕێی گەشانەوەی هەموو چەشنە گوڵەکان و تەرز هاوێشتنی درەختە جۆراوجۆرەکان...

گرنگیدانی (ڕۆژهەڵات) بەبابەتە هەڵایساوەکانی ڕۆژ و بەدواداچوونیان بەتایبەتی لەوەی دەچێتەوە ناو ئەو کێشانەی پەیوەندداررن بە کوردستان و بە کۆمەڵگەی کوردەواری گوڕێکی دیکەیان بە(ڕۆژهەڵات) داوە...

لە رووی هونەری دەرهێنان و چاپەوە (رۆژهەڵات) بەپێی ئەوەی لە وڵاتێکدا دەردەچێت کە ئاستی چاپ و چاپکردنی تێدا دەمێکە جێی سەرنجە، بۆیە دەبینین لە (رۆژهەڵات)یشدا بەهەمان شێوەی ئەو رۆژنامە و گۆڤارانەی لە ئێران دەردەچن کورتی نەهێناوە لەبەهرەگرتن لە رێگاکانی چاپ...

بەڵام دیارە هونەر هەر بەتەنێ لەچاپ نییە بەقەد ئەوەی دەرهێنانی هونەریش لە لایەنی رێکخستنی لاپەڕەکان و خستنەڕوویان لە شێوەیەکی سەرنجڕاکێشدا بە بەکارهێنانی وێنەو تایپۆگرافیاو تایتڵە سەرەکی و لاوەکیەکان و مامەڵەکردن لەگەڵ بۆشاییدا، تەنانەت لەرووی جێگیرکردنی قەوارەیشەوە هونەرێکە بۆ خۆی...

لە دەرهێنانی هونەریدا (رۆژهەڵات):

1- قەبارەیەکی گونجاوی بۆ دەستنیشان کراوە (تابلۆید) ئەم قەبارەیەش بۆ رۆژنامەیەکی هەفتانە وای دەبینم پڕ بەپێست بێ، بەتایبەتی کە رۆژنامەکە زیاتر پەیوەندی بەلێتۆژینەوەو بڵاوکردنەوەی دەق و تێکستی جیاجیاوە هەبێ، تا ئەوەی تەرخان بێت بۆ هەواڵی رووت، کە لەرۆژنامەی هەفتانەدا زۆر بەدەرد ناخوات.

2- تەرویسەی (رۆژهەڵات) تارادەیەک بەوە سەرنج راکێشترە کە تایتڵی سەرەکی رۆژنامەکەی بەروونی دەرخستووە، بەوەی دەرهێنەر هاتووە باری دەوروبەری تایتڵی سەرەکی گران نەکردووە، بەڵکو لەپەراوێزیدا گرتووە.

بەمەش کارێکی چاکی کردووە، لە هەمان کاتدا دابەشکردنی بابەت و ناونیشانەکانی تری پەیوەندی بە لاپەڕەکانی ناوەوە هەیە دەرهێنەر لە لاپەڕەی یەکەمدا ئاهەنگێکی ئەندازەیی پێداوە و مامەڵەیەکی زیرەکانەیشی لە دانان و بەجێهێشتنی بۆشاییدا کردووە.

3- لە لاپەڕەکانی ناوەوەدا، لە دابەشکردنی بابەتدا سەرکەوتووترە تا بڵاوکردنەوەی خودی بابەتەکە... بەوەی هەم قەوارەی پیتی تێکستە بڵاوکراوەکان لە رادەبەدەر وردن، هەم دەقەکانیش درێژ...

لەسەرێکی ترەوە، ناونیشانی لاوەکی تێدا نییە کەفەزایەک بەلاپەڕەدەدا و

سەرنجی خوێنەریشی پێ رادەکێشێ...

4- ناونیشانی لاپەڕەکانی ناوەوە یەک ئەنواییەکیان پێوە دیارە، هەرچەندە لە هەندێ لاپەڕەدا دەرهێنەر هەوڵی داوە ئەو یەک ئەنواییە بەوێنە بشارێتەوە.

5- لە رووی بەکارهێنانی تایپۆگرافیاوە؛ لەچەند تیلمەیەکی کوللەیی (شبک) و هەندێکی دیکەی نێگەتیڤ بەدەر، لەو سێ ژمارەیەدا بەکارنەهاتووە...

تایپۆگرافیا، بەتایبەتی ئێستا کە سیستەمی کۆمپیوتەری لەکاردایە، کۆششێکی سەرباره بۆ جوانکردنی رووپەڕی رۆژنامە و هەندێ جاریش بۆ بەدەرخستنی بابەتێکی دیاری کراو...

(رۆژهەڵات) وەک دەسپێکی هەنگاوێکی تر لە سەرە رێی مێژووی رۆژنامەنووسیی کوردیدا دەرکەوتووە... دەخوازێ بەرپرس و نووسەرانی شتێک بکەن نەهێڵن کێرڤی سەرەو ژووری دابەزێت.

●

هەواڵەکانی ناوخۆ لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا

پەراوێزێک لە پەیوەندی ناوەند و دەوروبەر

هەواڵەکانی ناوخۆ، لە هەرهۆیەکی ڕاگەیاندن، بەرووی گەشەوە بێت یا کاڵ، ئاوێنەی باڵانمایە و ڕووداوەکانی تێدا ڕەنگ دەدەنەوە...

بەپێچەوانەی هەواڵەکانی دەرەوە کە لەسەرچاوەی تر بە ڕۆژنامە و دەزگاکانی دیکەی ڕاگەیاندن دەگا، لە هەواڵەکانی ناوخۆدا، نەک هەر لەبەر دەستی خۆتدایە، بەڵکو دەتوانی بیگەیێنیتە ئاستێکی نواندنی وا، خۆت ببیتە سەرچاوەی ئەو هەواڵانە...

ئەوەی لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا تێبینی دەکرێ، تا ئێستا ئەوەندەی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانی ناوخۆ ڕووبەڕووی سەر ئێشە دەبێتەوە، لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانی دەرەوە، کێشەی لەو تەرزەی نایەتە پێش، لەوەڕا تەماشا دەکەی هەواڵەکانی ناوخۆ لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا، زۆربەیان هەواڵی فەرمی و تەشریفاتین... تەنانەت لەڕووی ڕیزبەندی بڵاوکردنەوەشدا

(گرینگترین و گرینگتر و گرینگ)دا سەرکەوتوونین...

کێشەی هەواڵەکانی ناوخۆ لەو گۆشەنیگایەوە بووە بەکانگەی کێشەکان و یەکێک لە فاکتەرەکانی دواکەوتوویی ڕۆژنامەگەریی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا، لە حاڵێکدا بەهۆی ئەوەی لەناوچەیەکی هەڵایساودا دەردەچێ تێیدایە ببێتە سەرچاوە بۆ زۆر ناوەندی دیکە، کەچی وای لێهاتووە خوێنەر یا گوێگر یا بینەری کورد هەمیشە ناچاربووە بۆ زانینی ڕاستی ڕووداوەکانی پاڵەخۆی بەدوای سەرچاوەی دەرەوەدا بگەڕێ... تەنانەت ئەوەی لە هەواڵەکانی ناوخۆدا بڵاودەکرێنەوە، لە ڕووی تەکنیکی داڕشتن و ڕاستەقانی پێشهاتەکانیشدا دواکەوتوون...

سوێندی هەندێ لەو هەواڵانە ناخۆم کە بە مەبەستێکی تایبەتی لە چوارچێوەی ململانێی لایەنەکان یاخود بەمەبەستی وروژان بڵاودەکرێنەوە...

ئەوەی ناوەند و دەوروبەری دروست کردووە، وڵاتانی پێشکەوتوو جڵەوی زیاتر لە 90٪ی هەواڵەکانی دنیا بەهەواڵە ناوخۆییەکانی کوردستانیشەوەیان بەهۆی ئاژانسە زەبەلاحەکانیان لە دەستی خۆیان گرتووەو بەڕوانین و جیهانبینی ئەو ئاژانسانەیش دادەڕێژرێن و بەبریتی و هەقیش دەدرێن بەدەزگاکان...

تەنانەت زۆرجار هەواڵەکانی خۆمانیان لە ڕووی ناچارییەوە لێ دەکڕینەوە...

ئالێرەدا جارێکی دیکە پرۆژەی دامەزراندنی ئاژانسێکی دەنگوباسی تایبەت بە کوردستان لەوانەیە لەزۆر سەرەوە کێشەکە چارەسەر بکا.

هەواڵەکانی ناوخۆیش کە زۆرجار دووچاری کێشە دەبن لە بڵاوکردنەوەدا بەتایبەتی لە ڕۆژنامەگەریی کوردی، مەرج نییە تەنیا هەواڵی سیاسی بن...

زۆر جار هەواڵی دیکەی پەیوەندار بە پەرلەمان و وەزارەتەکان و دادگا و دامەزراوەکانی تر و ئەوانی دیکەی باس لە کێشەی کۆمەڵایەتی دەکەن و هەروەها زۆر لەو مەسەلانەی جێی بایەخی خەڵکی جادەن (ڕای گشتی) ئەوانیش ڕەنگە کێشە بۆ دەزگاکانی ڕاگەیاندن دروست بکەن...

لەو نێوانەدا جارێکی تر بەرامبەر(خوێنەر و گوێگر و بینەر)، بەڵام ئەمجارە لە ڕووی ناچارییەوە پەنا بۆ دەزگای دیکە دەبات کە متمانەی

لەگەڵ دروست کردووە...

لەبڵاوکردنەوەی هەواڵی تەشریفاتی و رەسمیشدا رۆژنامەگەریی کوردی بەشێوەیەکی گشتی ئەوەندەی بایەخی بەخاوەن هەواڵ داوە، ئەوەندە گرینگی بەخودی هەواڵەکە نەداوە، ئەمەش هەمیشە خاڵی نییە لەدوو واتا، یەکیان بێموبالاتی و بەهەند نەگرتن، هەندێ جار عاقڵ پێنەشکانیشی دەچێتە پاڵ، دووەمیشیان لە بەرژەوەندی پارێزی خودیی هەندێ رۆژنامەنووسەوە سەرچاوە دەگرێ، بەرادەیەک زۆرجار لە هەندێ رۆژنامەدا ریپۆرتاژ و بەدواداچوونی وا بەرچاو دەکەوێ کە زیاتر لە ریکلامێکی بەخۆڕایی دەکەن تا ریپۆرتاژی رۆژنامەنووسیی...

هەندێ جاریش بەو حسابە دەکرێ کاردانەوەی پۆزەتیڤی بۆ ئەو لایەن یا ئەم لایەن دەبێ، کەچی راستیی ئەمە لەخۆیدا دەچێتەوە پاڵ کولتووری سەقەتی رژێمە تۆتالیتارییەکان کە بە هۆی ئەو ماوە درێژەی گەمارۆی کولتووری رژێمی بەعسی رەش بووەوە، بەپێزانین بێ یا بەنەزانین، بووە بە بەشێک لە سیستەمی کارکردنمان و تا ئێستا نەمانتوانیوە بە تەواوی لێی دەرباز بین.

دیسان لەڕووی دەستبەجێیی بڵاوکردنەوەش رۆژنامەگەریی کوردی کە دەبووایە لانی کەم لە هەواڵەکانی ناوخۆدا دەستپێشخەر بێت...

لەشێوەی گشتییدا، مەگەر جاروبار دەنا ئەوەی تێدا نەبینراوە.

●

گۆڤارو رۆژنامە
دنیایێک... دوو دنیا

یەکێک لەو دابەشبەندیانەی رۆژنامەگەریی نووسراوی تێدا کۆدەکرێتەوە، ئەو دابەشبەندیەیە کە بەپێی (کات)ی دەرچوون و بڵاوبوونەوەی دەکرێ...

لەمەشدا ئەگەرچی ئێمە بۆ رۆژنامە جگە لە رۆژانە، بەهەردوو جۆری بەیانی و ئێوارانی و حەفتانە لەقاوخی رۆژنامەدا نابینین و پێمان وایە رۆژنامە کە دەرچوونی لە حەفتانەی زیاتر پێ بچێ لەسنووری رۆژنامە دەچێتە دەرەوە، بەڵام رای واهەیە رۆژنامەی نیومانگی و مانگانە و تەنانەت وەرزیش دەبەنەوە ناو قاوخی رۆژنامە. وای دەبینم هەر لێرەوەش ئاقاری رۆژنامەوگۆڤار تێکەڵ دەبن کە رەنگە لەوەدا بچینەوە ناو یەک دنیا، دنیای رۆژنامەگەریی نووسراو...، بەڵام سەبارەت بە زۆر ئەگەری دیکەش دوو دونیای لێک جودا پێک دێنن... بەمەش هەریەک لە هەردوو چەشن (رۆژنامە)و (گۆڤار) جیهانبینی و ئەرکی خۆی دەبێ و بەپێی وەختی دەرچوون و بڵاوبوونەوەیان دەگۆڕێ...

بەنموونە: ئەگەر لە رۆژنامەدا بەتایبەتیش رۆژنامەی رۆژانە هەواڵی گەرماو گەرم و دەستبەجێ گرنگ بێ لە گۆڤاردا (مەگەر هەواڵێکی نائاسایی تایبەت بەخۆی هەبێت) زیاتر بەدواداچوونی هەواڵ و دەرهاوێشتەکانی وەک راپۆرتی هەواڵئامێزو ریپۆرتاژی تێروتەسەل جێگای بایەخ پێدان دەبێت.

لەنووسین و دارِشتنیشیدا هەر بەو جۆرەیە.. نووسین لەرۆژنامەدا هەمیشەدا وا پێویست دەکا چڕ بێت وبەڵگاوەرو روونبینی و لایەنی لاپرسەنی رۆژنامەنووسیی تێدا رەنگ بداتەوە، بەتایبەتیش لەنووسینی سەروتاردا کە بەداخەوە لای ئێمە تەواو بەپێچەوانەوە کەوتۆتەوە...

لەحاڵێکدا نووسین لە گۆڤاردا، وەک د. مەحمود ئەدهەم دەڵێت رەگەزی گونجانی پتر تێدا بێت و وێنەو نەخشەی پێویستی لەگەڵدا بێ... د. مەحمود پێی وایە، گۆڤار بەبێ وێنە مەحاڵە بڕوانە (د. محمود ادهم التعریف بالمجلة- دار الثقافة للطباعة والنشر قاهیرة ١٩٨٥) لەکاتێکدا رەنگە لەرۆژنامەدا، بەو جۆرە نەبێ هەرچەندە وێنە بەشێکی گرنگ لەماکێتی رۆژنامەیش پێک دێنێ، بەڵام د. محمود کە دەڵێت بۆ گۆڤار بێ وێنەیی مەحاڵە، راست دەکا، چونکە هەرچی نەبێ بەهۆی ئەوەی قەبارەی جیاوازە و بەرگی هەیە بێگومان بەبێ وێنە زیاتر لەکتێب دەچێ تا گۆڤار...

کەچی لەسەرەکەی تر دەبینین زۆر گۆڤاریش هەبوون و هەن لە قەبارەی نەک کتێبی ئاسایی بەڵکو کتێبی گیرفانیش دەرچوون، کە بەش بەبار لە رۆژگارێکی تیژڕۆی وەک ئەمڕۆ پێموایە قەبارەیەکی لەباربێت وەکو گۆڤاری (کتابی) میسری و (طبیبک)ی لوبنانی...

کەچی رۆژنامە نەبەرگی هەیە و نەقەبارەشی تاکو ئێستا لە (تابلۆید) بچوکتر بووەو پێی گوتراوە رۆژنامە... ئەگەر باسی ئەوەیش نەکەین کە دەکرێ گۆڤار هەبێت تایبەت بە بابەتێک کە بەگۆڤاری یەک بابەت (متخصص) دەناسرێتەوە، بەڵام ئەوە بۆ رۆژنامە مومکین نییە... دیسان سیستەمی دەرهێنانیش لە بەکارهێنانی ستوون و وێنە و تایپۆگرافیا و وێنەو کاریکاتێرو لەگەڵ بۆشاییدا مامەڵە کردن لەگۆڤارو رۆژنامەدا جیاوازە... لە رووی چاپ و تیراژ و کاغەز و ژمارەی لاپەڕە و قەبارە و

ناوەرۆکەوە هەر بەو جۆرەیە...

رۆژنامە وەکو حاڵەتێکی گشتی وەک وتمان زیاتر عەودالی دوای هەواڵە، بەڵام گۆڤار دەتوانێ بەهۆی وەختی دەرچوونی زیاتر لە ئینسکلۆپیدیایەکی کورتکراوە بچێت...

لە چاپیشدا لەوانەیە رەنگ وەکو رەگەزێکی لەپێش لە بەکارهێناندا لەگۆڤار حسابی بۆ بکرێ، بەتایبەتیش ئەو گۆڤارانەی تایبەتن بە مۆدەی جلوبەرگ یائەوانەی تایبەتن بە ئافرەتان یاهونەری شێوەکاری هەروەها لە بلاوکردنەوەی ریکلامی جۆراوجۆر، کەچی رۆژنامە دەگونجێ یەک رەنگ بێت و بازاڕیشی هەبێت... ئەگەر بێینە سەر کرۆکی ناوەرۆکیش ئەوەی لەسەر گۆڤارە، لەسەر رۆژنامە نییە و پێچەوانەکەشی هەر راستە.

بۆ نموونە توێژینەوەی تایبەت بە ئەدەب و زمان و مێژوو و ئارکیۆلۆژیا و فەلسەفە و کۆمەڵناسی و قانوون و زانستیی دیکە کە زۆرجار دەبینین گۆڤاری تایبەت بەخۆیان دەبێت ئەمە لە رۆژنامەدا پەسند نییە و ناشکرێ... ئەگەرچی هەندێ لەو بابەتانە رەنگە لە گۆڤاری سیاسیی گشتیشدا جێگایان ببێتەوە، بەڵام لەهەمان کاتدا هەندێک لەوانەیش دوورنییە لە رۆژنامەدا بایەخیان پێ بدرێت بەتایبەتیش هەندێ لە هەلومەرجی پێویستدا. لە هەموو حاڵەتێکدا رۆژنامە و گۆڤار ئەگەر خاڵی هاوبەشیشیان هەبێ و بچنەوە یەک رێگا، بەڵام وەک دەبینین بە دوو رەهەندی جیاوازدا دەچن...

●

دەنگوباسی(هەواڵ)
لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا

زۆربەی هەرە زۆری ئەو بابەتانەی شایانن لە ڕۆژنامەدا بلاوبکرێنەوە یا (هەواڵ) یا دەرهاوردەکانی هەواڵن...

بەم پێیە (هەواڵ) دەبێتە بڕبڕەی پشت، ڕۆژنامە خۆی پێ ڕادەگرێ؛ تەنانەت ئێستا چۆنیەتی مامەڵەکردنی ڕۆژنامە لەگەڵ هەواڵدا بووە بەسەنگی مەحەکی خوێنەر زۆرکردن و برەوپەیداکردن و تیراژ هەڵکشان... بەتایبەتیش لەرووی بایەخدان بەو هەوالانەی جێی پرسیار و تێڕامانی بیروڕای گشتین...

ڕۆژنامەگەریی کوردی، لەوچەند ژمارەیەی (برایەتی) ناوەڕاستی حەفتاکان بترازێ، تاکو پاش ڕاپەڕینیش ڕۆژنامەی ڕۆژانەی بەخۆوە نەدیوە ببێتە پێویستییەکی ڕۆژانەی هاوولاتیان، وەک هەر کالایەکی تری پێویست...

ئێستاش (هەواڵ) لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا قۆناخی سەرەتاتکێی

گێڕانەوەی بەجێ نەهێشتووە، بەسەبک و داڕشتنێک دەخرێتەڕوو؛ بەچاو پۆشین لە چۆنیەتی هەواڵەکە، بەدرێژدادڕیەکی وەڕسکارە و لەزانیاریدا هەژارە... تەنانەت هەندێ لە هەواڵەکان (دیسان بەچاوپۆشین لەجۆری هەواڵەکە و شایستەیی بلاوکردنەوەی) ئەلف وبێی هەواڵی تێدا نییە کە وەلامی شەش پرسیارەکەی (کێ و چی و کەی و لەکوێ و بۆو چۆن)ی تێدا بەرجەستە بێت...

ئەوە ئەگەر باسی زمانی داڕشتنیش نەکەین کە دەخوازێ کورت و مەبەستپێک بێ. کورتهێنانی ڕۆژنامەکان لەزیادکردنی خوێنەر و بەرزکردنەوەی کێرڤی بلاوبوونەوە، بەپلەی یەکەم لەچۆنیەتی مامەڵەی ڕۆژنامە لەگەڵ هەواڵدا سەرچاوە دەگرێ، بە ئاراستەی پەیداکردن و دروست کردن و داڕشتن و پێشزانی و هەڵبژاردن و خێرایی و پێشخستنی بایەخدارتر...

دنیای ئەمڕۆ، دنیای تەکنیکی تیژڕۆی گەیاندن و هەڕەشەی هۆیەکانی دیکە لە ڕۆژنامەدا کۆمەڵێک ڕیساو بنەمای نوێی بەسەردا سەپاندووە... لە پێشەوەی ئەو بنەمایانە سەرچاوەی تایبەتە لە مسۆگەرکردنی دەستخستنی هەواڵ و دەستبەجێیی لەگەیشتندا کە هەواڵەکە تایبەت دەبێ بەخودی ڕۆژنامەکە...

هەروەها پێداچوونەوەی فەلسەفەی مامەڵەکردن لەگەڵ هەواڵدا، بەوەی هەواڵ لەوە چووەتە دەرەوە هەمیشە بەرگێکی سیاسی بپۆشێ، ئێستا

هەواڵی تریش هەن بوونەتە جێی سەرنج و بایەخی خوێنەر و گوێگرو بینەر... تەنانەت توێژێکی بەرفراوان، بەتایبەتیش لاوان نیشانە بەگەڵێک ئەگەری جیاجیا کە لێرە جێی باس نین، ڕووگەی بایەخدانیان گۆڕاوە و بەرەهەندی ترو جیاواز لە وەچەی پێشوو...

ڕۆژنامەنووس و بەرپرسی دەزگاکانی ڕۆژنامەنووسیی دەخوازێ ئەو هاوکێشەیە بخوێننەوە و هاوتەریب ئاوڕی پێویست لەو هەوالانەش بدەنەوە کە پەیوەندارن بە نموونە بە ئابووری و زانستی و کولتووری و هونەری و تەکنیکی و... تاد... هەوڵ بدەن سەرچاوەی تایبەت بەخۆیان پەیدا بکەن، ئینجا لەرێی بەشداریکردن بێ لەگەڵ ئاژانسە پێشکەوتووەکانی دنیا، یا

لەرێگای تۆڕێکی تێکچرژاوی پەیامنێرانی خۆی... بەو مەرجەی لە پاڵ ئەوەشدا حساب بۆ دەستبەجێیی وەرگرتن و بڵاوکردنەوە بکرێت، لەمەشدا بۆ ڕۆژنامە پێویستە هەمیشە ئەو هەواڵانە هەڵبژێرێ کە بە بڵاوبوونەوەیان لە هۆیەکانی تری بینراو و بیستراو گەرم وگوڕیان لە دەست ناچێ... هەروەها هەوڵدان بۆ پێشخستن و پێداچوونەوەی بەرنامەی نووسین و داڕشتن و سپاردنی بە ڕۆژنامەنووسانی زمانزان و کارامە کە لەداڕشتن و هەڵبژاردنی تایتڵی شیاودا دانەمێنێ، لە هەمان کاتدا (ئەگەر بگونجێ بڵێین) پاڵەوانی یا کارەکتەری هەواڵ وەک مرۆڤ ببینێ نەک وەکو ڕۆبۆت!! و هەوڵ بدا سرووشتێکی دیاریکراوی تایبەت بە ڕۆژنامەکەی خۆی بداتێ، پێی بناسرێتەوە...

مەرجیش نییە هەواڵ بەوە بەرچاوتر بێ کێرڤی وروژانی تێدا بەرز بێت، بەقەد ئەوەی زانیاری متمانە پێکراو و هەنووکەیی کە وەڵامی پرسی ڕۆژانەی جادەی تێدا دەبێت و دەبێتە جێی بڕواو ڕێزی خوێنەرانی...

ئەمڕۆ هەلومەرج لەبارە بۆ لەدایک بوونی ڕۆژنامەگەرییەکی کراوەو مەسئوول و خرگرەوەی شایان ڕۆژنامەنووسان کاری بۆ بکەن.

•

ڕۆژنامەگەریی منداڵان
پێویست و گرینگ... بەڵام هەژار

دەوری منداڵان لە ئایندەی هەر کۆمەڵگەیەک دیارە لەوە چووەتە دەرەوە، حەفت و هەشتی لەبارەوە مابێ.

سەبارەت بەوەیە وڵاتانی پێشکەوتوو ئەو بایەخە سەرنج ڕاکێشە بەنەشونما و پەروەردەی منداڵانیان دەدەن...

ئەو پەرۆشی و بەتەنگەوەهاتنەیش بێگومان خۆڕایی نییە و لە ڕۆڵی منداڵان خۆیانەوە سەرچاوەی گرتووە لە دەسنیشانکردنی دواڕۆژ...

ئەگەر لەو ئاقارو مەودایەوە ئاوڕێک لە ژیان وگوزەرانی منداڵانی کوردستان، بەتایبەتی منداڵی کورد بدەینەوە؛ مرۆڤ ڕەنگە بەهۆی باری کەڵەکەبووی ڕۆژگارێکی دوورو بەردرێژ لەڕووی بژێوی و تەندروستی و گوزەرانی ڕۆژانە و هەست بە منداڵیەتی کردن کە دەوری گرینگتر و لەپێشتر لە ژیان و نەشونمایەکی دروستدا دەبینن، ڕووی ئەوەی نابێ باس لە

پێداویستییە پلە دووەکانی منداڵی کورد بکات کە لە خوێندن و پەروەردە و ڕۆژنامەگەرییەکی باڵانوێنی ئەو بایەخ و گرینگیەی منداڵان لە ئایندەی کۆمەڵگەی کوردەواریدا پێکی دێنن؛ ئەگەرچی هەردوولایەنیش تەواوکەری یەکترین...

وێڕای ئەوەش، ئەوەمان لەبەرچاو ون نابێت؛ ڕۆژنامەگەریی تایبەت بەمنداڵان بەهەرسێ چەشنیەوە، بەتایبەتی نووسراو و بینراو، بەتەنیا کۆششێکی سەربار نییە لە ڕاڕەوی پەروەردەکردنی منداڵان، بەڵکو لەگەڵ پرۆسەکەدایە... نیشانە بەو ڕووکارە، دەبینین ڕژێمە شۆڤێنیستە سەرکوتکارەکان هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدابوون منداڵانی کورد بەکلتوورێک گۆش بکرێن نەک هەر بەسرووشتی دەوربەرو زێدو پەروەردەبوونیان نامۆ، بەڵکو لەڕووی زمانیشەوە بەرادەیەکی دیار و هەستپێکراو و سەقەتیش... کەمنداڵی کوردی ڕووبەڕووی دوو ژینگەییەکی وا کردبووەوە هەر لە دەسپێکی تەمەنی خوێندنەوە بەزەینی منداڵی هەستی ئەوەی لە نەستیدا دروست دەبوو قوتابخانە و خوێندن ژینگەیەکە و ماڵ و دەرەوەی قوتابخانەش بەگشتی ژینگەیەکی دیکەی جیاواز...

باسی چالاکییەکانی دەرەوەی پۆلیش لەولاوە بووەستێ، کە بەڕاستی تاقە ڕوویەکی ئاکتیڤی تێدا نەبووە جێی باس کردن بێت... تەنانەت لەو عێراقەی کە هەمیشە گوایە وڵاتی هاوبەشی کورد و عەرەبە(لەسەر کاغەز)و سەدام حوسێن لەوەش وێوەتر دەچوو زۆر جار دەیگوت کورد دوومافی هەیە(!!) ئالەو عێراقەدا دەزگایەکی گەورەی تایبەت بە(ڕۆشنبیری منداڵان)ی سەر بەوەزارەتی ڕاگەیاندن و ڕۆشنبیری هەبوو، کە جگە لە دووسێ گۆڤارو دەوریاتی دیکە، زنجیرەیەکی کتێبی تایبەت بەمنداڵانیشی لە شایانترین شێوەدا بە زمانی عەرەبی چاپ وبڵاودەکردەوە، جا چونکە بەنرخێکی ڕەمزی و بەتیراژێکی بەرفراوانیش بڵاودەکرایەوە و لەڕووی چاپیشەوە لەگەڵ پێشکەوتوویی تەکنیکی چاپیش لە عێراق بەتایبەتی لەبەغدا، زۆربەی کتێبەکانی ئەو زنجیرەیە لە دەرەوە، لە ئەوروپا چاپ دەکران... بۆیە زۆرجار سەرنجی منداڵی کوردیشی ڕادەکێشا...

بەوجۆرە گەمارۆی کلتووری منداڵیشی گرتبووەوە...

ئەوەی لەم لاو ئەولایشەوە بە کۆششی تاقە کەسی بۆ منداڵانی کورد دەکراو

بڵاودەکرایەوە، سەرەڕای ئەوەی تا لەسانسۆر دەردەچوو نووسەر یا وەرگێڕ تۆپانێی پێ دەکراو ئاوی پێیانیان دەبرد لە هاتوچۆی دەزگای سانسۆر بەهۆی بێ ئیمکانیەتی ماددی نووسەر و وەرگێڕان ناچاردەبوون بە چاپێکی هەژار و تیراژێکی هەژارتر بڵاوی بکەنەوە کە نەک هەر سەرنجی منداڵانی کوردی ڕانەکێشا، ڕەنگە زۆرجار بەهۆی کەمی تیراژ نەشیان بینیبێ.

لەگەڵ ئەوەشدا ئەو کۆششە تاکە کەسیانە بێگومان جێگای ڕێز و ستایشن کە لە هەلومەرجێکی ئەنگوست لەچاودا، وەک ئەوەی مامۆستایانی قۆناخەکانی سەرەتایی خوێندن جێگای شانازی گەلەکەیانن، کە لە بارودۆخێکی وەکو ئەوسای دژواردا، زۆرجار لەسەر حیسابی ژیانی خۆشیان بووبێ، توانیویانە ڕاستەوخۆ و ناراستەوخۆ حەقیقەتی شتەکان لە منداڵانی کورد بگەێنن، ئەمەش لەوان سەردەمە هەڕەشە لێکراوانەدا کارێکی ئاسان نەبوو، (بەچاوی ئەورۆی تەماشا مەکە!).

دیارە تەلەفزیۆن و ڕادیۆش بەهەمان شێوەبوون بەتایبەتی تەلەفزیۆن، ماوەی بەرنامەی منداڵانی تا ئەم دوادواییانەی پێش ڕاپەڕینیش بەکوردی نەبوو...

ئەوەی جێی پرسیار و تەنانەت سەرسوڕمانە، دەسەڵاتی نیشتمانی، دوای ڕاپەڕین بە گوێرەی پێویستی ڕۆژگار و سەردەم شتێکی ئەوتۆی بۆ منداڵان نەکردووە، لەوەی بترازێ کە ڕاپەڕین هەلومەرجێکی تری بۆ منداڵان فەراهەم کرد لەوەی دەچێتەوە ناو ڕۆژنامەگەریی نووسراو و بینراو، بەبڵاوبوونەوەی چەند گۆڤارێکی مانگانە و دەوری دیاریکراو و هەوڵدان بەڕووکاری وەرگێڕان و بەرهەمهێنانی فیلمی کارتۆنی بە کوردی کە ئێستاش ئەگەر چی دەسپێکی بەرچاوی هەبووە، بەڵام هەر لەسەرەتادایە...

لەو ڕێیەدا ڕۆژنامەگەریی منداڵان بە کوردی ئەگەرچی وەکو بوون مێژوویەکیشی هەبووە، بەڵام ئێستاشی لەگەڵدا بێت ڕۆژنامەگەرییەکی هەژارە لە هەردوو ڕووی قەوارەی بوون و چاپ و تیراژی بڵاوکردنەوەو تەنانەت لەڕووی نووسین بۆ منداڵانیش کە بێگومان کەشوهەواو لێزانی و شارەزاییەکی پڕ بەپێستی ئەو جیهانە بەرهەست و پاکەی دەوێ، ئەگەر لەناچارییەوە نەبێ لەهەموو نووسەرێکدا نییە...

منداڵانی کورد پاش هەموو ئەو کارەساتە یەک بەدواییەکانەی وەچەیەک

لەوەچەکەی تری وەرگرتۆتەوە، دەهێنێ ئاوڕێکی جیدیان لێ بدرێتەوە بەرچاویان لەبەرابەر دوا ڕۆژدا روون بێت و چاویان لە ئاسۆیەکی گەش بێت و لەئایندە دڵنیابکرێنەوە...

دیارە ئەو خەونانەیش لەپاڵ ژیان و پەروەردەیەکی دروست و رەسەن، رۆژنامەگەرییەکی پێشکەوتوویشی گەرەکە... بەپێوانە و ئاستی هەموو ئەو گۆڕانکارییە نوێیانەی دنیای ئەمڕۆ... هەقە ئیتر لەم عێراقەی بەخواست بێ یا بە ناچاری بڕیارە لێی جیانەبینەوە چ بۆ منداڵانی عەرەب دەکرێت لە رووی دەزگاو دامەزراوە تایبەتییەکانیان لە پێکهاتەی حکومەتی عێراقی و وەزارەتی رۆشنبیری، هەمان شتیش بۆ منداڵانی کورد بکرێت، ئەمەش پێویستە لە کات وساتی خۆیدا داکۆکی لێ بکرێ و بەهەند بگیرێ، بەتایبەتی لەلایەنی بڵاوکردنەوەی گۆڤار و چاپکراوی تری تایبەت بە منداڵان و رێگا خۆش کردن بۆ بەرهەمهێنانی فیلمی تایبەت بە منداڵان بە کوردی و یارمەتیدانی منداڵانی بێ سەرپەرشت، قوربانیانی شەڕە دۆڕاوەکانی رژێمی پێشوو بۆ دانەبڕان و درێژەدانیان بەخوێندن... هەروەها یارمەتیدانی ئەو رێکخراوە خێرخوازانەی تایبەتن بە هاوکارکردنی منداڵانی کورد...

•

ئافرەتی کورد لەدنیای رۆژنامەگەرییدا بەیانیدان لەنیوەشەودا

یەکێک لەو مەیدانانەی ئافرەتی کوردی بەلای خۆیدا راکێشاوە، دنیای تژی ماندووبوونی رۆژنامەنووسیە.

ئەوە دەستپێشخەرییەکی لەبەرچاو و سەربارێکە بۆ خەبات و کۆششی ئافرەتان لەڕێی جێگیرکردنی رۆڵی خۆیان و هەنگاو هەڵێنانیان لە وەرگرتنەوەی جێگای شایستەیان.

بەپێچەوانەی زۆران کە ئازادیی ئافرەت لە گۆشەنیگای بەرگ پۆشین و خۆهەڵخستن و دەرچوون لەومەدارانەی کە تا هەنووکە پیاویشی لێ دەرنەچووە تەماشا دەکەن...بەش بەبار ئازادیی ئافرەت لە کارو بەرهەمهێناندا دەبینم... کار و بەرهەمهێنان سەرنامەی تێهەڵێنانەوەی رۆڵی ئافرەتانە، کە هەر خۆیان دەتوانن شیرازە و سیستەمێکی راشکاو و روونبینی پێ بدەن... ئەمەش بەخوێندنەوەی واقیعی حاڵی کۆمەڵگە و

شێوازی دیتن و بیرکردنەوەی ئافرەتان خۆیانەوە بەندە...

هەر رۆژنامەگەریی نا ، بەڵکو گەلێک لایەنی دیکەی ژیان ئافرەتی کوردی بە هۆی چەند ئەگەر و فاکتەرێکی زاتی و بابەتی لێ بێبەش بووە...

مێژوو باسی چەند ئافرەتێکمان بۆ دەگێڕێتەوە کە ئەوەندەی لە خۆشیاندا هەبووبێ بەهەر هۆیەک بووە بەخت یاریان بووە و توانیویانە ناوناوبانگێک دەربکەن، بەڵام ئەوانە چەند ئافرەتێک بوون، ئەگەر بە زمانی ئامار و خۆلێڕاگریەوە بێینەسەری رێژەیەکی ئەوتۆ پێکناهێنن شایانی باس بێت...

ئەمەش وای دەبینم لەخۆیدا گەواهیەک بێت بۆ ئافرەتان کە ئەگەر بواریان لێ هەڵکەوێ دەتوانن رۆڵیان هەبێ و شان بەشانی پیاو لەرێگادابن...

هەروایشە ، مێژووی مرۆڤایەتیش هەمان رەنگی وەرگرتووە، کە ئافرەتی کوردیش بەشێک لەو مێژووە پێک دێنێ...

ئەمڕۆ بەپێچەوانەی سەردەمانی زوو ئافرەت شێلگیرانە خزاوەتە زۆربەی مەیدانەکان لەگەڵ پۆلی ئەندازیار و پزیشک و پەرستار و مامۆستا و فەرمانبەر و... تاد دەیانبینی... لە لوتکەی دەسەڵاتیشدا بەهەمان شێوە...

ئەمە ئەگەر پڕ بەپێستیش نەبێ کارێکی مژدە بەخشە... لە هەموو ئەو مەیدانانەش مژدە بەخشتر کاری رۆژنامەنووسییە کە ئێستا ئافرەتی کورد بەجیدی رووی تێکردووە ئەوەی راستیشە پیشەی رۆژنامەنووسیی سەبارەت بە زۆر ئەگەر لەپێشەوەشیان بارقوولی و جوانبینی پیشەیەکە لە ئافرەتان جوانتر دێت...

ئافرەتانی رۆژنامەنووس ئەگەر بابەتیانە کۆمەڵگەی خۆیان بخوێننەوەو بەلای ئەوپەڕگیریدا نەکەون و وەک هەر رۆژنامەنووسێک هەڵسوکەوت بکەن و لە کرۆکی ئەو مەسەلانە وردبنەوە کە بە ئازادیی کۆمەڵ و ئازادیی تاکەوە بەندن دڵنیام روویان لە ئایندەییێکی گەشدایە بەو مەرجەی کۆڵنەدەن و روویان لە ئاسۆدا بێ...

مەسەلەی کۆڵنەدانیشم بەو مانایە نەهێناوەتەوە کە وەک زاراوەیەک لە کولتووری شاخدا جێگیربوو لەرووی چەک بەکارهێنان و سێرەتیژیدا...

کۆڵنەدان بەو مانایەی هەمیشە چاویان لە ئاسۆبێ و بەوگوڕو تاوەیش هەنگاو باوێن، بەبێ ئەوەی لە ئافرەتایەتی خۆیان کەم بکەنەوە و لە خۆبنووسێن و فشار بۆ خۆیان بهێنن... یان لاسایی لاساییکاران بکەنەوە...

لەمەیدانی رۆژنامەنووسیی کوردیدا ئەمڕۆ پۆلێک ئافرەت بە دوای عەشقی وشەو گەڕان بەدوای راستیدا هاتوونەتەپێش کە زۆربەیان نەک هەر لە قۆناخی تاقیکاریدا دەربازبوون بەڵکو هەندێکیان هی ئەوەن. لایەنی بەرهەستیان لەنێوەندی رۆژنامەنووسیی کوردیدا پێ بسپێرێ...

رەهەندی ئافرەتایەتی ئەگەر لەهەموو مەیدانێکدا کاری کاریگەری خۆی هەبێ لەبواری رۆژنامەنووسییدا ئەو رەهەندە دەگاتەوە سەرچاوە... لەوەڕا جورئەت و بوێری ئافرەتانی کورد لە هاتنە ناومەیدانی رۆژنامەنووسیی، وەک بەیانیدانە لەنیوە شەوێکی تاریک و نوتەکدا.

●

ئارشیف...
که له رۆژنامەگەریی کوردیدا نەخوێندراوەتەوە

ئارشیف، کۆگای زانیاریی هەمە لایەن و نەخشەو وێنەی هەمەچەشن و هەمە بابەت، لایەنێکی پێویست و چاوپۆشیلێنەکراو بە هەرسێ جۆری رۆژنامەگەری (نووسراو، بینراو، بیستراو) پێک دێنێ، بەوەی هەر بابەتێکی رۆژنامەنووسی بگری کە دەکەوێتە باری بڵاوبوونەوە، ئەگەر بەوێنەو زانیاری و ئامارو نەخشەی پێویست مامەڵەی لەگەڵ نەکرێ، وەک بابەتێکی کەرۆلاڵ دێتە پێش چاو و لاپەڕەکەش، تەنانەت خودی بابەتە بڵاوکراوەکەیش هەر بەو چەشنە کوێر و لاڵ دەردەچن، جگە لەوەش مەبەستیش وەکو پێویستە بیگەیێنێ...ناگەیێنێ لەهەمان کاتدا گومانیشی لێدەکرێ ئاوا بەرووت ورەجاڵی خوێنەر رابکێشێ... بۆ رۆژنامەگەریی بیستراو و بینراویش هەر بەو رەنگەیە؛ لەگەڵ جیاوازی ماددەی ئەرشیفکراو، کە لەرادیۆدا (دەنگ) و لەتەلەفزیۆن، ئارشیفی وێنەی تەلەفزیۆنی و سینەمایی و تەنانەت فۆتۆگرافیش...

ئارشیف بۆ رۆژنامە، بەتایبەتی رۆژنامەی رۆژانە وەک خوێ وایە بۆ ئاش، چۆن خواردنی بێخوێ چەشەو تامی نابێ، لاپەڕەی رۆژنامەیش بەبێ زانیاریی ئارشیفی و وێنە و تایپۆگرافیا شتێک دەردەچێ لەو بابەتە...

بەدرێژایی مێژووی هاوچەرخی رۆژنامەگەریی کوردی ئەوەندەی بەندە ئاگادار بێ بەدیتن بێ یا بەخوێندنەوە و بینین؛ ئێستاشی لەگەڵدا بێ، هیچ کام لە رۆژنامەو گۆڤارو دەوریاتی کوردی ئارشیفێکی ئەوتۆیان نەبووە جێی باس و ئاماژە پێدان بێ، تەنانەت دوای راپەڕین و دەرچوونی بە بەردەوامی دوو رۆژنامەی رۆژانە و چەندی دیکەی هەفتانە و هی تری وەک گۆڤارو دەوریات، رەنگە ئەگەر بە بەراورد بگیرێ، هەندێ ئارشیفی تاکە کەسی هەبن گەلێک دەوڵەمەند تر بن لە ئەرشیفی ئەو رۆژنامە و گۆڤارانە...

باسی ئەوەش ناکەین ئەوەی هەیە هەمیشەو ئێستاش شتێکە لە هەموو شتێک دەچێ لە ئارشیف نەبێ، چەند زانیارییەکی تێکەڵ وپێکەڵ و هەمیشە ون، کە بەشێوازێکی دواکەوتوو ریزبەند و فەهرەست کراون، بەرادەیەک تا زانیارییەک یا وێنەیەک دەبینیەوە، بچیت لە بازاڕ پەیدای بکەی زووترت بەدەست دەگا...

سەرەڕای ئەوەش، کەمترخەمی و بێموبالاتیەکی وا لە ئارشیفی ئەو رۆژنامەو گۆڤارانە دەبینرێ هەر تیرەی لە کەندالێک و کەس نازانێ فلانە زانیاری ئەگەر شایەد هەبێ لە کوێیە...!

هونەری دەرهێنان هاوکێشەیەکی راستەوانەیی لەگەڵ ئارشیفدا پێک دێنێ؛ ئارشیفی دەوڵەمەند، دەرهێنانی

سەرنجڕاکێش و پێش چاوی لێدەکەوێتەوە، دیارە پێچەوانەیشی هەر راستە.

دیارە هەر ئەوەندەش لە رۆژنامەنووسانێ دەوەشێتەوە کە بەهۆی لە دەرەوەی کارامەیی و کارایی بەشەو و رۆژێک (بەقودرەتی قادر) دەکرێن بە (سەر هەموو شتێک) لە رۆژنامە یا رادیۆ یا تەلەفزیۆن... گومانی تێدا نییە کە ئەوان خەمیان نابێ، رۆژنامەنووسی رەسەن هەیەتی، چونکە ئەگەر لە خەمی مەسەلەکەدا بن و لەکارەکە بزانن، دیارە دەبێ بشزانن هەرهۆیەکی راگەیاند بگری، هێز و بڕشت لەو ماددە خاوانە وەردەگرێ کە بێتەوە بەردەست و

سوودی لێ وەربگیرێ...

دوای سوود لێ وەرگرتنیش لە شوێنی خۆی دابندرێتەوە، لەمەشدا دەخوازێ ئەوانەی ئەم کارە دەکەن، بێجگە لەوەی شارەزای ڕێزبەندی و فەهرەست ڕێکخستن بن، لە دنیای ڕۆژنامەنووسییشدا نزیک بن و لە دەرگا و پەنجەرەکانی حاڵی بن، کە نووسەرێک یا بەرپرسی لاپەڕەیەک یا تەنانەت سەرنووسەر داوای وێنەیەک یا زانیارییەکی دیاریکراو دەکا یەکسەر بێتە بەردەستی... لەهەمان کاتدا هەوڵبدا هەمیشە ئارشیف بەزانیاری و وێنە و نەخشەی تازە نوێ بکاتەوە، دیارە ئێستا بە هۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیای ئارشیفکراو و ئارشیفکردن، بە بەکارهێنانی بەرنامە و سیستەمی کۆمپیوتەری، کاری ئارشیف زۆر ئاسانتر بووە، هەرچەندە ڕۆژنامە و رادیۆ و تەلەفزیۆنەکانمان تا ئێستا بەرێگای کۆنیش سەرکەوتوونین، بەڵام دەکرێ روونبینیەک بێتەوە بەرنیگا بەو رووکارە و بایەخدان بە ئارشیف ببێتە بەشێک لەهۆیەکانی پێشڤەچوونی ڕۆژنامە یا هەر هۆیەکی دیکەی راگەیاندن.

ئەمڕۆ بەهرەگیری لە دنیای نوێ و تیۆرو ڕێڕەوە تازەکانی و هەوڵدان بۆ دەربازبوون لە بۆشایی تەنانەت سوود لەخۆ وەرگرتن، بەتایبەتیش لە بواری ڕۆژنامەگەریی و راگەیاندن، سیمایێکی گەش و کراوە و روونتر دەداتە وتاری کولتووریمان کە ڕێگایەکە دەمانگەیێنێتە ئەو قۆناخەی حاڵی حازر هاتۆتە سەری زمان و بنی زمانان، ئەوەی بە کۆمەڵگەی مەدەنی ناوزەد دەکرێ.

●

ڕۆژنامەیێکی ئێواران...
ئایا پێویستە؟

ئینجا بازاڕی ڕۆژنامەی بەیانیانمان لە رووی دەستبەجێیی و جوگرافیای بڵاوبوونەوەو فرۆتەنی زۆر بەهەڕمێنە، بێین هی ئێوارانیشی لەپاڵدا نێین..!!

لەوانەیە ئەمە بۆچوون و تێفکرینی زۆرینەی ئەوانە بێت لە ناوەندی رۆشنبیران بە ڕۆژنامەنووسان خۆیشیانەوە.. بەڵام قسەیێک هەیە دەڵێ: ئەگەر ویستت ڕۆژنامەکەت سەرکەوتووبێ، یەکسەر لە بەرامبەریدا بیر لە دەرکردنی ڕۆژنامەیەکی دیکە بکەوە..

ئەمەش تا رادەیەکی زۆر دوور نیە لە راستی، لە حاڵێکدا ئەگەر ئەو ڕۆژنامەنووسانەی کاری تێدا دەکەن بە ئارەزوو،یا وەک دەڵێن بەخۆشی خۆیان متووی پیشەکەبن.. لەو بارەدا حەتمەن ململانێی و کێبەرکێی رەوا لەو نێوانەدا دروست دەبێ، لە ئاکامدا کەشوهەوایێکی دی بە ئاراستەی

گەشەکردن و پێشکەوتنی هەردوو رۆژنامە دەخولقێنێ.. بەڵام مەسەلەکە هەر لێرەدا کۆتایی نایێ، بوونی رۆژنامەیێکی رۆژانەی ئێواران دەیاردەیەکی شارستانیی و سیمای پایتەختانیش دەنوێنێ، هەنگاوێکیشە رۆژنامەگەریی نووسراو، لە رۆژنامەگەریی بیستراو و بینراو لە رووی پێڕاگەیشتنی هەواڵە هەنووکەییەکان نزیک دەکاتەوە، کە رۆژنامەی بەیانیان رەنگە هێزی ئەو ململانێیەی تێدا نەبینرێ، بەوەی هەواڵە هەرە گەرم و تازەکانی لە سەعاتی دوازدەی شەوی رابردوو رەت ناکا، لەو وەختانەشدا ئەوەی هەیە هەردوو رۆژنامەگەریی بینراو و بیستراو پێی راگەیشتوون.

لێرەشدا مەبەست لە هەواڵە، کە هیچ رۆژنامەیێکی تر لە خێرایی و پێڕاگەیشتنی ناگاتە رۆژنامەی ئێواران، بۆ خوێنەریش گونجاوتر دێتە پێش چاو، بەوەی دوای دەست لە کاربەردانی و دوای حەسانەوە رۆژنامەکەی دێتە بەر دەست، ئەو کاتانەیش کاتی لەبارن بۆ خوێندنەوە، لەکاتێکدا رەنگە بەیانیان، کاتی ئیش لە ناوونیشانەکان زیاتر نەپرژێتەسەر بخوێنێتەوە، بەمەش رۆژنامەی ئێواران هاوسەنگیەک بۆ خوێنەرانی رۆژنامە پێکدێنێ، بەتایبەتی بۆ قوتابی و مامۆستاو فەرمانبەرو کارمەندانی تر..

تاکە تاقیکردنەوە لە مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیدا هەبووبێ ئەزموونی(ئێوارە گولان)ـە. ئەو رۆژنامەیە ماوەیەک دەرچوو، بەڵام چونکە نەخشەو پلانی پێویستی بۆ دانەنرابوو و پەلە پەلی لە دەرکردنیدا کرا، تاقیکردنەوەکە بە ناکامی مایەوەو نەیتوانی بەردەوام بێت.

(ئێوارە گولان) لەگەڵ زۆر کەموکوڕی و کزیی لە رووی بە دواداچوونی هەواڵی گەرماو گەرم و کەمی لاپەڕەکانی شەرەفی ئەوەی پێبڕا ببێتە یەکەمین رۆژنامەی ئێواران لە مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیدا.

پێدەچێ هەر خودی رۆژنامەنووسان بپرسن ئێستا کادرێکی لەو چەشنە بۆ رۆژنامەی بەیانیان بەحاڵ دەستەبەرکراوە، بۆ رۆژنامەی ئێواران کادری رۆژنامەنووسیی و پسپۆڕی تری ئەو بوارە لەکوێ بێنین؟!

ئەگەر لە سەرەتادا لایەنی ماددی بۆ دەستەبەر بکرێ بەمەرجێک ماوەیەکی

دیاریکراوی بۆ دەسنیشان بکرێ کە لە دوایدا هەوڵ بدرێ بەداهاتی خۆی بەڕێوەبچێ..

بۆ کادیر، وەڵامی پرسێکی لەو چەشنە تەنیا لە سەندیکای رۆژنامەنووسانەوە دەدرێتەوە کە ژمارەی ئەندامانی لە هەزار و ئەوەندە تێدەپەڕێ..!

لەو روانگەو روانینەوە، وا دێتە بەرچاو دەرکردنی رۆژنامەیەکی رۆژانەی ئێواران بەشێک دەبێت لە باڵانوێنی ئەزموونی کوردستان بەگشتی و تاقیکردنەوەی بەپیتی رۆژنامەگەریی کوردی لەو ماوەیەدا سەرەڕای لایەنە پاشڤبڕەکانیشی...

●

دەربارەی
ئەو ڕۆژنامانەی بەبۆنەیێکی تایبەتی دەردەچن

لەگەڵ هەموو کێشەوگرفتەکانیدا، ڕۆژنامەگەریی کوردی لە مێژووی خۆیدا، زۆربەی ئەو لایەنانەی تاقیکردۆتەوە کە لەڕۆژنامەگەریی وڵاتانی پێشکەوتوودا باوە، ئەگەرچی لە ئاستی پێویستیشدا نەبووبێ...

لەو بوارانەی ڕۆژنامەگەریی کوردی لێی دوانەکەوتووە ئەو ڕۆژنامەو بڵاوکراوانەیە بەبۆنەیەکی تایبەتی دەرچوون، بەنموونە بەبۆنەی جێژنێک یا بۆنەیەکی نەتەوەیی وەکو نەورۆز، یاخود دیاردەیەکی تایبەتی وەک هەڵبژاردن، بەنموونە هەڵبژاردنی شارەوانییەکان یا هەر هەڵبژاردنی دی لەو چەشنە... یا بەبۆنەی کۆنگرەیەکی دیاریکراو، بە نموونە کۆنگرەی لایەنێکی سیاسی یاخود نەقابە یا سەندیکایەکی دیاریکراو... یا سیمینارێکی تایبەت بە کێشەیەکی زانستی یا ئەدەبی و... تاد لە مێژووی ڕۆژنامەگەریی

کوردیدا ئەو چەشنە ڕۆژنامانە هەبوون.

ئەو ڕۆژنامانەش باوەکو تایبەت بن بە حاڵەتێکی دیاریکراو، بەڵام ناچنەوە ناو (ڕۆژنامەگەریی یەک بابەت) ئەوەی بە ڕۆژنامەگەریی (متخصص) دەناسرێ، چونکە هی دووەم بەردەوامی دەبێت و تایبەت دەبێت بەیەک بابەت، لەکاتێکدا ئەوەی بەبۆنەیەکی تایبەتی دەردەچێ باوەکو بابەتەکانی لە جوغزی ئەو بۆنەیەدابن، بەڵام چونکە بەردەوام نابن هەر لەو جوغزەدا دەمێنیتەوە...

پێش ڕاپەڕین شتێک نایەتەوە بیر شایانی باس، بەو مانایە، هەرچەندە لە هەندێ بۆنەدا لەم لاو لەولا هەندێ ڕۆژنامە یا گۆڤار ژمارەی تایبەتیان بەبۆنەیەک هەبووبێ...

دوای ڕاپەڕین، ئەگەر چی بەهەمان شێوە هەندێ لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکان ژمارەی تایبەتیان بەبۆنەیەکی دیاریکراو هەبووە، بەڵام لەپاڵ ئەوەشدا ڕۆژنامەی تایبەت بە هەندێ بۆنە هەبووە... ئێمە بەنموونە هەندێ لەو ڕۆژنامانە دەخەینەڕوو:

ڕۆژنامەی (کۆنگرە)

بۆ یەکەمین جار پاش ڕاپەڕین، ڕەنگە لەهەموو مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردیشدا ڕۆژنامەیەک لە هەرسێ ڕۆژی کۆنگرەیەکدا بڵاوبکرێتەوە.

ڕۆژنامەی (کۆنگرە) ساڵی ١٩٩١ بەبۆنەی یەکەمین کۆنگرەی نووسەرانی کورد پاش ڕاپەڕین لە شەقڵاوە کە سێ ڕۆژی خایاند، سێ ژمارەی لێ بڵاوکرایەوە...

(کۆنگرە) جگە لەچالاکی لیژنەکانی کۆنگرە و بڕیارەکانیان چەندین وتار و ڕاسپاردە و ڕەخنە و ڕیپۆرتاژی بڵاوکردۆتەوە.

کۆنگرە ڕاستە بەچوار لاپەڕەی قەبارە A4 چاپ دەکرا، بەڵام بۆ ئەوساو ئیمکانیاتی شوێنێکی وەکو شەقڵاوە کەلێنێکی دیاری پڕکردبووەوە، بەرادەیەک (کۆنگرە) لە دەرەوەی هۆڵی کۆنگرەشدا بڵاودەکرایەوە، تەنانەت وای لێ هات دوای تەواوبوونی کۆنگرەش لە کتێبخانەی شەقڵاوە داوا دەکرا...

ئاوەدانی...

ئەم رۆژنامـەیە لەشـێوەی بڵاوکراوەدا سـاڵی ١٩٩١ بەبۆنەی کۆنفـرانسی یەکەمین کۆمەڵەی ئاوەدانکردنەوەو گەشەپێدانی کوردستان بەتەنیا یەک ژمارەی لێ دەرچووە.

سەرەدان...

بڵاوکـراوەیەک بوو، لەشـێـوەی گـۆڤـاردا مـانگی ١٢ی ١٩٩٣ لەلایەن راگەیاندنی لقی یەکی (پ.د.ک) بەبۆنەی سەردانی سەرۆک بارزانی بۆ ئەو دەڤەرە دەرچووە.

مانگرتن

رۆژنامــەیەکی رۆژانە بوو، لە شـاری هەولێـر وەکـو پاشکۆی رۆژنامــەی (راپەڕین) شـەش ژمـارەی بەبۆنەی مـانگرتنەکـانی شـاری هەولێـر ساڵی١٩٩٢ لێ بڵاوکراوەتەوە.

شانزەی سێ

رۆژنامەیەک بووە تایبەت بەیادی کیمیابارانی هەڵەبجە.

١٨ی شوبات

رۆژنامـەیەک بووە بەبۆنەی بیـرەوەری ٢٤ سـاڵەی دامـەزراندنی یەکـێـتی لاوانی دیموکراتی کوردستان دەرچووە.

مهرجان الجواهری

لەلایەن دەزگـای برایەتی و خـەبات بەبۆنەی یادی شـاعـیـری عـێـراقی - جەواهیری) چەند ژمارەی بە زمانی عەرەبی لێ بڵاوکراوەتەوە.

پاشکۆی برایەتی

تایبەت بە هەڵبژاردن

بەبۆنەی هەڵبژاردنی شارەوانییەکان. چەند ژمارەیەکی بەبۆنەی هەڵبژاردنی شارەوانییەکان لەلایەن دەزگای برایەتی و خەبات لێ بڵاوکرایەوە.

ئەمانە وەکو نموونەی ئەو رۆژنامانەی بەبۆنەیەکی تایبەتی دەرچوون...

بایەخی دەرکردنی ئەو چەشنە رۆژنامە و بڵاوکراوانە کە بەبۆنەیەکی تایبەتی دیاریکراو دەردەچن لەوەدا خـۆی دەنوێنێ دەبێـتـە دەفـتـەرێکی تۆمـار بۆ ئارشیف کردنی هەموو ئەو چالاکی و بڕیارو گفتوگۆیانەی ئەو بۆنەیە...

لەهەمـان کـاتدا دەرچوونی رۆژنامـە بەبۆنەیەکی تایبـەتی سـەرەڕای ئەوەی دیاردەیەکی شارستانی و هاوکارە بۆ بەشدارانی و پەنجەرەو بەرهەڵێکیشە بەسەر دەرەوەی ئەو شوێنەدا دەڕوانێ بۆنەکەی تێدا بەڕێوەدەچێت... هەروەها هەندێ جار دەبینی هەموو ئەو لێکۆڵینەوانەی سیمینار یاخود کۆنگرەیەکی تایبەتی بڵاودەکاتەوە کە لە پاشاندا دەبێتە سەرچاوەیەک بۆ لێتۆژان.

●

رۆژنامەگەریی تەنزئامێز بە کوردی

گەلۆ داخۆ هۆی چی بێ مێژووی رۆژنامەگەریی کوردی، رۆژنامەگەریی تەنز ئامێزی تا پاش راپەڕین بە خۆوە نە دیبێ..؟

بڵێی ئەگەری باری دەروونی و کارەساتە یەک بەدوایەکەکان وایان کردبێ، کورد هەمیشە نیگەران و خەمۆکی هەڵکەوتبێ و یادەوەرییەکی ئەوەندە بەهێزیان هەبێت کەهەمیشە بەئاوڕدانەوە و بەهەند گرتنی رابردوو و پەندو عیبرەتەکانی تەماشای دوا رۆژیان کردبێ!

ئەمەیان زۆر لەراستیدا نزیک نیە، چونکە هەر بە نموونە، زۆر لەگەڕۆک و رۆژهەڵاتناسانیش هەروایان دیوە، دۆڵ و زوڕنایەک بەسە بۆ کورد لەناو لاشەی مردووان شایت بۆ دابەستێت!!

مەگەر هەر کورد نییە وتوویەتی ! (هینی ئەمرۆ بەوانەکی سبەینێ) یا (لەناو مەیتان دەگەڕا دەشیگووت خوایە فتنەیەک نەقەومێ).

ئەدی باشە لەناو ئەو هەموونوکتەبازو سەرچاوەی قسەی نەستەق و

حیکایەتە تەنز ئامێزەکانی کۆڕ و دانیشتنی شەوان، بۆچی رۆژنامەگەریی تەنزئامێزی نەبووە؟..

لە حاڵێکدا لەوەتەی ئەم دەوڵەتی عێراقە دروست بووە و پێشتریش لەزەمانی حوکمی عوسمانلی رۆژنامەگەریی لەوچەشنە بەعەرەبی و تورکی هەبووە...

بە سەیریشی مەزانە یەکێک لە پێشەنگەکانی رۆژنامەگەریی تەنزئامێز لەعێراقدا کورد بووە (بەلاّم بەعەرەبی!!) ئەویش رۆژنامەنووس (نوری ثابت)ـە کە خەڵکی شاری سلێمانیە و لە بەغدا ژیاوە... باوکی ئەفسەر بووە لەسوپای عوسمانی ...

کەواتە مەسەلەکە پەیوەندی بەدوو لایەن هەبووە لەوەی کورد رۆژنامەگەریی تەنزئامێزی نەبووە، یەکیان هەر لە بەراییدا ئاقڵ پێنەشکانە بەرۆڵی ئەو چەشنە رۆژنامەگەرییە لە کۆمەڵگە دا، دووەمیشیان، نەبوونی ئازادی دەربڕینە کەسەردەم و رۆژگاری وا هەبووە بەتەنیا بیرکردنەوە لە پرۆژەیەکی لەو جۆرە، رەنگە سەرئێشەی زۆری بەدواوە بووبێت، جگە لەوەی نووسین بەکوردی ئەگەر نانبڕانی تێدا نەبووبێ ئەوا بێگومان هیچ دەسکەوتی لێ وەگیر نەهاتووە...

بۆ رۆژنامەگەریی تەنزئامێزیش دیارە وێوەتر بووە، بەوەی هەر لە خۆیدا تەنز شێوازی لاتەرگی و رەخنە ئامێزی راستەوخۆی تێدا دەبێ کە لە کێشەو خواستی بازاڕو جادەو کوچەو کۆڵانان سەرچاوە دەگرێ، ئەمەش دیارە لەدنیای دەسەلاّت و سیاسەتدا کارێکی بڤە و نزیک لەبڤەیە و سەر ئێشەی بەدواوەیە...

لەسەرێکی ترەوە سانسۆر و هێنان و بردنی سانسۆریش ئەگەرێکی دیکە بووە زۆر رۆژنامەنووس ئەگەر ئەو بەهرەیەشیان لەخۆ دا دیبێ، خۆیان لێ پاراستووە...

توانایی دارایش لەولاوە بوەستێ، بەوەی نەرۆژنامەنووسی کورد لەو پایەیەدا بووە بتوانێ پرۆژەیەکی لەو رەنگە وەبەر بێنێ، نە خوا پێداو و سەرمایەدارانی کورد رۆژێ لەرۆژان عاقڵیان بەوە شکاوە و بیریان لەوە کردۆتەوە. بچنە ناو وەبەرهێنانی پرۆژەیەکی کولتووری ئاسایی، چ جای

پرۆژەی لەو جۆرە کە بێگومان حەفت و هەشتی بەدواوە دەبێ ...

ئەمانە هەمووی لەواقیعدا تاک تاک و پێکەوە فاکتەری سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزن، بەتایبەتی مەسەلەی ئازادی دەربڕین، بۆیە دەبینین دوای ڕاپەڕین ، ئەگەر کالاّ لەقەد بالاّیش نەبووبێ، ئەو جۆرە ڕۆژنامەگەرییە سەرەتاییێکی شایانی دەست پێکردووە...

خۆی ڕۆژنامەگەریی کوردی هەر بەدوایی خاڵی نەبووە لە بابەتی تەنزئامێز ، بە پێچەوانەوە سەیر دەکەی هەرکاتێک هەلومەرجێکی لە بار هاتبێتە گۆڕێ، ئەو چەشنە نووسینانە برەویان هەبووە و زۆر لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکان لێرە ولەوێ نووسینی تەنزئامێزیان بڵاو کردۆتەوە.

لەپاڵ ئەوەشدا تەنزو ڕەخنەی توانجپۆشیان لە شێوەی وێنەی کاریکاتێردا بڵاوکردۆتەوە..

ئەو نووسین و کاریکاتێرانەیش باوەکو جێگای ڕۆژنامەگەرییەکی تایبەت بەتەنزیان نەگرتبێتەوە بەڵام بەرادەیەک بوون، ئەگەر بچینەوە سەریان دەتوانین ئاست و کێرڤی ئەو ئازادیە هەڵسەنگێنین لە هەلومەرجی سەردەمی خۆیدا، کە ڕەنگە بۆ لێتۆژانی مێژووی ڕۆژنامەگەریی و تەنانەت لێتۆژانی سیاسی و کومەڵایەتیش بێ سوود نەبێ.

بەڵام ئایا ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێز وەکو خۆی کەپێویستە ببێ، مەدارێکە بۆ خەم بەبادان و پێکەنین، یا هەڵکەوتێکە پێویست، لەوەی دەچێتەوە ناو ئەو چەشنە ڕۆژنامەگەرییەی کە لەهەردوو جەوسەریدا لە قاوخی توانجپۆشی و ڕەخنەئامێز دەگەنەوەیەک..

ئەوەش دیارە واپێویست دەکا لە پرس و ڕوانینەکانی شەقام سەرچاوە بگرێت ، کەئەو پرس وڕوانینانەیش زۆربەیان لە کێشە سیاسی و کۆمەڵایەتیە لە پێشەکان دەردەکەون کەجارانی زوو، کاتێ هێشتا ڕژێمی بەعسی ڕەشبووەوە، گوندەکانی کوردستانی ڕانەگواستبوو، ئەوانەی لە گوندو دێهاتەکان ژیاون دەزانن لە گوندیدا، بۆپیاوان (کانی پیاوان) یامزگەوت بنکەی ئاڵوگۆڕی هەواڵ ودەنگوباس بوو، دەدی زۆربەی جار شێوەی تەنزئامێز و زیادەڕۆیی بە خۆوە دەگرت..

لەبەرامبەریشدا بۆ ئافرەتان (کانی ژنان) وەک ئاژانسی دەگوباس وابوو، تەنانەت زۆر نهێنی تایبەتیشی تێدا دەرچوو، ئەو هەواڵانەیش زۆربەیان شێوازی تەنزوپلارو توانجی تێدا دەبوو.

لێرەدا دیسان دەگەڕێینەوە سەر ئەوەی ڕۆژنامەگەریی تەنز ئامێز بەهۆی بەرهەستیی شێوەی دەرچوون و چارەسەرکردنی بابەتە ڕۆژنامەنووسییەکان بەختی ئەوەی نەبووە لەناو ڕۆژنامەگەریی کوردیدا ئەو پێشینەیەی هەبێت..

ئەوەی هەیە پاش ڕاپەڕین سەری هەڵداوە ئەویش بەداخەوە ، بەو ڕەنگە بێلایەن نەبووە، خاڵی بێت لەوەی دەچێتەوە ناو ئەو تێکهەڵڵاییەی لە زۆر بواری کوردستاندا هەیە..

کەباس لەبێلایەنیش دەکەین مەبەست ئەوە نیە ڕۆژنامەی لەو چەشنە سەر بەهیچ لایەنێک نەبێ، ئەمەیان کە لەهەلومەرج ناوەشێتەوە.. بەقەد ئەوەی لە زەوینەیەکی بێلایەنەوە سەیری کێشە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان بکات.

پاش ڕاپەڕین هەندێ لەو بڵاوکراوانە دەرچوون کەدەچنەوە ناو ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزی کوردی کەزۆربەیان لە شێوەی گۆڤاردا بوون..

لەوانە گۆڤاری (مەلای مەشهور) لەهەولێر، هەروەها گۆڤاری (سیخورمە) لەسلێمانی و گۆڤاری (دەهۆڵ تایمز) لەهەولێر و گۆڤاری (مێروولە) و بەم دواییەش ڕۆژنامەی (گەپ) ئەوانیش هەر لە هەولێر..

وەک دەبینین ژمارەی ئەو بڵاوکراوانە لە پەنجەی یەک دەست تێناپەڕن!! سەرەڕای ئەوەش زۆربەیان بە بەردەوامی دەرناچن.

بێگومان ئەم جۆرە ڕۆژنامەگەرییە، بە هۆی شێوازی چارەسەرکردنی بابەتە ڕۆژنامەنووسییەکانی و تایبەتایەتی شایەد ئەگەر لایەنێکیشی لە پشت بێت لەرووی پشتیوانی ماددی پەسند ترە بە شێوەیەک دەر بچێ لەوەی دەچێتەوە ناو پرۆژەیەکی بە ئستیلاح ئەهلی.. بەوەی کەشوهەوای ئازادی لە پێشدا فراوانتر دەبێ.

•

تیراژی ڕۆژنامەگەریی کوردی
ڕاستییەکی تاڵ

لەوەتەی ڕۆژنامەگەریی کوردی شێوەی ئێستای لەلایەنی چاپ و دەرهێنانی هونەری وەرگرتووە، لەرووی تیراژەوە حاڵەتێکی سەقامگرتووی وەرنەگرتووە، هەمیشە لەبەرزبوونەوەو دابەزیندا بووە.

سەیریش لەوەدا بووە کەم وا ڕێک کەوتووە کێرڤەکە ئاراستەی سەرەو ژووری هەبووبێت، وەک دەبووایە بیبێت... هەرچەندە ئامارێکی باوەڕپێکراویش لەبەردەستدا نییە...

پێدەچێ هەبن مەسەلەی تیراژ بۆ ڕۆژنامەو گۆڤارو چاپکراوی دیکە لەپەراوێزدا ببینن، لەکاتێکدا تیراژی هەر ڕۆژنامەیەک، لەخۆیدا پێوەری خوێندنەوەو قبوڵکردنی ڕۆژنامەکە لای خوێنەران دەستنیشان دەکا، ئەگەر ژمارەی گەڕاندراوەکانی لێهەڵبوێرین...

ڕێکخراوی (یۆنسکۆ) بۆ ڕۆژنامەی ڕۆژانە، هەر لەسەرەتای هەشتاکانەوە

لانی کەمی تیراژی بە(100 000 سەد هەزار) دانە خەملاندووە...

واتە هەر ڕۆژنامەیێک باوەکو ڕۆژانەیش دەربچێ ئەگەر بەتیراژی لەسەد هەزار کەمتر دەربچێ، ناچێتە خانەی ڕۆژنامەی ڕۆژانەو لەبازنەی ڕۆژنامە ناخۆییەکان مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێ... هەرچەندە ئەم خەملاندنەیش ڕەنگە زیادەڕۆییەکی لە هەڵسەنگاندندا تێدا بێ، بەڵام ئەگەر بەو پێوانەیە بێت، تا ئێستاش ئێمە ڕۆژنامەی ڕۆژانەمان هەر بەدوایی نییە!

با لەباس دەرنەچین و بێینەوە سەر ئەسڵی مەبەست... تیراژی زۆر بۆ ڕۆژنامە یا گۆڤارێکی دیاریکراو لە دوو سەرەوە خزمەتی دەکا، سەرێکیان ئەوەیە، نووسەرو ڕۆژنامەنووسان ماندووبوونیان بەرەنج بەخەساری نامێنێتەوە، بە تایبەتی لەو کاتەنەدا ڕێژەی گەڕاوە کەمتر دەبێت، لەلایەکی دیکە تیراژی زۆر بەڵگەی بەهەرمێنی بازاڕەو لەلایەنی ئابووریشەوە داهاتێکی بێنەزیر بۆ ڕۆژنامە یا گۆڤارەکە دەستەبەر دەکا، لە هەمان کاتدا هۆیەک دەبێت جاڕلێدەران رووی تێبکەن و ڕیکلامی تێدا بڵاوبکەنەوە...

لەونێوانەدا دیسان ڕۆژنامەکە داهاتێکی سەرباری دەست دەکەوێ کە ئەگەر لە ناوچەی گەندەڵیدا دوور بخرێتەوە، ڕەنگە لە ماوەیێکی پێوانەییدا خۆی خۆی بەخێو بکا، بە مووچەو پاداشت و دەسمزی نووسەرانیشەوە...

لێرەوە پرسێک لەناو کەرنەڤاڵی بەژاوەژاوی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا دێتە پێشەوە؛ گەلۆ تۆبلێیی هۆی چی بێت تیراژی ڕۆژنامەکانمان لە بارێکدا بێ پیاو شەرم بکات بیانهێنێتە گۆڕێ...

ئەوی ڕاستییە کۆمەڵێک هۆ و ئەگەر لەوبارەیەوە هەیە لەوانەیە گرینگترینیان ئەوانەبن لەم چەند خاڵەدا دەبینرێن:

یەکەمیان:ڕادەو ئاستی خوێندەواری و سیستەمی ژیانی کۆمەڵگەی کوردەواری کە ئێستایشی لەگەڵ بێت بە چەندین هەنگاو لە کۆمەڵگەی نیمچە مەدەنیەوە دوورە... بەوە نییە هەندێ ڕواڵەتی شارستانی و تەکنەلۆژی خزاوەتێ...(دیارە ئەمە باسێکی سەربەخۆی گەرەکە).

دووەم: بەرتەسکی جوگرافیای بڵاوکردنەوە، کە ئەویش سەبارەت بەچەندین ئەگەر لەوانە بە نموونە ئەگەری سیاسی کە تائێستا وەکو خۆی ماوەتەوە.

سێیەم: نەبوونی متمانەیێکی پتەو لەنێوان خوێنەرو رۆژنامە کەلەواقیعبێژی و پێشزانی و ئاستی پیشەیی ئەو قەڵەمانەی کاری تێدا دەکەن سەرچاوە دەگرێ... هەروەها بێدەرەتانی رۆژنامە لە لایەنی ئەو بابەت و نووسینانەی بڵاویان دەکاتەوەو مامەڵەکردنی تاکلایانەی پێشهات و رووداوەکانیش هۆیەکە خوێنەر دنە بدا بە دوای سەرچاوەی تردا بگەڕێ، بەتایبەتیش ئەمڕۆ کە تەکنەلۆژیای پێکگەیشتن سەرەداوەکەی لە دەست هۆیەکانی راگەیاندن ستاندۆتەوەو داویتە دەستی خوێنەرو بینەرو گوێگر...

لەوەڕا رۆژنامە دەخوازێ لە دوولاوە بەخۆی رابگا ، لەلایەک لەسەر قەدی خۆی نەمێنێتەوەو لەخۆی تێپەڕێنێ...

لەلایەکی تر بەوەش رابگا لە ململانێی هۆیەکانی بینین و بیستن دوانەکەوێ، هەر بەمەش رۆژنامە دەتوانێ تیراژی هەڵکشێنێ...

چوارەم: نەبوونی دەزگاییێکی متمانە پێکراوی دابەشکردن و بڵاوکردنەوەو نەبوونی سیستەمێکی باوەڕ پێکراوی پۆست و گواستنەوە کە بەشداریکردنی رۆژانەی هاوولاتیانی پێ مسۆگەر بکرێت، وەک ئەوەی لە زۆر وڵاتانی دنیا پەیڕەو دەکرێ.

پێنجەم: کەمتەرخەمی خودی دەزگا رۆژنامەنووسییەکان بەوەی ئەوان بەرپرسیاریەتی خۆیان بە تەنیا لە دەرکردنی رۆژنامە یا گۆڤارەکەدا دەبیننەوەو دابەشکردنیان خستۆتە دەرەوەی مەسئوولیەتی خۆیان...

ئەمەش بەشێوەیەکی راستەوخۆ کاری کردۆتە سەر دابەشکردن و ئاستی بازاڕو ژمارەی ریکلام کە سەرەنجام تیراژ کەم دەکاتەوەو لەو سەرەوە داهات و رێکلامیش هەر بەو جۆرە روو لەکزی دەکات کە ئاکام لە ئاستی خودی رۆژنامەکەش دەهێنێتە خوارەوەو هاوکێشەکە جارێکی تر وەکو خۆی لێدێتەوەو لە بازنەیێکی بەتاڵدا دەخوولێتەوە.

●

رۆژنامەگەریی(ئەهلی) لەبازنەی رۆژنامەگەریی کوردیدا سیما یان تارمایی؟

هەستێکی جوامێرانە و روانینێکی ئامانجدارە، هەبن بیر لە دەرچوون لەبازنە قەدگرتووەکان بکەنەوە، بەتایبەتی لەبوارێکی بەهەستی وەک رۆژنامەگەریی...

دیارە ئەو ئازادییەی دوای راپەڕین بەرپابوو ،شتێک بوو بۆ نووسەرو ڕۆژنامەنووسان لە خەون دەچوو تاواقیع، بەڕادەیەک تێککردنەوەی ئاسان نەبوو...

لەو هەلومەرجە نوێیەدا، کەلەنێوان هەر بارەگای حزبێک و بارەگای حزبێکی دی بارەگای حزبێک بوو! نووسەرو رۆژنامەنووسان چی بکەن و کام رێگا بگرنەبەر...

تۆ لەوەگەڕێ هەریەک لەو حزبانە رۆژنامە یاخود بڵاوکراوەی تایبەت بەخۆی هەبوو، یاهەولێی دەدا هەیبێ، گرووپ و کۆمەڵی جیاجیایش هەوڵیان دەدا

لەکاودانێکی ئاوەهادا بەهەر شێوەیێک بێت دەنگیان هەبێت.

بەم جۆرە وردە وردە هات، تاگەیشتە ئەوەی پرۆسەی هەڵبژاردن هاتە پێش و لەدوایییشدا دامەزراندنی پەرلەمان و حکومەتی لێکەوتەوە، وێڕای کتێبخانەکان، شەقام و شۆستەکانیش پڕ بوون لە ڕۆژنامەو گۆڤار و بڵاوکراوەی هەمەجۆر و هەمەلایەن و هەمەبابەت...

بەڵام هەموو ئەو ڕۆژنامە و گۆڤارو بڵاوکراوانە لایەنگیر بوون یاخود زمانحاڵی ئەو لایەنە سیاسیانە بوون، بەواتا بەئاشکرا لایەنێکی کوردستانی بڵاوی دەکردنەوە..

بێگومان ئەوئاشەیش کەبەو تاوە کەوتبووەگەڕ، بەهێزو توانای نووسەر و ڕۆژنامەنووسان دەگەڕا..

ڕابردنی ماوەیەک بەسەر ئەزموونی پەرلەمان وحکومەت و دەسپێکردنی شەڕی بێهوودەی ناوخۆ بەویست بێ یانەویستن، ئاستەنگی زۆری خستەپێش ئەو ڕۆژنامەو بڵاوکراوانە، بەرادەیەک کار بەوەگەیشت کتێبخانە تاڵان کران وڕۆژنامە سووتێنران،ئیتر شتەکان بە وەهمی خۆنەبان کردن بێ یاراستی، لێک هەڵاوێردران ..

لەوناوەدا حەقیقەتی ڕووداوەکان، وەکو جارانی زەمانی ڕژێم گەڕایەوە ناو هۆیەکانی ڕاگەیاندنی دەرەوە، لەوێنەی BBC وCNN و دەنگی ئەمریکا و هی تر...

جارێکی تر(جەماوەر) ی بێ حەول و قووەت دەبووایە ڕاستیی ڕووداوەکانی خۆی لەدەرەوە بزانێتەوە...

لە BBC یەوە بزانێت مەسەلا چ لە هەولێر و سلێمانی ڕوودەدا...

ئەمە وا چووەسەرتا چەند لایەنێک بیریان لە ئەڵتەرناتیڤ کردەوە ، ئاوەها لەوێنە و بالای ڕۆژنامەی(الراصد)ی سەردەمانێک، (لەگەڵ بەهەندگرتنی جیاوازی)، ئەگەر ڕۆژنامەی (الثورة) نەیویستبایە هەواڵێک یا بۆچوونێکی دیاریکراو بڵاو بکاتەوە، لەوێی بڵاودەکردەوە..

پاشان ئەم مەسەلەیەش بەداخەوە بێ ودم و ئیجازە هاتە ناوململانێی

سیاسی... بەو ڕەنگەو بەو رووکارو ئاراستەیە ڕۆژنامەی دیکە لە سلێمانی و هەولێر هاتنە بڵاوکردنەوە.شێوازی ئەو ڕۆژنامانە، بەرگ و پۆشاکی وایان پۆشیوە، خوێنەری بەدیقەت نەبێ، ڕەنگە سەبارەت بەوەی سیمایان جیایە بە ڕۆژنامەی بێلایەنی بزانن..

لەحاڵێکدا (هەربۆ ئاگاداری) لە هەموو دنیا ڕۆژنامەیەک نیە بێلایەن و سەربەخۆ .. ڕوونبێژی و شەفافیەتیش کە لەهەندێ ڕۆژنامەی بەناوبانگی دنیادا دەبینرێ ئەوە ناگەیێنێ ئەو ڕۆژنامانە لانی کەم بەلایەنی وەبەرهێنەر وابەستەنین ئەگەر نموونەیشت ویست دوور مەڕۆ، ڕۆژنامەی لە چەشنی(الحیاة) و (الشرق الاوسط) بکە بەنموونە.

بەڵێ ڕاستە ئەوەی لەو ڕۆژنامانەدا بڵاودەبێتەوە زۆرجار ناکرێت لە ڕۆژنامەو بڵاوکراوەی سەر بەحزبەکان بڵاوبێتەوە، ئەوەش نەلەبەر ئەوەی ڕۆژنامەی حزبەکان یاخود ئەوانەی زمانحاڵیان لە سەر نووسراوە بیروڕای ئازاد هەر بەدوایی بڵاوناکەنەوە، یارۆڵیان لە چالاکی ڕۆژنامەگەریی کوردستاندا نیە، بەپێچەوانەوە،مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی هەر لەئەساسدا بەهۆی زۆر ئەگەر دەورو کۆششی نووسەران و لایەنە سیاسییەکانی بەئاشکراو نکۆڵی لێنەکراوەوە پێوەدیارە..

بەڵکو مەبەست لەو گۆشەنیگایەوەیە کە ڕۆژنامەگەریی حزبی بەکۆمەڵێک ڕەهەندو ئیلتزامەوە پابەندە لەوانەیە لە بڵاوکردنەوەی هەندێ بابەت تێبگیرێ و دووچاری هەندێ ئیحراج بوونێک ببێ لەبەرامبەر حاڵەتێکی دیاریکراو..

بەڵام هەردیسان ئەگەر لێی وردبینەوە، تاک و تەرای هەواڵ وەدەرهاوردەکانی نەبێت، ئەوانی تر کە لەو ڕۆژنامانەدا بڵاودەبنەوە زیاتر دەچنەوە پاڵ بابەتی وروژێنەر..

لێرەدا ئێمە ڕوومان لە ڕۆژنامەیەکی دیاریکراو نیە، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشمانە لەو وێنەیەدا دەردەکەون..

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا، ئەو بڵاوکراوانەی بەناوی (ئەهلی) دەردەچن، با بەهەر مەبەستێکیش دەربچن، دیسان ئەو هەوڵانە لەخۆیاندا هەنگاوێکن بەرەو سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی لەوچەشنە کەدەچێتەوە ناو پرۆژەی

وەبەرهێنانی ئابووری لەبواری رۆژنامەگەریدا، سەرەڕای بەپیشەییکردنی کاری رۆژنامەنووسیی، دیاردەیەکی مژدەبەخشە بەئاراستەی پێکهاتنی کۆمەڵگەی مەدەنی کەرۆژنامەگەریی ستوونێکی بەهێزیەتی، لە رێی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی و ئاراستەکردنی رای گشتی و پێکهێنانی دەسەڵاتی چوارەم.

•

کات لەرۆژنامەگەریی کوردیدا
جێوەڕێیی بێ پاساو

لەرووپێوی گشتیدا (کات) لەرۆژهەلاتدا بەتایبەتیش لەو ولاتانەی بە دنیای سێیەم، یا بەخاترانە بە ولاتانی تازە گەشەکردوو ناوزەدکرابوون، شتێکی بێ ئەرزش و بێ بەهایە...

بەپێچەوانەی ولاتانی پێشکەوتوو، لەوێدا کات بەحسابێک و بۆ کارێک دابەشبەندە کە هیچ دەقیقەو سەعاتێکی بەفیرۆ نادرێ و پڕ بە پێویست بۆی دەژین... بێگومان ئەوان لەوە حالی بوون تەمەن یەکجارەو دووبارە نابێتەوە، ئەوەیشی تێدەپەڕێ بەخۆڕایی ناڕوا، بەڵکو تاقیکردنەوەو ئەزموونی لێ هەڵدێنجرێ...

کات بەفیرۆنەدان لەرووی سایکۆلۆژیشەوە کاریگەریی پۆزەتیڤی بەرووکاری بەئومێد ژیان و هیوابینیەوە هەیە، بۆیە دەبینی لەو کۆمەڵگەیەی رێزی کات ناگیرێ و لەهیچ حسابان دانانرێ، هەمیشە دەستبەتاڵیەکی کوشندە جێی دەگرێتەوە کە لەبێئومێدی و هیوابڕاوییەوە هەڵکێشراوە...

هەر ئەو دەستبەتاڵیەشە، ئینجا لە هەرچەشنێکدابێ لە بێکارییەوە هاتبێ، یا لە بەگلەری و ئاغا سیفەتی؛ کاریگەری پاشڤەبڕی بەلای کۆمەڵگە و ڕەگاژوویی دواکەوتن دەکشێنێ...

زۆرجار دەبێتە هۆی زیادبوونی ڕێژەی تاوانیش لەو کۆمەڵگەیەدا... ئەگەر باسی ڕەهەندەکانی دیکەیشی نەکەین...

دیارە کات و ڕەگەزی (کات)یش لەڕۆژنامەگەریی کوردیدا ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخەیە، کە لە بناغەدا لە کولتوورو ئاستی کۆمەڵگەوە سەرچاوەی گرتووە، بەڕادەیەک (کات) لای ڕۆژنامەنووسانیش کە بەشێکی شایان لە دەستەی ئەنتلێجستا پێک دێنن، تووشی هەمان پاشاگەردانی بووە.

بۆیە دەبینی ئەو مەسەلەیە، کە بەڕاستیش مەسەلەیەکی گرینگە لەچۆنیەتی چارەسەرکردن و مامەڵە لەگەڵ کردندا بەهەند نەگیراوە، بەتایبەتی لەڕووی گەیاندنی دەستبەجێی هەواڵ و دەرهاوردەکانی لەچەشنی ڕاپۆرت و ڕیپۆرتاژی ڕۆژنامەنووسیی و بەدواداچوونی پێشهاتەکان...

ئەم حاڵەتەیش ئەگەر لە هەفتەنامەکان بەشێوەیەک قبوڵ بێت(هەرچەندە ئەوانیش دەتوانن ڕێوڕەسم و پلانی خۆیان هەبێ لە مامەڵەکردن لەگەڵ کات).

بەڵام بەهیچ جۆرێک لە ڕۆژنامەی ڕۆژانەدا قبوڵ نییەو یەکێکە لە سیما پاشڤەبڕەکانی، کە لەتەمەڵی و بێموبالاتی و بەهەند نەگرتن زیاتر هیچ پاساوێکی دیکەی نییە...

لێرەوە دەخوازێ ئەم مەسەلەیە کە دەقەبەری ڕۆژنامەگەریی دەکرێ، بەتایبەتی ڕۆژنامەگەریی کوردی نزیکتر لێی بڕوانرێ...

ئێستا هۆیەکانی پێکگەیشتن بەئاستێک لەبەرەو پێشچووندان بڕوا نەکردە... لەهۆی عادەتی وەک تەلەفۆن و تەلفۆتۆ و تەلفاکس بگرە تاهۆی پێشکەوتووتری لەوێنەی تۆڕەکانی کۆمپیوتەرو ئەنتەرنێت...

ئەوە بێجگە لە ئامێری پەرەسەندووی وەرگرتن و ناردنی تێکست و وێنە بۆ ڕۆژنامەگەریی نووسراو وبیستراو وبینراو...

ڕەگەزی کات لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا سەرەڕای ئاسانکاریی بەرچاو، دەزگا ڕۆژنامەنوسییەکان وەک پێویست، بەو ڕەنگە لەگەڵیدا نەهاتوونەتەوە، خواستی خوێنەرو گوێگرو بینەر بەو ڕادەو ئاستە دابین بکەن، ناچار نەبێت

پەنا بۆ هۆی ڕاگەیاندنی بێگانە ببا...

هەر ئەو بەهەند نەگرتنی (کات)ەیشە کە سەرباری چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ هەواڵ و دەرهاوردەکانی، زۆر جار(بەرامبەر)ی لە ڕۆژنامەگەریی کوردی تۆراندووە...

بەنموونە تەلەفزیۆنەکانمان، ڕادیۆکان، کە دەستبەجێترن لە ڕۆژنامە، کەم وا ڕێک کەوتووە مامەڵەیەکی دەمودەستیان لەگەڵ هەواڵدا کردبێ، ئەگەر چۆنیەتی مامەڵەکردنەکەیش لەولا دابنێین کە قسەی تر هەڵدەگرێ...

لە ڕۆژنامەنووسیی نووسراویشدا وێرانتر نەبێ باشتر نییە، لاپەڕەی یەکەم کەوا پێویست دەکا سەعاتی یەک تا دووی پاش نیوەشەو دابخرێ، هەندێ جار دەرەنگتریش بەتایبەتی ئەگەر بارێکی نائاسایی لە گۆڕێ بێ...

خوێنەر ئەوەی لە ڕۆژنامەی ڕۆژانە دەوێ، کە بەیانی لەخەو هەڵدەستێ بزانێ کاتێ ئەو لەخەودا بووە چی ڕوویداوە...

(کات) لەڕووی گەیاندن و بڵاوکردنەوەو دابەشکردنیش کاریگەریی خۆی هەیە...

ڕۆژنامە پێویستە تاریک و ڕوونی سپێدە لەبازاڕ بێت، بۆ شوێنەکانی دووریش نابێ لەسەعاتی ٨ هەشت تا هەشت و نیوی بەیانی دەرنگتر بگا، ئەوکاتەی هێشتا فەرمانبەرو کارمەندان لە ڕێگادان بەرەو ئیشوکارەکانیان، بۆیە سەیر دەکەی لەوڵاتە پێشکەوتووەکان ڕۆژنامە لە دووچاپدا دەردەچن...

چاپی یەکەم بۆ دەرەوەی شار دەنێردرێ، بۆ شوێنە دوورەکان... بۆشارەکانی دی...

چاپی دووەم لەناوەندا، لەو شوێنەی ڕۆژنامەکەی لێ دەردەچێ، بڵاودەکرێتەوە...

بەکورتی: ڕەگەزی کات لە ڕۆژنامەگەریدا دوا هەواڵ، گەرماو گەرم لەشێوەی پێویست بگاتە بەرامبەر...ئەمەش بێگومان بەوە دەکرێ (کات) لە خودی دەزگا ڕۆژنامەنووسییەکاندا بەها و نرخی خۆی هەبێ و لەوقەیرانە دەرباز بکرێت تێی کەوتووە کە لەدواکەوتن بەدەر هیچی تر بەرهەم ناهێنێ...

●

زمانی رۆژنامەنووسیی

لەوانەیە وتاردان یەکێک بێت لە هۆیە دێرینەکانی راگەیاندنی زارگۆ کە ئێستاش مابێتەوەو لە زۆربەی کۆمەڵگە پێشکەوتوو و دواکەوتووەکان بۆ گەیاندنی پەیامی خۆیان پەنای بۆ ببەن.

دیارە ئاستی (وتاردان)یش هەمیشە بە ئاستی فەرهەنگی و هونەری دەربڕینی وتاردەرەوە بەند بووە، لەمەشدا زمان و داڕشتن و ئاهەنگی دەربڕین ڕۆڵی سەرەکی دەبینن لە رادەی سەرکەوتوویی و سەرنەکەوتوویی وتاردەر..

لە رۆژنامەنووسییشدا، زمان وەک هۆیەکی سەرەکی پێکگەیشتن، رۆڵی گرینگ لەبەرجەستەکردنی ئەو پرۆسەیە دەبینێ کە بەدرێژایی رۆژگار پەرەی سەندووەو لە هەوڵدانی بەردەوامدا بووە بۆ هاتنەوە لەگەڵ هەموو ئەو نوێکاریانەی هاتوونەتە ناو ژیان و شارستانیەت..

زمان لە رۆژنامەنووسییدا لەگەڵ جیاوازیی چەشنەکانیشی، (مەبەست لە

رۆژنامەگەریی نووسراو و بیستراو و بینراوە)، لە رووی داڕشتن و هەڵبژاردنی وشە وادەخوازێ زمانێکی سادەو بێ گرێ و زیندوو، لە هەمان کاتدا شووش (أنیق)بێت.

مەبەستیشمان لە شووش بوون ئەوەیە کە تا بکرێت ستانداروو دووربێت لە دیالێکچیەتی زەق و لە رووی داڕشتنەوە ئاشکراگۆیی تێدا بەدی بێت.

هەروەها لەگەڵ چەشنی ئەو بابەتەدا بێتەوە پێ ی دەنووسرێ، بەو مانایەی زمانی هەواڵ و ریپۆرتاژو وتاری ئاسایی و ستوون و ریکلام لەبەرچاو بگیرێ..

هەروەها بەقەد ئاشکراگۆیشی چڕبێت و درێژدادڕی تێدا نەبێت..

دیارە زمان لە رۆژنامەدا کە دەکرێ مرۆڤ هەر وەختێ ویستی بەسەریدا بچێتەوە جیایە لەگەڵ زمانی رادیۆ کە بەتەنیا یەکجار دەبیسترێ و دووبارە نابێتەوە.

کەواتە واپێویست دەکا زمانی رادیۆ سادەو ئاشکراو کورت بێت.

لە رۆژنامەنووسیی بینراویشدا (تەلەفزیۆن) کە وێنەی بەرجەستەی لەگەڵدا دەبێت دەخوازێ زمانی نووسین لەبەرچاو بگیرێت.

زمانی رۆژنامەنووسیی لە رۆژنامەگەریی کوردیدا لە رۆژنامەی (کوردستان)ـەوە تا ئەمڕۆ بە زۆر وێستگەی جیا جیادا تێپەڕیوە، ئەگەرچی گۆڕانکاریی بەرچاویشی بەخۆیەوە دیوە، بەڵام هەمیشە ویستی سەردەم سەپاندوویەتی و بەو جۆرە نەبووە کە پلان و نەخشەی بۆ کێشرابێ یاخود بیری لێ کرابێتەوە، یا لە بڵاوکردنەوەیدا ئەو حسابە کرابێ بابەتەکە بۆ خوێنەرە یا گوێگر یاخود بینەر!

دەبینی هەواڵەکان زۆربەیان لە هەموو هۆیەکانی راگەیاندن یەک ئەنواییان پێوە دیارە..

بایەخدان بەزمانی رۆژنامەنووسیی و رێ پێهەڵگرتنی لەگەڵ سەردەم و مامەڵەی هاوچەرخانە هێزو گورێکی تر بە هۆیەکانی راگەیاندن دەداو دەرفەتی دیکە بۆ پەرەسەندنی زمانەکەمان دەخوڵقێنێ.

رۆژنامەگەریی ئەلکترۆنی کوردی

(1)

لەنێوان جارانی زوو و دەسپێکی بڵاوبوونەوەی رۆژنامە و بڵاوکراوەی ترو ئەمرۆی پشکەوتوو لەو بوارانەدا مێژوویەک هەیە باس لە هەوڵ و تەقەلای مرۆڤ دەکا بۆ بەرەو پێش چوون و خۆشکردنی ژیان و ئاسانکردنی پەیوەندی و پرۆسەی پێکگەیشتن..

لەو رۆژەوە کاروانی زانستی لەگەڵ هەموو ئەو کارەسات و مەینەتیانەی بەهۆی شەڕە جیاجیاکانەوە لە رێگایدا بوون، بەرێوەبوون و ئێستایشی لەگەڵدا بێ بەردەوامەو لەهیچ کەنارێکدا لەنگەری نەگرتووە..

تەکنەلۆژیای ئەوەی پێی دەڵێن (ئینفۆرماتیک) کە لە ئاکامی پێویستی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیەوە گەیشتوە بەو رادەیەی ئەمرۆی، ئەگەر زۆر لایەنی تری جیا جیای مەیدانی ژیانی مرۆڤایەتی سوودی لێ بینیبێ، ئەوا رۆژنامەگەریی خستە قۆناغێکی نوێ و وەرچەرخانێکی نوێ..

گاڵتە نییە تۆ رۆژنامەیەک لە هەولێر بڵاو بکەیەوە لەهەمان کاتدا لە شوێنێکی دوورە دەستی وەکو ئوستراڵیا لەهەمان وەخت، هەندێ جارو لەهەندێ وڵاتی دیکەی دنیا بەهۆی جیاوازی کات پێشتریش لەرێگەی ئینتەرنێتەوە بخوێنیتەوە..

ئەمرۆ زۆربەی کەناڵەکانی راگەیاندن دەیانەوێ بەپێی ستراتیژیەتێکی نەخشە بۆ کێشراو بەهۆی ئینتەرنێت، بەتایبەتیش توێژی گەنجان بۆ خۆیان رابکێشن، ئەگەر باسی ئەوەش نەکەین کە ئەمرۆ ئینتەرنێت و تۆڕە بەربڵاوەکانی کاریگەریی زۆرتریشیان لەبەرهەمهێنان و دابەشکردنی هەواڵەوە هەیە، کە بڕبڕەی پشتی رۆژنامەگەریی ئەورۆیەو جێی متمانەی هەموو ئاژانسەکانی دەنگوباسیشە.

(2)

بە بەکارهێنان و بڵاوبوونەوەی تۆڕی ئینتەرنێت لە کوردستان، رۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی ئازاددا چووە قۆناغێکی دی..

جارێ پێشەکی هەواڵی لەتاک سەرچاوەییەوە ترازاندو سەرچاوەی دیکەی بۆ فەراهەم کرد کە رۆژنامەنووسی کورد بتوانێ هەمان هەواڵی لەچەندین سەرچاوەی جیاجیا و لەهەمان کاتدا دەست بکەوێ..

بەڵام لەهەمووی گرنگتر ئەوە بوو رۆژنامەگەریی کوردی بۆ یەکەمین جار دوو وەرچەرخانی مێژوویی بەخۆوە بینی..

یەکەمیان: زۆربەی هەرە زۆری رۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەکانی لەناوەوەو دەرەوە خرانە ناو ئەو تۆڕە عاجباتیە، بەمەش جگە لەوەی زمانی کوردی لە بازنەیەکی تەسکدا بردە دەرەوە، کوردی هەموو دنیاشی لێک نزیک کردەوە..

دووەم: کۆمەڵێک سایتی کوردی لەوێنەی رۆژنامە یا بڵاوکراوەی ئەلکترۆنی لەناو تۆڕی ئینتەرنێتدا کەوتنە کار.. ئەو سایتانە کە دەکرێ بخرێنە ناو بازنەی رۆژنامەگەریی ئەلکترۆنی کوردی، وێنەی رۆژنامەگەریی ئاسایی نووسین و بابەتی هەمەچەشن و فرە لایەن بەوپەڕی ئازادی و دوور لە هەموو جۆرە سانسۆرێک بڵاو دەکەنەوەو رۆژانە، بەسەدان بگرە بە

هەزاران کەس دەیخوێننەوە. دیارە بوونی ئەم جۆە مینبەرانە لە ئینتەرنێت، کە لەهەموو سنوورو هێڵەکانەوە بەدەرە، نیشانەیەکی مژدە بەخشە بۆ ئایندەی رۆژنامەگەریی کوردی و دەخوازێ پەرەی پێ بدرێ بەوەی بەشێکە لەماک و سەرچاوەی پەرەسەندنی کولتوورو زمان و رۆژنامەگەریمان..

●

رۆژنامەگەریی رێکخراو و سەندیکاکان

بوونی هۆی راگەیاندن لە بواری جیاجیادا لایەک لە سیماکانی رۆژنامەگەریی کوردی، بەتایبەتی دوای (راپەڕین)ی پێک هێناوە..

ئەم دیاردەیەش، ئەگەر لەچاو هەلومەرجی کوردستانی وەربگرین، لەوانەیە لە رووی چەندییەتیەوە زیادەڕۆییێکی پێوە دیاربێ، لەکاتێکدا لە رووی چۆنیەتیەوە لەو ئاستە بەرچاوەدا نابینرێن..

لەو بوارانەی بووە بە عادەت رۆژنامەگەریی تایبەت بە خۆیان هەبێت، ئەو رێکخراو و سەندیکا پیشەیی و جەماوەریانەن کە لە مەیدانی پیشەیی و کۆمەڵایەتی و سیاسیدا لە کاردان؛ بە رێکخراوە خێرخوازەکانیشەوە..وەکو رێکخراوی قوتابیان و لاوان و مامۆستایان و ئافرەتان و پارێزەران و رۆژنامەنووسان و پیشە کشتوکاڵیەکان و ئابووریناسان و زانایانی ئایینی و...تاد.

بەسەرنجێکی خێرای ئەو رۆژنامەگەرییە کە زۆربەیان لە شێوەی گۆڤار یا

دەوریات لەگەڵ چەند رۆژنامەیەکی دیاریکراو کە هەموویان لە رۆژنامەگەریی نووسراودا کۆدەکرێنەوە؛ هەرچەندە هەندێ لەو رێکخراوانە هەبوون رۆژنامەگەریی بیستراویشیان هەبووە.

هەندێ رێکخراوی لێ باوێیە دەرەوە کە هەر لە سەرەتای دامەزرانیانەوە رۆژنامەگەرییان هەبووە، ئەوانی دی، بەتایبەتی ئەوانەی پاش راپەڕین دامەزراون، زیاتر بارێکی چاولێکەریان وەرگرتووە تا ئەوەی حاڵەتێکی پێویست سەپاندبێتی، بەڵام لەوانیش هەن گۆڤاریان هەیە ئەگەرچی بەشێوەیەکی دەوری لە هەندێ لەو رێکخراوانە دەردەچن و سەر بەو رێکخراوانەن. دیسان بەهۆی ئەوەی تایبەتن بە لێتوێژینەوەو بەدواداچوون و ئارشیفکردنی ئەو بوارەی خودی رێکخراوەکەی بۆ دامەزراوە، بە چاوپۆشین لە چۆنیەتی بەڕێوەچوونی ئیش و کارەکانی، دەچنەوە ناو رۆژنامەگەریی (یەک بابەت) وەکو گۆڤاری (رۆژنامەڤانی- رۆژنامەنووس)ی سەندیکای رۆژنامەنووسان، یاخود گۆڤاری (نووسەری کورد)و(نووسەری نوێ)و (پەیڤ)ی یەکێتی نووسەرانی کورد.

ئەوەی لەو گۆڤارو دەوریاتانە سەرنج رادەکێشێ کە ئەو رێکخراو و سەندیکایانە بڵاوی دەکەنەوە؛ زۆربەیان ئەگەر نەڵێین هەموویان لەلایەن سکرتێر یا سەرۆک یان نەقیب و دەستەی بەڕێوەبەری رێکخراوەکەوە بەڕێوەدەچن و هەمیشە کاری خودانی ئیمتیاز و سەرنووسەری و.. تاد بەوان دەسپێردرێ.

هەروەها لە هەندێکیان بترازێ، ئەوانی دی دەبینی لەبیریان دەچێتەوە کە ئەمە بڵاوکراوەیەکی تایبەت بە رێکخراوێکی دیاریکراو و بێ ئەوەی هەستی پێبکەن هەمیشە بەلای گۆڤارێکی سیاسی گشتی دەشکێننەوە، بەڵام بێگومان بە بابەت و نووسینی لاوازو هەواڵی بەسەرچوو کە زۆرجار ئەو کاغەز و چاپەی لێ خەسارە..

وەکی دی هەندێ رێکخراوی نیمچە حزبی و جەماوەری بڵاوکراوەی سەرکەوتوویان لە رووی هەڵبژاردنی بابەتەوە لەو ماوەیەدا بڵاوکردۆتەوە بەڵام ئەوانیش لەگەڵ بەهێزی بابەتەکانیان، دیسان هەندێ نووسین و لێتوژینەوەی تێیاندا بڵاو دەکرێنەوە دوورن لەکاری رێکخراوەیی و پیشەیی ئەو رێکخراوانە!!

هەرچی چۆنێکە رەنگە هەموو ئەو رێکخراوە جەماوەری و پیشەیی و خێرخوازانە، پێویستیان بە راگەیاندنی لەو شێوەیەدا نەبێت، کە لە هەموو حاڵەتێکدا جیاوازییێکی جەوهەری لەگەڵ رۆژنامەو هەفتەنامەکانی دیکەی لێ هەست پێناکرێ، بەتایبەتی لەبارودۆخێکی وەک ئەمڕۆی بازاڕی رۆژنامەنووسیی کوردی و جوگرافیای بڵاوکردنەوەو ئاست و خولیای خوێندنەوە بەتایبەتی لای نەوەی نوێ کە جێگەی نیگەرانییە.

ئاژانسی دەنگوباسی کوردستان

پرۆژەیەک کە وەختی هاتووە

یەکێک لەوگرفتانەی رووبەڕووی رۆژنامەگەریی کوردی بووتەوە، بەچاو پۆشین لە رادەی پێشکەوتوویی و دواکەوتوویی، نەبوونی سەرچاوەیەکی دەسبەجێ و مسۆگەر و باوەڕپێکراوی هەواڵ بووە، کە ئێستاش ئەو گرفتە هەر ماوە، بۆیە دەبینین هەموو ئەو هەولانەی تەنانەت لەسەردەمی ئازادیشدا لەم رووەوە دراون، بەدەگمەن نەبێ لە قاوخی دوو چەشنە هەواڵ نەچووەتە دەرەوە: یا هەواڵی رەسمی و تەشریفاتی و سەقەت بوون، یاخود ئەو هەواڵە دووبارە کراوانە بوون کە بەهەر هۆیەک بووە، مەبەستیان تێدا روون نەبووە، بەمەیش جەوسەرەکەی تر، واتە(بەرامبەر) یا بەقەولی برادەران(ئەوی دی) شتێکی تێدا نەدیوە جێی بایەخی بێت یاخود هەر بە دوایی هیچی لێ حاڵی نەبووە.. لەمەدا بوونی ئەو سەرچاوەیە بۆ هەواڵ و دەرهاوێشتەکانی هەواڵ، دەبووایە هەر لەوکاتەوە بیری لێکرابایەوە کە لێشاوی بڵاوکردنەوەی رۆژنامەو دامەزراندنی رادیۆو تەلەڤیزیۆن، لەگەڵ

راپەڕین کە بەشێک زۆری کوردستانی باشووری گرتەوەو کاریگەری بۆ بەشەکانی دیکەش کشاند.. بەرپابوو..

بێگومان دیارە مەسەلەیە پەیوەندی بە ئیمکانیاتی ئابووری و شارەزاو پسپۆڕی ئەو بوارەوە هەیە..

بۆ ئیمکانیاتی ماددی، بێگومان پرۆژەیەکی لەو چەشنە هی ئەوە نییە لە بارودۆخێکی وەک ئەو دەم بەکەرتی تایبەت هەڵبەستێ، کە هەر بیریشی لێناکاتەوە.. بۆیە پێویست بوو هەر دوای دامەزراندنی حکومەت بیری لێ کرابایەوە.. لەخاڵی دووەمیشدا، رەنگە ئێمە لە هەلومەرجی ئەوسا لە نووسەرانمان زیاتر لەبەرچاو نەبووبێت، لەگەڵ ئەوەشدا پێم وایە زۆربەیان تێیاندا بوو بەیارمەتی چەند پسپۆڕێکی ئەو بوارە کارەکە دەست پێ بکەن و هەنگاوی یەکەمی بۆ باوێن..

کەچی بەداخەوە، وەکو زۆر شتی دیکەی پێویست لەناو ژاوە ژاوی هەلومەرجێکی نا رێک و دژواردا تیاچوو!!

دامەزراندنی دەزگایەکی وەک(ئاژانسی دەنگوباسی کوردستان) کەببێتە سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراوو دەستبەجێ بۆ وەرگرتن و بڵاوکردنەوەی هەواڵ و دەرهاوێشتەکانی لە وڵاتێکی وەکو کوردستان کە لەناوەڕاستی ناوچەیەکی هەڵایساوادایە، نەک هەر پێویستە، بەڵکو جگە لەوەی کاریگەری بەهەردوو ئاراستەی راگەیاندن و سیاسەتدا دەبێ، پرۆژەیەکی وەبەرهێنانی ئابووریشە لەرووی ئاڵوویری دەنگوباس و دەرهاوێردەکانیەوە..

بەخۆنازی تێدا نەبێ، دەمێکە، هەر لە ساڵی 1993وە پرۆژەیەکی لەو چەشنەم نووسی و پێشنیازم کردو بەرەسمی تەقدیمی پەرلەمانی کوردستانم کرد بۆ قسە لەسەر کردن و دەوڵەمەند کردن و بڕیار لەسەردانی..

کەچی بەداخەوە، دوای ئەوەی ماوەیەکی زۆر لەوێ مایەوە دەنگوباسێکی لێ پەیدا نەبوو!

ئیتر هەر ئەو ساڵە و ساڵی پاشتر(1994)پرۆژەکەم بەزنجیرە لەرۆژنامەی(برایەتی)دا بڵاو کردەوە، کە لەپاشاندا وەکو کتێبیش بەچوار

پاشکۆی جیاجیاوە ساڵی 1997 چاپکرا.

پرسیار لێرەدایە، داخۆ وەختی نەهاتووە ئێمەش ئاژانسێکی دەنگوباسی تایبەت بەخۆمان هەبێ؟ لەکاتێکدا دەمێکە تەنانەت هەندێ لەو گەلانەی قەوارەیەکی سەربەخۆشیان نیە، ئاژانسی دەنگوباسی تایبەت بەخۆیان دامەزراندووە، هەر بەنموونە گەلی فەلەستینی پاڵەخۆمان..

ئینجا ئەگەر پێش راپەڕین، توانایەکی لەو رەنگە نەبووبێ لایەنە سیاسیەکانی گۆڕەپانی کوردستان بیر لە دامەزراندنی ئاژانسێکی لەو چەشنە بکەنەوە،(هەرچەندە ئەوکاتیش دەتوانرا وەک دەزگایەکی مەعنەوی دابمەزرێنرێ.)بێگومان دوای راپەڕین و هەڵبژاردنی پەرلەمان و دامەزراندنی حکومەتی هەرێم لەوانەیە هیچ پاساوێکی وا نەبێت متمانە پێکراو، بەتایبەتی دوای سێزدە ساڵ حوکمی دەسەڵاتی نیشتمانی..

لەم راستەدا دامەزراندنی (ئاژانسی دەنگوباسی کوردستان) بەلەبەر چاوگرتنی پێویستی دامەزراندن و هەل و مەرجی توانستی ئابووری و پسپۆڕی لە کوردستان روەتێکی دیکەی سەروەری و پرۆژەیەکی وەبەرهێنانیشە لە بوارێکی بەرهەست و ئامانجدار، کە کاردانەوەی پێشڤەبری بۆ ئێستاش و بۆ ئایندەش دەبێ..

(پێم خۆشە بۆ رێ روونی زیاتر خوێنەر بگەڕێتەوە سەر کتێبی - ئاژانسی دەنگ و باسی کوردستان - پرۆژەی دامەزراندن و بەڕێوەبردن-).

●

ریکلام لە رۆژنامەگەریی کوردیدا

(1)

بۆچی پێویستە باسی ریکلام بکرێ؟

ئایا کاریگەری ریکلام بەسەر رۆژنامەگەرییدا بای ئەوەندەیە بهێنێ لەسەری بنووسرێ؟

دیارە وەڵامی دەستبەجێ: بێگومان، سەبارەت بەوەی (ریکلام)یەکێکە لەو ستوونە هەرە بەهێزانەی رۆژنامەگەریی پشتی پێ دەداو خۆی لەسەر رادەگرێ..

تەنانەت دەروونناسان لەوەش زیاتر دەڕۆن و لەوباوەڕەدان مرۆڤ چەندی رۆشنبیر بێ ئامادەگی بۆ وەرگرتنی پروپاگەندەو ریکلام زیاترە(1)

دەرک کردنی مرۆڤیش بەو کاریگەرییەی ریکلام هی ئەمڕۆ نی یە بەڵکو هەر لە دێری دێرینەوە، چونکە بەخەڵکەوە پەیوەند بووە، هەبووە، لە

شارستانیەتی میزۆپۆتامیاو میسر و هیندی دێرینەوە بگرە تاکو چین.. بەنموونە لە پشکنینە ئارکیۆلۆژیەکاندا لە 1750 ی پ. ز ریکلامیان لە عێراقی دێریندا دۆزیوەتەوە، لە میسریش ریکلامێکی نووسراو دۆزراوەتەوە کە بۆ 1000 ی پ. ز دەگەڕێتەوە باس لە یەکێک لە میرەکانی میسر دەکا کە پاداشتێکی مالّی راگەیاندووە بۆ هەر کەسێک ئەو کۆیلەیە بدۆزێتەوە کە لە پاشا هەلاّتووە!(2).

چینیەکانیش 700 سالّ لەمەوبەر لە گۆڕستانێکی (ناوچەی بوالینج)ی هەرێمی هۆنان ریکلامێکیان دۆزیوەتەوە کە بە نووسینگەیەکی تایبەت بەوێنەو نەخش و نیگار دا هەلّدەلّێ (3).

بەلاّم بەپێ ی چەمکی ئێستا، ریکلام لە ١٦٥٥دا دەستی پێ کردووە کە بۆ یەکەمین جار رۆژنامەیەکی بەریتانی بلاّوی کردۆتەوە.. ئەوکاتە پێیان گوتووە (ئامۆژگاری)(4).

بەم جۆرە ریکلامیش پێ بە پێ لەگەلّ رەوشی پەرەسەندووی شارستانیەت و پەیدابوونی هۆی هەمەجۆر بۆ بلاّوکردنەوەی بەرەوپێش چووە تا بەئاستی ئەمڕۆی گەیشتووە کە خۆشیمان بێ تریشمان بێ بووە بە بەشێک لە ژیانمان، بەتایبەتی دوای ئەوەی رۆژنامەگەریی بەهەرسێ چەشنیەوە ئەو پەرەسەندنانەی بەخۆە بینیوە.

ئەمڕۆ سالاّنە چەندین ملیار نەک ملیۆن لەلایەن کۆمپانیاو لایەنە ئابووری و بازرگانی و سیاسیەکان بۆ چاوی کالّی (ریکلام) خەرج دەکرێ.

بەدەیان، بگرە بەسەدان رۆژنامەو گۆڤارو ئێزگەی رادیۆ و تەلەفزیۆن بەهۆی ریکلامەوە درێژە بەبوون و بەتەمەنیان دەدەن، تەنانەت رۆژنامە هەیە هەر بەتەواوی بەپشتیوانی ریکلامەوە دەردەچێ وەک رۆژنامەی (میترۆ)ی سویدی کە رۆژانە زیاتر لە (400) چوارسەد هەزاری لە ئەندەر گراوندو ئیستگەکانی شەمەندەفەر بەخۆڕایی دابەش دەکرێ و سەرمایەی دەرچوونی تەنیا ئەو ریکلامانەیە بلاّویان دەکاتەوە.

(2)

رۆژنامەگەریی کوردی لە درێژایی مێژوویدا زیاتر رۆژنامەگەریی نووسراو بووە، هەرچەندە رۆژنامەگەریی بیستراو و بینراویشی هەبووبێ، بەلاّم بۆ یەکەمین جار ریکلامی لە رۆژنامەگەریی نووسراودا بلاّوکردۆتەوە، بێگومان ئەگەر چاو لەو ریکلامە زارەکیانە بپۆشین کە لە شێوەی جاڕداندا هەبوون، وەک ئەوەی دێوەرەکان لە کاتی گەڕانیان بە دێهاتدا بۆ کالاّکانیان دەکرد، یا ئەوەی لە مزگەوتان بانگ بۆ مەسەلەیەکی دیاری کراو رادەهێشترێ، یاخود ئەوانەی تابلۆی فیلمی سینەمایان هەلّدەگرت و لە شەقام و کوچەو کۆلاّنان جاڕیان بۆ دەدا، رەنگە شێوەی تریش هەبووبێ، بەلاّم ئێمە لێرەدا زیاتر مەبەستمان ئەو ریکلامانەیە کە لە رۆژنامەگەریماندا بلاّودەبنەوە.

بلاّوبوونەوەی ریکلام لە رۆژنامەگەریی کوردیدا دیارە مێژوویەکی لەمێژینەی نیە، لەرووی چۆنیەتی بلاّوکردنەوەشدا؛ ئەوەی بلاّوکراوەتەوە هاوتا بووە لەگەلّ رێگاکانی چاپ و ئاستی پێشکەوتنی جگەلەوەی زۆربەیشی باوەکو لە رۆژنامە یا گۆڤارێکی کوردی بلاّوکرابنەوە، بەعەرەبی بوون، بەئاگاداری و ریکلامی دەزگا رەسمی یەکانیشەوە.

پاش راپەڕین و دوای سەرهەلّدانی ئەوەی پێ ی دەگوترێ (رۆژنامەگەریی بینراو) کە خۆی لە چەندین ئیستگەی TV ی جۆراوجۆردا بینیەوە، دوای پەرەسەندنی بەرچاوی رۆژنامەگەریی نووسراوو بیستراویش لە ئاکامی ئەو کەش و هەوا ئازادەی راپەڕین هێنایە کایێ، (ریکلام) وەک هونەرێک ئەگەرچی نەختێک بەدرەنگەوەش بوو، بەلاّم هاتە قۆناخێکی تر، ئیتر لەوە دەرچوو وەک ئیکسسوار بێت بۆ هۆیەکانی میدیاو بلاّوی بکەنەوە، بەلّکو بوو بە سەرچاوەیەکی ئابووری نکۆلی لێ نەکراو وحساب بۆ کراو بۆ ئەو هۆیانە... وای لێ هات نەک بەتەنیا تەلەفزیۆنەکانی زەوی، کەنالّەکانی ئاسمانیش شان بەشانی کەنالّەکانی دیکەی دنیا هەولّ بدەن هونەر لە بلاّوکردنەوەیدا بنوێنن، کە بەهۆی تەکنۆلۆژیای نوێوە مەیسەر بووە.

لە (رۆژنامەگەریی بیستراو)یشدا هەرچەندە ریکلام لە خانەی نەبوواندایە، لەو سەرەوە لە رۆژنامەگەریی نووسراو خەریکە پەرە دەسێنێ، ئەگەرچی هێشتا لە رووی هونەری بلاّوکردنەوەشدا هەژار بێت.

(3)

ئێستا (ریکلام) لەخۆیدا بووە بەهۆیەکی دیکەی راگەیاندن، هۆیەک رۆڵی دیار لە هاوسەنگی پێکهاتەی کولتووریدا دەبینێ، بەهەر سێ رەهەندی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی و ئیستاتیکی بەخودی هۆیەکانی راگەیاندنیشەوە کە ئێستا (هێڵ و تۆڕەکانی ئینتەرنێت)یشی هاتۆتەسەر. (5)

بەمەش ریکلام ئینجا لە هەر رێگایەک یا بەهەر هۆیەک بێ بێ پاسپۆرت و ئیزن دێتەماڵەکانمان.

بێگومان لە هونەری بڵاوکردنەوەی ریکلامیشدا هەردوو رەهەندی سایکۆلۆژی و سیسیۆلۆژی لەگەڵ ئەفسانەو جادوو، لەبەرگێکی سەرنجڕاکێشدا تێکەڵ دەبن، لەمەشدا دوا دەرهاوێشتەکانی پەرەسەندنی تەکنۆلۆژیای تێدا بەکار دێت.

هەندێ لە نەخشەکێشەکانی ریکلامە بازرگانیەکان تیوری سایکۆلۆژی بەناوبانگی لە چەشنی تیوری (کاردانەوەی مەرجدار)ی باڤلۆڤ لە نەخشەی ریکلامەکانیان بۆ کاریگەریی زیاتر لەسەر خوێنەرو بینەر بەکاردێنن. (6)

جگە لە هۆی تری وروژێنەر، وەک بەکارهێنانی وێنەی رەگەزی مێینە یاخود نێرینە، بەشێوازی سەرنجڕاکێش لە ریکلامەکانیان، بەتایبەتی لە بەکارهێنانی رەگەزی ئافرەت لە ریکلامەکانی تەلەفزیۆندا.

ئەو نەخشەکێشانە زیاتر لە پسپۆری بواری سایکۆسۆسیۆلۆژی دەچن تا لە نەخشەکێشەری ریکلام، بەوەی تەنانەت حساب بۆ ئاستی نیگەرانی و خەمۆکی خوێنەرو بینەرو گوێگریش دەکەن، هەروەها حسابی ئەو وەختانەیش کە شیاوترن بۆ بڵاوکردنەوە کە لە تەلەفیزیۆن و رادیۆ بە(وەختی زێڕین) ناو دەبرێن بەنموونە پێش دەنگ وباس، یاخود لە ناوەڕاستی بەرنامەیەکی بە بینەری دیاری کراو.

لەم راستەدا دەخوازێ دەزگا رۆژنامەنووسییەکانمان کە لە سەرەتای دەسپێکی بڵاوکردنەوەی ریکلامن، بەتایبەتیش لە رۆژنامەگەریی بینراوو نووسراودا، هەوڵ بدەن کرۆکی مەسەلەکە لێک بدەنەوەو هاوکێشەیەک لە نێوان خواستی خاوەن ریکلام وداب و نەریتی رەسەنی کوردەواریدا دروست بکەن. ئەم مەسەلەیەش شوورەییەکی تێدانیە، بەبیانووی ئەوەی لە

وڵاتێکی وەکو ژاپۆنیش دا پەیڕەو دەکرێ.

هەروەها لە هەمان کاتدا هەوڵ بدرێ ریکلام هەمیشە رەهەندی ئیستاتیکی و هونەری خۆی لە ئامادەکردن و بڵاوکردنەوەدا ون نەکا.

ئاماژە:

(1) بڕوانە (إنتحار الحضارة – فوضى القرن العشرين) شوقي أبو شعيرة الأهالي للطباعة والنشر – سوريا 1994 ل71

(2) احمد عزوز – الاعلان فن القرن القادم، رۆژنامەی(الشرق الأوسط)ژمارەی رۆژی 1999/10/23.

(3) رۆژنامەی (السياسة)ی کوێتی. ژمارەی رۆژی 8/3/1986.

(4) هەمان سەرچاوەی دووەم.

(5) هەمان سەرچاوەی یەکەم.

(6) تیوری (کاردانەوەی مەرجدار)ی باڤلۆڤ لە بواری سایکۆلۆژیادا بەناوبانگە.

بەڵام بۆ رێ روونی زیاتر! ئەوەبوو باڤلۆڤ تاقی کردنەوەی لەگەڵ سەگێکدا کرد بەوەی کلوە شەکرێکی لە پێش دانا لیکاوی هاتەخوارەوە، پاشان زەنگێکی بەگەڵ خست.. ئینجا بەرەبەرە شەکرەکەو زەنگەکەی پێکەوە دادەنا، ئیتر وای لێ هات سەگەکە بەتەنیا گوێ ی لە دەنگی زەنگەکە ببووایە لیکاوی دەهات..بەم جۆرە لە دوا ویستگەدا باڤلوڤ شەکرەکەی هەر یەکجار هەڵگرت، ئیتر بەتەنیا زەنگەکەی هێشتەوەو هەروەها..

●

ئەدەب و کاری رۆژنامەنووسیی

رەنگە زۆرکەس وای بۆ بچن، هەستی دەستەجەمعی کۆمەڵگە لە رۆژنامەنووسیی دا دەربکەوێ تا لە ئەدەب، بەوەی ئەدەب بەتەنیا هەستی نووسەرەکەی دەردەبڕێ.. ئەوکەسانە تارادەیەک راست دەکەن، لەگەڵ جیاوازی ئەوەی دەرک بەو پەیوەندییە هەڵخراوە ناکەن لە نێوان ئەدەب و کاری رۆژنامەنووسیی، کە بە پێی چەمکی نوێ هەریەک بەهۆی، یا لە باوەشی یەکتر گەشەیان کردووەو دەکەن و فاکتەری لە پێشو پێشڤەبڕی پەرەسەندنی زمانن..

بۆ کورد هەر لە دەسپێکەوە رۆژنامەنووسیی بەشان و ملی ئەدیب و نووسەرانەوە بنیات نراوەو هەمیشەش لە قۆناخە جیاجیاکاندا رۆژنامەنووسیی کوردی کاری لە ئەدەب کردووە، لەگەڵ ئەوەی بەر لە دەرچوونی (کوردستان)یش، ئەدەبی کوردی رۆڵی خۆی هەبووەو دەماو دەمی کردووە.

وەک لەگەلێک شوێنی دیکەشدا هەروایە، لای ئێمەش هەروا بووە، بەر لە

سەرهەڵدانی رۆژنامەگەریی، ئەدەب بێجگە لە راگرتنی بالآنسی داهێنان، سەرچاوەی لەنگەر راگرتن و ئاراستەکردنی ئەوەش بووە کە ئێستا بە(رای گشتی) دەناسرێتەوە..

ئەمە لە سەرەتای شارستانیەتەکانی دنیایش هەر بەو رەنگە بووە.

پاش سەرهەڵدانی رۆژنامەگەریش، وای لێ هات کاریگەری بەرادەیەک بەسەر ئەدەبەوە هەبێت کە ئەگەری بەردەوامی بووە بۆی، بەوەی تا نووسەرێک چاوەڕێی لە چاپدانی بەرهەمەکەی دەکا، هەر زوو ئەوەی بەهۆی رۆژنامەگەرییەوە بۆ مەیسەر دەبێ، فراوانی بڵاوبوونەوەو گەیشتنی بەخوێنەر لە وەختێکی پێوانەییداو هەروەها هەرزانی و ئاسانی دەست خستنیش لەولاوە بوەستێ..

سەرەڕای ئەوەش، هەر بەهۆی رۆژنامەیشەوە تێکستی ئەدەبی ئاسانتر دەکەوێتەبەر رۆشنایی رەخنەگران.

دیسان ئەدەب بەهۆی رۆژنامەگەرییەوە دەگاتە ئاستی خوێنەر، بەمانایەکی دیکە خوێنەر بەو زمانە پاراوە رادێنێ، لە هەمان کاتدا زمانیش وەک بوونەوەرێکی زیندوو لە پرۆسەی پرسیارپێچی نووسین دا، دەگەیەنێتە رادەی زمانی جەماوەری سادە، کە ئەمەش لەخۆیدا بەشێکە لە پرۆسەی پەرەسەندنی زمانی ئەدەبیات.

لە هەمان کاتدا ئەدەب، رۆژنامەگەریی زیاتر بەخەڵکەوە پەیوەست دەکا بەوەی هەمیشە ئەدەب رەنگدانەوەی پێویستیەکانیەتی و دوورترە لە دەسەڵات.. بەو هەڵکەوتنەش رۆژنامەگەریی مینبەرێکی سرووشتیی نووسەرە لاوەکان بووە کە یەکەمین بەرهەمیان لە رێگای رۆژنامەوە چرۆی دەرکردووەو تەرزی هاوێشتووە.

دیسان زۆر لە بەیاننامەو رارەوی تازەی ئەدەب لە رێ ی رۆژنامەگەرییەوە نوخشەی بۆ لێدراوە لە پاشاندا بووە بە رارەوێکی ئەدەبی باوەڕپێکراو یاخود جێ ی مشت ومڕو گفتوگۆ.. کە بەشێکی گرینگە لە شلەقاندنی گۆمە وەستاوەکان و هۆی سەرهەڵدانی ئەوەی پێ ی دەگوترێ رۆژنامەگەریی ئەدەبی، کە ئێستاش کاریگەریی شایانی خۆی لە رەوتی بەچاندو بەفەرهەنگی ئەو چەشنە رۆژنامەگەرییەدا بینیوە، بەتایبەتیش لە قۆناخە

تاریکە ئەنگوست لەچاوەکاندا کە ڕۆژنامەگەریی سیاسی بەتەواوی لەگرێژنە چوو بوو و هەموو کەلێنەکان بەوچەشنە ڕۆژنامەگەرییەو بەولاپەڕانە پڕ دەکرانەوە لەو ڕۆژنامانەدا بۆ ئەدەب و ڕۆشنبیری تەرخان کرابوون..

ڕۆژنامەگەریی و ڕاگەیاندن بەگشتی هۆی درەوشاندنەوەی زۆر نووسەریش بووەو کۆڕی بۆ گەرم کردووە هەندێ لەو نووسەرانە هەندێ جار ڕەنگە شایستەی نەبووبن، بەڵام دەبینی بەهۆی ڕۆژنامە ناوبانگیان دەرکردووە لەبەرامبەردا ئەدەبیش کاریگەری خۆی بەسەر ڕۆژنامەگەریی دا هەبووە، بەنموونە گەلێک لە ریپۆرتاژی چیرۆک ئامێزو هەواڵی وروژێنەری لە چەشنی هەواڵی تاوان و ماجەرای دادگاکان بەهۆی ژانرە ئەدەبییەکانەوە هاتۆتە ناو ڕۆژنامەگەریی لە ڕووی هونەری دەرهێنانیشەوە، سیستەمی ستوون کە لە ڕۆژنامەکاندا بووە بەباو، سەرەتا دوای پەیدابوونی چاپخانە لە چاپکردنی کتێباندا بەکار هاتووە، هەروەها لە ڕووی بەکارهێنانی کەرەستەکانی تایپۆگرافیا.

بەڵام لە دیوەکەی تر، کاری ڕۆژنامەنووسیی بەشێوەیەک لە شێوەکان بەلایەنی پاشڤەبڕ کاری لە نووسەران کردووە، بەوەی ڕەنگ بێ لە ڕووی ناچاریەوە قەڵەمەکانیان لەکاری ڕۆژانەدا بخەنەگەڕ؛ ئەگەرچی پێشتر لەسەرەتاکانی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا کاریگەریەکە بەو چەشنەیش نەبووبێ، بەنموونە لەکاتی حوزنی موکریانی یاخود پیرەمێردی شاعیر یا علاءالدین سەجادی و چەندانی تر کە لە پاڵ نووسەریان ڕۆژنامەنووسیش بوون.

لەم ڕوانگەیەوە پەیوەندی ئەدەب و ڕۆژنامەنووسیی و ڕاگەیاندن بەگشتی پێویستکردە..

هەر ئەمەیشە بووە بەهۆی ئەوەی لە وڵاتانی پێشکەوتوو وەزارەتی ڕاگەیاندنیان نەبێ و دەبینی دەوڵەت مەیدانی بایەخدانی میدیاو فەرهەنگی بەوەزارەتی ڕۆشنبیری سپاردووە.

●

وەبەرهێنان لە مەیدانی میدیاو کولتووردا

هەر پرۆژەیەکی ئابووری بگری بێ ئامانج نیە ...

لە دنیای پێشکەوتوو، بەچاوپۆشین لەو ڕەهەندە مرۆڤایەتیانەی جێی حەفت و هەشتی بیریارو لایەنە سیاسیەکان بووە.. وەبەرهێنان و لێکلێکانەی جیهانی سەرمایە یەکێکە لە ئەگەرەکانی بزواندنی ئابووری و نەشونماو گەشەپێدانی..

لەوێ، دەمێکە لەو مەسەلانەو هی تریش بوونەتەوە، بەتایبەتیش لەڕووی وەبەرهێنان لە هەردوو مەیدانی میدیاو کولتووردا؛ لە بڵاوکردنەوەی ڕوژنامەو دەزگای چاپەوە بگرە تا دەگاتە دامەزراندنی دامەزراوی تایبەت بە ئیستگەو تەلەڤیزیۆن و ئاژانسی دەنگ وباسی جۆراوجۆر..

دیارە سیستەمی دەزگایی بوون لەو وڵاتانەدا کە لەسەر بناغەی سەرمایەو کارەوە پێک دێت ڕێگەی بۆ وەبەرهێنان بەگشتی خۆش کردووە..

جیهانی سێیەم بەهەموو کێشەو گرفتە سیاسی و ئابووریەکانی، ڕادەی

نەخوێندەواریشی تێدا سەرباری هەموو ئەو تەنگژانەیە کە نەیهشتووە وەبەرهێنان رەوتی ئاسایی خۆی وەربگرێ؛ تەنانەت لەبوارە هەرە پێویستەکانی بژێوی و ژیان چ جای میدیاو کولتوور کە رەنگە لە هەندێ لەو وڵاتە دواکەوتووانە بەکاڵای جوانی بناسرێت و لە پلەی سێیەم و چوارەمدا ببینرێ..

لە هەمان کاتدا دەسەڵاتیش کۆسپێکی دیکە بووە.. سەرمایەداری کوردیش، (یاخود شایانترە بڵێین دارای کورد) ئەگەر لە دوا پلەی ئەو پۆلینەدا نەبێت لە پێشەوەیش نیە، چ لەرووی ئاستی فەرهەنگیان یا ترسی زیان لێ کەوتن.. بۆیە دەبینین زۆربەی هەرە زۆری خاوەن مایەی کورد پارەی خۆی لە بوارە مسۆگەرە پەرپوتەکاندا وەبەر دەهێنێ، لەو پرۆژانەی رەگەزی بەرهەمهێنانی تێدا نیە، بەنموونە بواری دروست کردن و قیت کردنەوەی بیناو باڵەخانە، کە بەداخەوە زۆربەشیان بەهۆی ئاستی فەرهەنگی ئەو خاوەن مایانە، لەرووی هونەری بیناسازی و فەلسەفەی ئەندازەوە هەژارن و جوانیەکیان تێدا نیە.

دەمارگیری و توندوتیژی ئەو ماوە زۆرەی دەسەڵات لە عێراقدا هەمیشە سەرچاوەیەکی دیکەی ئەو ترسە بووە، بەرادەیەک ئەگەر عەقڵیشی پێ شکابێ خەڵکی دارای کوردی لە هەموو ئەو پرۆژانە پەشیمان کردۆتەوە، بۆنی میدیا یا کولتووریان لێ بێت، بەوەی ئەو جۆرە پرۆژانە بەشێکن لە سیاسەت و دەست بۆ بردن و باسکردنی بڤەیە.

ئەمانەو گەلێک هۆی لابەلای تر خەڵکی خاوەن مایەی کوردی بەرەو ئەو ئاقارە نەبردووە بیر لە مەسەلەیەکی لەوچەشنە بکاتەوە.

پاش راپەڕین و ساڵانی ئازادی، ئەگەرچی شەڕی ناوخۆ و کزیی ئەمنیەت و ئاسایش کۆسپ بوون لەبەردەم هەر بیرکردنەوەیەکی لەوچەشنە، لەگەڵ ئەوەشدا کەم تا زۆر وەبەرهێنان ئەگەر لەبواری دیکەدا هەبووبێ، لە بواری میدیاو کولتوور هەروا ماوەتەوەو لەوە زیاتری بۆ نەکراوە کە حکومەتی هەرێم کردوویەتی بەبێ هیچ بەشداریەکی ئەوەی پێی دەگوترێ کەرتی تایبەت.

ئێستا دوای رووخانی رژێمی دیکتاتۆری شۆڤێنیست و تۆتالیتاری لەبواری

راگەیاندن و کولتوور هەل ومەرجی تر هاتۆتە گۆڕێ و ئاسۆیەکی دیکە دەبینرێ..

وەختی ئەوە هاتووە، وەبەرهێنان لەو مەیدانەشدا مەیدانی میدیاو کولتوور بەشێک لەبایەخی خەڵکی هەبوویی و خاوەن مایەی کورد بگرێ؛ ئینجا بەرووکاری هەست بە لێ پرسینەوە بێت یاخود بۆ قازانجی خۆیان سەرەنجام بارێکی دیکەی جیاواز پێک دێنێ و رەنگە ببێتە چاولێکەری و لاسایی کردنەوەش، کە دیسان کاردانەوەی پێشڤەبرِی خۆی دەبێت. دیارە دامەزراندنی چەند چاپخانەیەکی پێشکەوتوو لە شارەکانی کوردستان و بڵاوکردنەوەی چەند رۆژنامەو گۆڤارێک، ئەگەر جێی باسیش نەبێ، کارێکی مژدەبەخشە بەو ئاراستەی کە جاران لەسەردەمی رژێمی گۆڕبەگۆڕ ئەم جۆرە کارانە بەتایبەتی لە کوردستان لە خانەی مەحاڵدا بوو..

●

راهێنانی رۆژنامەنووسان
روونبینی بە ئاراستەییێکی ئامانجدار

باوەکو رۆژنامەگەریی کوردی لەسەر دەستی ئەدیب و نووسەران بەپلەی یەکەم و سیاسەتکاران بەپلەی دووەم دەستی پێکردووەو هەر بەهۆی ئەوانیشەوە پەرەی سەندووەو گەشەی کردووە، ئەگەرچی زۆربەی رۆژنامەنووسانی ئەمڕۆش لەو دوو مەیدانەوە هاتبنە ناوکاری رۆژنامەنووسی، بەڵام دیسان باری ئەمڕۆی رۆژنامەگەریی کوردی هەرچی نەبێ لەڕووی چەندییەتیەوە لەسەردەمی زێڕینی دا دەژی دەخوازێ شتێک هەبێت بەو ئاراستەیەی رۆژنامەنووسانی لاو، هەروەها ئەوانەی تێیاندایە لەومەیدانە کار بکەن، لەبنەما ئەساسییەکانی کاری رۆژنامەنووسیی رابهێنرێن...

لەوانەیە بەهرەی رۆژنامەنووسیی کە لەژێدەری ئەزموون و تاقیکردنەوەو عیشق و ئارەزووی خودی رۆژنامەنووسەوە هەڵدەقوڵێ لەپێشتر بێت، لەدیراسەتی تیۆری یا ئەکادیمی...

بەڵام دیسان ئەمڕۆ پاش ئەو پێشکەوتنە تیژڕۆیەی تەکنەلۆژیای پێکگەیشتن و دەرهاوردەکانی لەهەموو بوارەکانی رۆژنامەنووسیی کە کارەکانی ئاسانترکردووە، هەروەها داهاتنی تیۆرو ئەزموون و بۆچوونی تازەی پەیوەندار بەزانستە مرۆڤایەتیەکان لەچەشنی کۆمەڵناسی و ئابووری و دەروونناسی و هونەرو فەلسەفە؛ کە بەشێوەیەک لە شێوەکان پەیوەندییان بە کاری رۆژنامەنووسییەوە هەیە بێجگە لەهەندێ مەیدانی دیکەی پراکتیکی بەتایبەتیش لە بواری رۆژنامەگەری بینراو بیستراو کە دەهێنێ رۆژنامەنووسانی لێ باخەبەربن و شارەزایی پێویستی لێ پەیدا بکەن.

ئەمەش بێگومان بەراهێنانیان دەبێت، دیارە راهێنانیش هەم ئیمکانیاتی ماددی و هەم پسپۆڕو شارەزای ئەو بوارەی دەوێ...

لێرەوە دەکرێ رۆژنامەنووسانی خاوەن ئەزموون، هەرخۆیان شوێنی ئەو کادیرو پسپۆڕو شارەزایانە بگرنەوە، زەوینەی راهێنانیش هەمان ئەو دەزگاو دامەزراوە رۆژنامەنووسییانەبن کاریان تێدا دەکەن و وانەکانیش کاری رۆژانەی ئەو دەزگایانە بێت کە لەڕووی پراکتیکەوە سوود بەخشتر دەبێت لەوانەی وشکی تیۆری... مەرجیش نییە ئەو کادیرە خاوەن ئەزموونانە پلەداربن، سەرنووسەر یا یاریدەدەرەکانی بن، بەتایبەتی لای ئێمە کە زۆربەی حاڵەت ئەو پلەدارانە بە ئەگەر و فاکتەری دەرەوەی بازنەی کەفائەت و ئەزموون و پسپۆڕی دادەنرێن!!

ئەم چەشنە شێوازەی راهێنان، کە باس دەکرێ، هەرگیز بەو مەبەستە نییە شوێنی خوێندنی ئەکادیمی دەگرێتەوە، نەخێر خوێندنی ئەکادیمیش کە لەهەموو بوارەکانی دیکەدا پێویستە، لە بواری راگەیاندنیشدا هەروایە...

بەڵام کاتێ قسە دێتە سەر مەسەلەی راهێنان وەکو حاڵەتێک باسی دەکرێ، کە دەچێتەوە پاڵ خوولێکی دیاریکراوی چروپڕی ئامانجدارو لەکاتێکی پێوانەییدا... لەوانەیە زۆر بەهرە دەربخاو گەلێک خونچە بگەشێنێتەوە لەبوارێکی پێویست و بەرهەستدا...

رەنگە هەر خودی ئەوانەی بڕوانامەی ئەکادیمیشیان هەیە سوود لەو جۆرە خوولانە ببینن.

•

کارگێڕی لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا
ڕاستکردنەوەی لاسەنگی یا لە گرێژنەبردنی؟

هەر دەزگایەک بگری بەشی کارگێری ڕۆڵی لەپێشی تێدا دەبینێ بە هەردوو دیوی پۆزەتیف و نێگەتیف، نە خاسمە ئەگەر ئەو دەزگایە، دەزگایەکی ڕۆژنامەنووسیی بێت..

بۆ کاری ڕۆژنامەنووسیی، بەشی کارگێڕی لە ئەساسدا بۆ ئاسانکاری و ڕاستکردنەوەی لاسەنگیەکان دادەنرێ، بەڵام ئەو بەشە دەشتوانێ بە گەلێک ڕێگای ڕەواو ناڕەوا هەموو ئەو هەوڵ و کۆششانە بەبابدا کە لەلایەنی نووسین و کاری ڕۆژنامەنووسیدا پیادە دەکرێن.. دیارنەکردن و ون بوونی سنووری دەسەڵاتەکان و زۆرجار تێکەڵاو بوونیان لە نێوان ئیدارەو نووسیندا یەکێکە لە گرفتە موزمینەکانی ڕۆژنامەگەریی کوردی کە زۆرجار ئەگەرێکی سەرەکی بووە بۆ لە پاشدانی گەشەکردنی کاری ڕۆژنامەنووسیی و لەگەڵ سەردەم هاتنەوەیدا. ڕاستیەکەیشی ئەوەیە، هەمیشە وا دەخوازێ بەشی

کارگێڕی، (کە لە زۆربەی دەزگاکان ئیدارەو دارایی و دەرهاوردەکانی دەگرێتەوە) لە خزمەتی پرۆسەی ڕۆژنامەنووسییدا بێ؛ نەک بەپێچەوانەوە بە هەر هۆو ئەگەرێکی دیارو نادیار ببێتە مێردەزمەی سەر کاری ڕۆژنامەنووسیی و لەباتی کار ئاسانی کۆسپ بنێتەوە! بەڵام دیسان، لە هەمان کاتدا، لەلایەکەی تر بەشی کارگێڕی بۆی هەیە بەهاوبەشی و ڕێگاپێدانی بەرپرسی دەزگا یاخود سەرنووسەر هەوڵبدا لەڕێی بەرقەرارکردنی شەفافیەت و ڕوونبینییەوە سنوور بۆ هەموو پێلێهەڵماڵینێک دابنێ، کە لە ئاکامدا زیان بەخودی ڕۆژنامە دەگەیێنێ و زەوینەی لەبار بۆ گەندەڵی خۆش دەکا..

(پێچک چوارە بە ئەژمارە)- ئەگەر سەرنووسەر یا بەرپرسی یەکەم مەبەستی بێ بێگومان دەتوانێ خاڵە لاوازەکان ببینێ و سنووریان بۆ دابنێ کە بەشێکە بیەوێ و نەیەوێ لەکلاو لەسەرنان و گەمەی هەڵخەڵەتاندن بەهەر شێوازێک و لە هەر قاڵبێکدا بێ. دیارە ئەو نیازە لە حاڵەتێکدا دەبێ کە هێزە فشار هێنەرە دیارو نادیارەکانی ناو دەزگاو دەرەوەی دەزگا، دەستیان بەوە ڕانەگا بەهەر هۆ و فاکتەرێکی ڕەواو ناڕەوا فشار بۆ ناوەندی بڕیار بهێنن و لە وەرگرتنی ئیجرائاتی پێویست ساردی بکەنەوە یا چاوترسێنی بکەن..ئاکام و ئەنجامی ئەمەش هەر ڕۆژنامەکە یا دەزگاکە زەرەرمەند دەبێت..لێرەوە دەبینی تا ئەگەر بشتەوێ چارەسەرێکی دیاریکراو بۆ کێشەیەک لەبەرچاو بگریت چونکە هێزە فشارهێنەکان هەمیشە لە نەستتدا سەقامگیر بوون، هەوڵەکانت یا سەردەکەن یا ناگەنە ئامانج..بەشی کارگێڕی و دارایی وەک وتمان بۆ ئەوەیە کار ئاسانی بۆ کاری ڕۆژنامەنووسیی بکات، نەک ببێتە خاڵی کۆبوونەوەی ڤایرۆسەکانی گەندەڵی بەو ڕادەیەی کاری ڕۆژنامەنووسیی لە گرێژنە بباو هزرە ڕۆژنامەنووسییەکان بەهۆی بێموبالاتی و بەرژەوەند پەرستییەوە پەرت بکا و تانەیان بخاتە پێش چاو بەرپێی خۆیان نەبینن و خۆشیان وەک بەرزەکی بانان بێ چاودێری و لێپرسینەوە تێ بتەقێنن..

بەڵام تۆ بڵێی چارەسەرێیک لەم بارەیەوە لە ئاسۆدا نەبینرێ؟

ڕاستی بەو ئالیەتی کارکردنی تائێستا هەبووەو هەیەو لە دەزگا ڕۆژنامەنووسییەکانماندا پەیڕەو کراوەو دەکرێت.. نەخێر چونکە

بەڕێوەبەرەکانی کارگێڕی تاکو هەموو پەیوەندییەکانیان لە ڕێگای سەرنووسەرەوە کە لە هەمان کاتدا سەرۆکی ئەنجومەنی ئیدارەیشە بەناوەند نەبێ، هەر وا دەمێنێتەوە.. لە هەمان کاتدا زۆر ڕێگا هەیە شەفافیەت دەچەسپێنێ و جێبەجێ کردنیشی گران نیە، بە نموونە پەیڕەوکردنی ڕێساو بنەماکانی ئیدارەو دارایی لە رووی داهات و خەرجی و مووقەڵێشی لە چاودێری و وردبینیدا و دیاریکردنی سنووری مەسئولیەتەکان.. هەموو ئەمانەش بە هێڵێکی ڕاست و دانانی دۆسیە پارێز و دەفتەرداری کارامەو بەتواناو چاوتێر، دوور لەکاری ژێر بەژێر و لەبەرچاو گرتنی بەرژەوندی ئەم و ئەو، ئینجا بەهۆی پاراستنی بەرژەوەندی خودی بەرپرس، یاخود بەهۆی چاوسوورکردنەوەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی هێزە فشارهێنەکانی دەرەوەی ڕۆژنامە بە هەر مەبەستێک بێ.. لێرەدا ئەگەرچی کارەکە بەو ئاسانیەش نەبێت بەڵام ناوەند، مەبەستم ناوەندی ڕاگەیاندنە، دەتوانێ ڕۆڵی چالاکانە لە گێڕانەوەی هاوسەنگیدا ببینێ، ئەگەر بیەوێت گەمەکان رابگرێت. دەنا هەر هەوڵێک بەو رووکارە نەدرێت بەتایبەتی لەناوەندەوە، بە لە پێشگرتنی بەرژەوەندی دەزگا ڕۆژنامەنووسییەکان و پیادەکردنی هەردوو لایەنی ئەرک و ماف، وا نابینرێ کێشەکان وەک پێویست نەک هەر چارەسەر ناکرێن، بەڵکو تادێ بەهۆی کەڵەکەبوونی زیادەڕۆییەکان پتر تەشەنە دەکەن و تۆی بێئومێدیش لەناو کادیرو ڕۆژنامەنووسە ڕاستەقینەکان دەچێنن، بەڕادەیەک زۆری پێ ناچێ بە ئاگا لێ بوون بێ یا بێ ئاگایی دەبێتە لاڕەشە... کەباس لە ئینتیمای نیشتمانی و شتی لەم بابەتەش دەکرێ، دیارە ئینتیمای ڕاستەقینە لە چاولێبوونی شتە بچووکەکانەوە دەست پێ دەکا.. پێداچوونەوەی بەرنامەی کاری دەزگا ڕۆژنامەنووسییەکان و دیاریکردنی سنووری بەشەکان و پاراستنی سانتایی ڕۆژنامەنووسیی لە بەرامبەر هێزە بەرژەوەند خوازە فشارهێنەکان دەخوازێ لە پێشەکی کاری ناوەندا بێت، بەتایبەتی لە هەلومەرجێکی چارەنووسازو لەترکزەی وەک ئەمڕۆ..

•

نوکتە
هەڵکەوتێک لەپاڵ میدیادا

لەگەڵ نیشتەجێ بوونیدا و بەجێهێشتنی قۆناخی کۆکردنەوەی بژێوی، مرۆڤ هەوڵی داوە پەنایەک بدۆزێتەوە بارگەکانی هەستی تێدا بەتاڵ بکاتەوەو هەناسەیەکی لێ بداو خەمەکانی بەبابدا...

لەو پانایییانەش کە رووی تێکردوە داهێنانی نوکتەبوو... نوکتە لەسادەترین پێناسەیدا دەکرێ هۆیەک بێ لە نیشاندانی بێموبالاتی لە ئاست پێشهاتە تراژیکۆمیدیەکانی ژیان...

هەندێ جار هەڵوێست وەرگرتنە لەبەرابەر یاساشکێنیەکی دیاریکراو، وەک هۆیەکی ڕاگەیاندنی نەنووسراوی ژێراو ژێر وەک ئاگری ناو پووش بڵاودەبێتەوەو لە زۆربەی جارەکانیشدا سەرچاوەکەی دیارنییە... بۆیە گەلێک لەسەرۆک دەوڵەتەکان بۆ باخەبەربوون لەکێرڤی ڕاستەقینەی شەقام گەلێک جار پشتیان بەو نوکتانە بەستووە کە لەلایەن ڕاوێژکارو دەست و

پەیوەندییەکانیانەوە بۆیان کۆکراوەتەوە؛ لەوانە بەنموونە سەرۆکی کۆچکردووی میسر جەمال عەبدولناسر.

نوکتە بەشێکیشە لەو شەڕەی سایکۆلۆژستەکان بەشەڕی دەروونی دەناسن، کە وەک دمگۆیەک ئەم زار و ئەو زار دەکا...

لەمەشدا نوکتە لە رۆژنامە یا بڵاوکراوەیەک یائیزگەیەک دەچێت بێ خاوەنی ئیمتیاز و بێ سەرنووسەر و بێ چاپخانە و بەبێ شەپۆلی کارۆموگناتیسی دەگات.

ئەو رەهەندانەی لەنوکتەدا یەک دەگرنەوە (ئەگەر لەبناغەشدا بۆ ئەوە دانەهێنرابێ) ئەو رەهەندانەن کە رای گشتی لەبەرابەر کێشەیەکی دیاریکراودا پێک دێنن... چونکە هیچ نوکتەیەک نییە مەبەستێکی ژێراو ژێری لە پشتەوە نەبێت، کە رەنگە هەندێ جار نیازی رووخێنەر یاخود ماکی دوژمن، یا ئەوەی بەتابووری پێنجەم ناو دەبرێی پێوە بێ بەمەبەستی لە گرێژە نەبردنی ئەمن و ئاسایش یاخود سووکایەتی بەسەروەری کردن، یا هەندێ جار بەپێچەوانەوە بۆ رەنگڕشتنی دەمارگیریی...

نوکتە چەکێکی کاریگەرە لەشەڕو لەئاشتیدا، زۆر جار لە کاتێکی ناسک و لەترکزە و چارەنووسسازدا تۆی بێ بڕوایی و بێهیوایی لە قاوخێکی پێکەنین ئامێزدا دەچێنێ یاخود دەبێتە هۆیەک بۆ پەردەپۆش کردنی هەندێ راستی و لەجێدانانی گەشبینیەکی درۆین و بێ بناغە و زەوینە، بە رەوتێکی مەیدان، بەتایبەتیش لەو ساتەوەخت و رۆژگارانەی سیستەمی دەسەڵات یا هەر سیستەمێکی دیکەی کۆمەڵایەتی و هیچ بوارێک بۆ دەربڕین ناهێڵێتەوە، لەوکاتانەدا نوکتە، باوەکو گاڵتە ئامێزو پێکەنیناویش بێت، بەڵام لەخۆیدا تراژیدیایەکی خەمناک دەردەبڕێ و هەستێکی خەولێخراو بەئاگا دێنێتەوە... هەندێ جاریش بەکەمگرتنی بەرابەرو سووکایەتی پێکردنی، بەتایبەتیش کاتێ رووی قیزەونی شۆڤینیایەتی تێدا دەردەکەوێ...

لەکۆمەڵگەی ئێمەدا وەکو زۆر کۆمەڵگەی دنیا (نوکتە) بەشێک لەکەلەپوورمان پێک دەهێنێ، نوکتە لە گەلێکەوە بۆ ئەوی ترو لەوڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی دیکە دەگوزێ؛ بەپێی سیستەمی دەسەڵات و رادەی هۆشیاری

تاک و جیاوازی کێشە و گرفتەکان بەرادەیەک رەنگە نوکتەیەکی ئەوروپی لای ئێمە زۆر ساردوسڕ دەربکەوێ و جێی بایەخدان نەبێ، لەکاتێکدا رێی تێدەچێ هەندێ نوکتەی ئێمەش لای ئەوان جێی سەرنج نەبێ، یا هەر بەدوایی تێی نەگەن...

هەرچی چۆنێکە، نوکتە پەندگۆیی نییە بەقەد ئەوەی حاڵەتێکی ئینسانی هەڵکەوتووە کە لەهەلومەرجێکی بێ دەرفەتدا باڵانسی رەهەندە دەروونی و کۆمەڵایەتییەکان رادەگرێ...

هاوارێکی بێ چرپەیە لە راست خۆهەڵخستنی بۆش و بەتاڵ و میدیای لە قاڵبدراو هەروەها کەلەپڕی و کاڵبوونەوەی وێنە ئینسانیەکان و ون بوونی عەدالەتی کۆمەڵایەتی و ئازادی دەربڕین.

●

بەرهەمهێن و بەکاربەر
میدیای کوردی لە کوێی هاوکێشەکەدایە؟

ئەوەی لە مەیدانی ئابووری و سیاسەتدا جێگیربووە لەوەی بە وڵاتانی پێشکەوتوو و وڵاتانی دیکەی پەراوێز، کە بەخاترگەری بەجیهانی سێیەم ناسێنراوە.. لە بواری میدیادا زۆر بەدیاری لە رەنگدانەوەیشی تێپەڕاندووەو بە متمانەو باوەڕەوە سەری داوەکەی بەدەستەوە گرتووەو چۆنی بوێ وای هەڵدەسووڕێنێ.

نەخاسمە پاش ئەوەی شۆڕشی تەکنەلۆژیای پێکگەیشتن بە چەشنێک پەرەی سەندووە و پێشدەکەوێ باوەڕ نەکردە.

ئێستا ویستی رۆژگار خوێندەوارو نەخوێندەواری لە بازنەی ئەو دەوروبەرەشدا ترازاندووە تێیدا دەژی.. ئەو ئاراستەیەش بەرهەمی شۆڕشی نوێی تەکنەلۆژیاو کەشوهەوای کراوەیی و نەمانی سنوورەکانە، بەو ئاستەی بە هیچ هێزێک بەری لێناگیرێ و ئەوەی زیاترو سەرنجڕاکێشترو خێراتریشە

لە پاشترە.

بەو رەنگە لۆژیکی لێ شاردنەوەو سەرکوت کردن ئیتر باوی نەماوەو بەسەرچووە..

دەبێ خۆشی بێ ترشی بێ، یا جێگا بۆ ئەو ئاهەنگە نوێیە چۆڵ بکا، یاخود هەوڵێکی جددی بدا ئەو لیاقەتە پەیدا بکا کە پێ بەپێ لەگەڵ ئەو رەوتەدا بێتەوەو بڕوا و ئاسۆیەک لەبەر چاو بگرێ.

ئەمڕۆ میدیا وەک دەبینین دەستی گەییوەتە زۆربەی مەیدانەکانی ژیان و لە رێزی پێشەوەی بەشدارانی پێکهێنانی رای گشتی و رەنگڕشتنی کولتوورە، لەمەشدا ئەگەر بگونجێ بڵێین کارگەکانی بەرهەمهێنان، رەنگی ئەو شەبەنگە دیاری دەکەن و دنیای بەکاربردنیشی ناچارە تیشکەشکاوەکان وەربگرێتەوەو دەقەبەری واقیعی خۆی بکاتەوە، کە زۆربەی جار نەک هەر باڵانوێن نییە، بەڵکو ئەوەندە گەورەیشە تێیدا ون دەبێن.

لەم کاودانەدا دوو دیمەنی جیاوازمان دێتەپێش، بەرهەمهێن و بەکاربەر، کە دووباری لێک جودا پێک دەهێنن، بەرهەمهێن وەک بنکەیەکی ئاراستەکردن و بەکاربەریش وەک وەرگر کە لە پاشکۆبوونی زیاتری پێ ناکرێ، ئەمەش نهێنییەک نییە تازە ئاشکرا بووبێ، بەڵکو ئاکامی هەموو ئەو رواڵەتە دواکەوتووانەیە دنیای دواکەوتووی جیهانی سێیەمی تێکەوتووە.

لە هەلومەرجێکی بەرهەستیی وەکو ئەمڕۆ کە دوا رۆژی کێشەکەمان لە دووڕیانێکی لەترکزەدایە، وەکو کورد لە کڵاورۆژنەی کام جیهانییەوە رێ هەڵگرین و چ بکەین ئەگەر وەک بەکاربەری بەرهەمی بەرهەمهێنیش بین؟

چۆن ببین بەکاربەرێکی کارامەو لێزان و لە نهێنییەکان بگەین و لانی کەم و هەر چی نەبێ پشکداری لە پێکەوەنانی دوارۆژی خۆمان بکەین و هەوڵ بدەین بگەینە ئەو باوەڕەی کە ئیتر لە بنبەستی میدیای دەوروبەرمان، بە تایبەتیش میدیای بەبنبەست گەیشتوو و داخراوی عەرەبی بترازێین و بەگوڕو تینێکی تر سوود لەو هەلومەرجە نوێیە وەربگرین و بەردی بناغەی شۆڕشێکی کولتووری رابگەیەنین و هەموومانی تێیدا بەشدار بین.

رەنگە سەیر بێتە بەرچاو ئەگەر بڵێین ئێمەش دەتوانین، ئەگەر لە حەقیقەتی

هاوکێشەکان بگەین ببینین بەلایەنێکی بەرهەمهێن، لە حاڵێکدا وڵاتی ئێمە لە ناوچەیەکی هەڵایساودا هەڵکەوتووەو لەو ساڵ و زەمانانەش هەروا دەمێنێتەوە.

بەنموونە دامەزراندنی ئاژانسێکی تایبەت بە خۆمان بۆ دەنگوباس، لەوانەیە یەکێک بێ لەو دەزگا بەرهەمهێنانە، تەنانەت بۆ میدیای پێشکەوتووی جیهانیش.

لەسەرێکی ترەوە هەوڵ بدەین میدیای کوردی لەمەودای بەرتەسکی ئێستای دەربچێ و بەسوود وەرگرتن لە دەرهاوردەکانی تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو و مامەڵەکردنی بابەتیانە لەگەڵ رووداوەکانی ناوخۆ و پشتگوێ نەختستنی رووداوەکانی جیهان و دروست کردنی کەشوهەوایەکی ئازادتر بە رووکاری چارەسەرکردنی بابەتیانەی هەواڵ و دەرهاوردەکانی، بەرامبەر رابکێشێ و وێنەی ستراتیژیەتێکی بە فەرهەنگ و ئاراستەگرو دوارۆژێکی گەش بۆ میدیا و تەنانەت کولتووری کوردی بە گشتی بکێشی، کە دیارە کۆڵەکەیەکی بەهێز لە بنیاتنانەوەو دروست کردنی مرۆڤی کورد پێک دێنن.

بەپێچەوانەوە کاردانەوەی بەرهەمهێنان لەبەکاربردنێکی رووت تێنەپەڕێ، هەموو دەزگاکانی میدیای کوردی لە جێوەڕێی ناترازێن.

دیارە جێوەڕێیش روەتێکی هەرە دیارەی سیماکانی بەرهەمهێنانی دواکەوتنەو هیچی تر.

•

هەڵەبڕ.. رۆژنامەنووسیی ون

هەر بوارێکی کارکردن دەگری، کەسانێک هەن لەو دیو پەردە وەکو سەربازی ون شێلگیرانە و دڵسۆزانە کاردەکەن...

دنیای رۆژنامەنووسیی یەکێکە لەو بوارانە، لە کارمەندانی پشت کامێراو دوور لە مایکرۆفۆنەوە بگرە، تا دەگاتە هەندێ لە کارمەندانی رۆژنامە کە ئیشی سەرەکی لە رۆژنامەدا رادەپەڕێنن لە کاتێکدا ناویان نایێ و پێشمەرگانە کاردەکەن...

هەڵەبڕ لەگرینگی و بایەخدا لەریزی پێشەوەی ئەو کارمەندانەیە...

لەواقیعیشدا هەڵەبڕ جگە لەوەی تەواوکەری جومگەکانی تری رۆژنامەیە، کەخۆی لەسەر رادەگرێ لەهەمان کاتدا کارێکی لەترکزە و بەهەستی وەهای پێسپێرراوە، زۆرجار وردبینی هەڵەبڕ نەبێت، رەنگە ئەو رۆژنامەی کاری تێدا دەکا رووبەڕووی کێشەی سیاسی و قانوونی ئەوتۆ ببێتەوە سەرەتای ئەگەر دیاربێ رەنگە کۆتایی دیارنەبێ...

جێی داخە تا ئێستا بەرپرسانی نووسین لە رۆژنامەدا ئەوەیان لێ ناخوێندرێتەوە ئەم مەسەلەیەیان بەهەندگرتبێت و بەشی هەڵەبڕیی رۆژنامە ئەو بایەخەی پێدرابێت کەدەهێنێ پێی بدرێت...

دیسان رۆژنامەنووسان خۆیشیان کاری هەڵەبڕی بەکەمتر دەبینن، لەحاڵەتێکدا ئەو مەرجانەی پێویستە لە رۆژنامەنووسێکدا هەبێت تاکاری هەڵەبڕی پێبسپێررێ رەنگە زیاتربن لەوانەی لە رۆژنامەنووسانی تر داوا دەکرێت.

بەنموونە پێویستە هەڵەبڕ رۆشنبیرییەکی لەو ئاستەی هەبێت یارمەتی بدا لەناوەرۆکی نووسینەکان بگات و وشەو دەستەواژەکان بەئاسانی لێک جیا بکاتەوە...

هەروەها دەخوازێ هەڵەبڕ زمان بزانێ و لەخاڵبەندیدا شارەزا بێت، ئەوە بێجگە لەوەی کارەکەی خۆی خۆش بوێ و بەشەوقەوە پرۆڤی نووسینەکان بخوێنێتەوە؛ نەک وەکو وەزیفە و هیچی تر...

بەداخەوە لە رۆژنامەکانی ئێمەدا هەڵەبڕ بەو چاوە تەماشا نەکراوە وەکو پێویستەو بایەخ و گرینگیشی بەو رەنگە پێنەدراوە ببێ بە فاکتەرو ئەنگیزەی ئەوەی رۆژنامەنووسانی بەتوانا بەویستی خۆیان کاری هەڵەبڕیی هەڵبژێرن... ئەمەش یەکێکە لەو نەخۆشییە درێژخایەنانەی رۆژنامەگەریی کوردی، دەبینی تا ئێستاش پڕیەتی لە هەڵەی چاپ و زمان و خاڵبەندی و بڵاوکردنەوەی وێنە و هی تر... کە زۆرجار رۆژنامەی ناچارکردووە هەندێ وتارو نووسینی دیاریکراو بەهۆی ئەم هەڵانەوە دووبارە بڵاوبکاتەوە...؛ یاخود پۆزش بۆ خوێنەران بهێنێتەوە...

لێرەدا نابێ ئەو راستییەشمان لەبەرچاو بزر بێت؛ هەر رۆژنامەیەک بایەخ بەو لایەنە نەدا بەتێپەڕبوونی وەخت بڕواو متمانەی خوێنەرانیشی لە دەست دەدا...

لەوەڕا گرینگی پێدانی رۆژنامە بەو رۆژنامەنووسانەی کاری هەڵەبڕی دەکەن، بەچاو پێدا گێڕانەوەی سیستەمی کارو دانانی رێسایەک لەبەرژەوەندی هەڵەبڕان کە هەردوو لایەنی (ئەرک و ماف)ی تیادا رەچاو بکرێت... رەنگە رۆژنامەو چاپکراوی تر لەو قەیرانە دەرباز بکا...

هەر لەو رووەوە ئەگەر هەوڵ بدرێت پرۆگرامێکی کۆمپیوتەری دروست بکرێ تایبەت بەهەڵەبڕی بەکوردی وەک ئەوەی بە زمانە زیندووەکانی دنیا هەیە، کاری هەڵەگران زۆر ئاسانتر دەکا... بێگومان ئەگەر رۆژنامەنووس خۆیشی هەوڵ بدا هەر لە ئەساسدا بە کۆمپیوتەر بنووسێ، رەنگە نیوەی زیاتری کێشەکە کۆتایی بێت و کار ئاسانییەکی زۆریش دەبێ بۆ نیوەکەی ترو هەموو هەوڵ و کۆششەکانیش کۆبکاتەوە کە پێشتر بەبا دەچوون...

•

رۆژنامەگەریی کوردی لەسەردەمی نوێیدا
گوشاری بەهاو بەڕێوەبردن

رۆژنامەگەریی، بەچاوپۆشین لە رەهەندی باخەبەرکردن و ئاراستەکردن و روناهیبەخشین، وەک دامەزراوێکی وەبەرهێنان، کە قازانج و زیانی تێدا بەرجەستە دەبێ، هەم گوشاری لەسەرەو لە هەمان وەختدا گوشارهێنیشە لە هەردوو رووی بەهاو بەڕێوەبردندا...

گوشاری لەسەرە، بەوەی وەکو دامەزراوێکی سنووردار کۆمەڵێک فاکتەری دێنەپێش رێگەی بەرەوپێشچوونی سەختتر دەکەن، لەوانە پێداویستیی چاپ و بڵاوکردنەوەو هەروەها کادیری کارامەو شارەزای لە چەشنی تەکنۆکراتی پسپۆڕ لەو کارەی بەڕێوەی دەبەن... لە رۆژنامەنووسان رابگرە تا دەگاتە کادیری پسپۆڕو شارەزایانی چاپ و کارگێریی و پسپۆڕو شارەزایانی بڵاوکردنەوە...

راستییەکەی ئەو مەسەلەیە لە هەرسێ جۆری رۆژنامەگەریی کوردیدا بووە

بەکێشەیێکی دیارو بەردەوام بەهۆی بێ پلانی و لێڕوانینی دیاریکراوو هەروایی کە مەوداکانی پێ نەخوێندراوەتەوە... لەوەڕا سەیر دەکەی کێشەی زۆر سادە لە رۆژنامەگەریی کوردیدا بەهۆی ئەو لێڕوانینە تاکلایانە هەرواییانە، لەکاتێکی پێوانەییدا تەشەنە دەکاو کێشەی گەورەتر دروست دەکا...

یەکێک لەو کێشە سادانە، گوشاری بەهاو بەڕێوەبردنە کە تا ئێستاش دوور لە هەموو پلان و نەخشەو رێساو دەستوورێک رێی گرتووە... بۆیە دەبینی هەمیشە پڕۆژە رۆژنامەگەرییەکان بەتایبەتیش ئەوانەی سەربەلایەنێکن ئەگەر رۆژێ بە مایەی خۆیان هەستنەوەو بەرابەر دەربچن، (کە بڕواناکەم دەرچووبن)، ئەوە شایانی ئافەرین و دەستخۆشین!!.

بێ نەخشەوپلانی و نەبوونی یاساو رێسا ئەو گوشارەی لە کۆڵ رۆژنامەگەریدا هێناوە... گوشارهێنیشە، بەوەی هەموو (پاشا گەردانیەکان) بەسەر بەرامبەر (خوێنەر- گوێگر- بینەر) دا دەشکێتەوە... بەوەی لەچاو هۆیەکانی دیکەی بەرامبەر کە لەگەڵیدا لە ململانێدان خزمەتگوزاری کەمتری پێ دەگا...

ئەم دیاردەیەش بەهۆی بەردەوامی دەکەوێتە حاڵەتی کەڵەکەبوونی پاشاگەردانی کە بەرهەمهێنانی دواکەوتنی لێ دەکەوێتەوە، ئاکام کەڵەکەبوونی پاشاگەردانی دامەزراوەکە لەخۆیدا مایەپووچ دەردێنێ...

لە هەڵکەوتنێکی وادا ئەگەر لەمەوداو پڕۆژەکانی راگەیاندن و رۆژنامەنووسیی لە نیگاییێکی وا تەماشا نەکرێن، لەو مەبەستەیشدا دوور دەکەونەوە کە لە دامەزراندنیاندا لەبەرچاو دەگیرێ...

کرۆکی بەدەزگایی کردنی دامەزراوی رۆژنامەنووسیی لەوەدایە وەک هەر دامەزراوێک هەمیشە رووی لە گەشەکردندا بێ کە دەبێتە بەشێک لە بەرەوپێشچوون و خۆ نوێ کردنەوەو متمانە لەسەرخۆکردن و بڵاوکردنەوەی ئەنتی ڤایرۆسی گەندەڵی...

•

لە پەراوێزی کاغەز و کاریگەریی کاغەز لە دنیای کتێب و رۆژنامەگەریی کوردیدا

لە سیما پاشڤەبڕەکانی رۆژنامەگەریی کوردی دوای راپەڕین، کە زیاتر بە سەردەمی رۆژنامەگەریی حزبی دەناسرێتەوە، ئەوەیە بە نەخشەو پلانێکی یاسایی، ئیداری، زانستی متمانە پێکراو بەڕێوە نەچووە..

بودجەی رۆژنامە و گۆڤارو چاپەمەنی دیکەی وەک دەوریات و کتێب، حسابێکی لەلایەنی ئابووریەوە کە بۆ نەکراوەو هەمیشە بەپێی ئیجتهادی شەخسی خەملێنراوە.

ئەمەش لەپاڵ هۆی دیکەی پەیوەندار بە وردبینی و پێداچوونەوە، ئەگەرێک بووە، دەزگا رۆژنامەنووسییەکان بەشێوازی بێنەو خەرج کە بووە واتە خەرجکردن لە بڕان..

ئەم خەنجەرلەکاییەش مەگەر لە شوێنە هەرە دواکەوتووەکان هەبێت کە مەسەلا بەرێگریی و کاری لەو بابەتە بەڕێوەدەچن..

یەکێک لەو مادانەی کاریگەریی راستەوخۆی بەسەر کتێب و رۆژنامەگەریی و چاپکراوی دیکە هەبووە کاغەزە، کە هەندێ جار لە گەمە وەڕسکەرەکانی بازاڕیش دوور نەبووە..

رۆژگارێ، کاتێ هێشتا هۆیەکانی راگەیاندن و پێکگەیشتن نەگەیشتبوونە ئاستی ئەمڕۆ، کاغەز دەچووەوە پاڵ ئەو کاڵایانەی پەیوەندی راستەوخۆیان بە ئەمنی وڵاتەوە بووە...

کاغەز نەبێت رۆژنامە و کتێب نابێت..

ئینجا تۆ بیری لێبکەوە، لەسەر دەمێکدا هۆیەکانی تری راگەیاندن نەبووبن یا سەرەتای دەسپێک لاواز بووبن، چ کارێک دەکاتە سەر رای گشتی و پەیوەندی جادە و دەسەڵات..

سەبارەت بەوەیە هەمیشە بەهای کاغەز بەپێی بازاڕ لە هەڵکشان و داکشاندا بووە؛ تەنانەت کاری مۆنۆپۆڵکردنیشی هاتۆتە سەر کە بەبوارێکی بەرهەست و گرینگی ژیانی کۆمەڵگەوە پەیوەندارە..

چەند راستییەک لە پەیوەندی کاغەز بە رۆژنامەگەریی و کتێبی کوردی دا هەیە، ئەویش دەکرێ ناوی لێبنێین بێ پلانی لە هەڵبژاردن و بەرهەمهێنان، یا هێنان و بەکاربردن..

وەک وتمان سیمای رۆژنامەگەریی کوردی دوای راپەڕین، پتر بەکاربردنی کاغەز بووە..

باسی بودجە هاتە گۆڕێ..

هەمیشە بودجەی رۆژنامە، هەر رۆژنامەیێک وا باوە بەپێی بەهای کاغەز دادەنرێ، بەهۆی ئەوەی نیوەی خەرجی رۆژنامە کاغەز دەیبا، لە نیوەکەی تریش، نیوەی زیاتری لە ئیدارەو ماددەی خاوی دیکە خەرج دەبێ..

بەم پێیە خەرجیەکانی نووسین، کە لایەنی گرینگترینی رۆژنامە و چاپکراوی تر پێک دێنن لە چواریەک کەمتر نەبێ زیاتر نیە!!

لێرەوە، دەزگا رۆژنامەنووسییەکانی سەر بە حزب وەک نەهەنگی دەریا کاغەزو مەرەکەب و پلێت و خەرجی ئیدارە هەڵدەلووشن، ئاکامیش

رۆژنامەیێک بە تیراژێکی شەرمنانە بڵاو دەکرێتەوە..

لەو نێوانەیشدا بەشی شێر کاغەز دەیباو لایەنەکانی دیکە بە پلەی دووەم دێن..

لە مەسەلەی هێنان و بەکاربردنی کاغەزدا دەزگاکان وا ڕاهێنراون، کە نەما بێتەوە جێی!! ئەمەش لە دوورگەی واق واقیش دا نیە..

بەڵێ راستە پرۆژەی کولتووری نابێ بەچاوی قازانج و زیان تەماشا بکرێ، بەو پێیەی کولتووریش بەشێکە لە پرۆسەی سەرتاپاگیری هەستانەوەی شارستانیی و نەتەوایەتی. بەڵام دیسان ئەزموون و تاقیکردنەوەی دوازدە ساڵ پتری دوای راپەڕین لەم بوارەدا بایی ئەوەندە هەیە، لایەنی ئابووری ئەو پرۆژانە وەک بەشێک لە وەبەرنانی گیانی تازە و بەردەوام بوون لە بەرچاو بگیرێ کە لە خۆیدا بەشێکە لە زەوینەی گەشە پێکردن و بەرەو پێشبردنی خودی پرۆژەکە..

دیسان رۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوەی تر، بێگومان مەرج نیە بەچاوی کتێب تەماشا بکرێن..

با لە کاغەز دەرنەچین..

مەملەکەتێکی وەکو کوردستان کە ژمارەیێکی بەربڵاوی رۆژنامەو گۆڤارو چاپکراوی دیکەی تێدا دەردەچێ و بێجگە لە قوتابخانەکان و دەزگا تایبەتیەکانی کتێب بڵاوکردنەوە، چەندین زانکۆیشی تێدایە..

رەنگە لە ماددەی خاوی کاغەز دروستکردنیشی کەم نەبێ.. خۆ ئەگەر لە سەرەتادا ماددەی خاو لە دەرەوەیش بهێنرێ، کە پێشم وانیە دوور بێ رەنگە هەر لە وڵاتانی دەوروبەر دابین بکرێ..

هەقە بیر لە کارگەیێکی شایانی دروستکردنی کاغەز بکرێتەوە کە وای نابینم خوێنی سیاوەشی بوێ.. ئەگەر ئەوەش جارێ لە تواناداا نەبێ، هەلومەرجی ئێستای رۆژنامەگەریی لە رووی ژمارەو بەرفراوانی، دەخوازێ کۆگای مەزن و لێوەشاوەی داکردنی کاغەزی بۆ دابین بکرێ کە رۆژ دوای رۆژ نرخی لە بەرزبوونەوە دایە، خۆ ئەگەر حکومەت ئەمە بکا، لە سەرێک بازرگانی کاغەز کە لایەنێکی بایەخدار لە پرۆژەی کولتوورمان پێک دێنێ

بەخۆی گرێدەدا، لەلایەکی دیکە بەنرخێکی گونجاو و دوور لە گەمەی بازاڕ دەیگەیێنێت..

یان هەرچی نەبێ ئەگەر شایەد کەرتی تایبەتی بیکا (کە نایکا)، حکوومەت دەتوانێ نرخی گونجاوی لەسەر دابنێ تا ئەوەی دەچێتە قالّبی کێبەرکێی بازاڕ...

رەنگە زۆر کەس وای لێک بدەنەوە، دوای سەرهەلّدانی رۆژنامەگەریی ئەلکترۆنی و تۆڕەکانی ئەنتەرنێت و هۆی تری پێککگەیشتن لە ئەرزش و بایەخی کاغەز کەم بکەنەوەو ئەو بایەخەی لەسەر لابەن بە درێژایی مێژووی چاپ و رۆژنامەگەریی پەیدای کردووە.

گریمان ئەو هۆیانە ئەو کاریگەریەشیان هەبێت، وا ناخوێندرێتەوە لە بەهاو پێویستی رۆژنامەو کتێب و بڵاوکراوەی تری پەیوەندار بە هونەر و تەنانەت هەندێ چاپکراوی دیکەش کە دەچنەوە ناو کاری بازرگانی کەم بکەنەوە..

بەتایبەتیش لە مەملەکەتێکی وەکو کوردستان کە شتەکان لێک هەلّنەوێردراون و هێشتا تێکەلّ و پێکەلّ دێنە بەر دیدە..

تەنانەت لە وڵاتە پێشکەوتووەکانیشدا کە تەکنەلۆژیای گەیاندن گەیشتۆتە ئەوپەڕی هێشتا کاغەز گرینگی خۆی لە دەست نەداوە چ جای ئێمە...

●

ڕەنگ لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا
«شەش تەقەڵ و مانگە شەو»

هەموو شتێک بە رەنگی خۆیەوە جوانە..

ئەم سرووشت و دەوروبەرە، بەرەنگەوە مانایێک پەیدا دەکاو واتایێک دەگەیێنێ..

فەنتازیای ئیستاتیک بەرەنگ دەگاتە لوتکەی کاردانەوەو روناهیبەخشیی و تیشکپژێنی خەیالّ.. رەنگ زۆرجار دوور نزیک و نزیک دوور دەکاتەوە.

هەر بەرەنگیش گەلێ جار ژیانی خۆش تالّ دەکرێ و دیمەنی شەنگ دەبێزێنرێ..

وام بە خەیالّدا دێ، هەر کەسێ بەچاوی خۆی رەنگ دەبینێ..

لەوانەیە رەنگی سوور، یا زەرد، یاشین بەو ریتم و ئاهەنگی تۆ دەیبینی، من نەیبینم..

هەمان رەنگ لە کاتێکی دیاریکراودا، بەهۆی هەتاو و سێبەر دەگۆڕێ، وەک ئەوەی ئینتیباعیەکان شاعیرانە هەستیان پێکرد.. بەکورتی رەنگ جیهانە بە تەواوی تۆنەکانیەوە.رەنگ شتەکانیش(با بەڕادەی خۆیشی بێ) لە واقیعی خۆیاندا وەک پێویستە دیاربێ، بەرجەستە دەکا..

خۆر زەردە، گەڵا سەوز، خوێن سوور.. بەڵام کام زەرد و سەوز و سوور...

رەنگ وا دەکا ماناکان لە یادەوەری و نەستدا جێگیربن..

ئەوی دیش چەندی مەبەستتە لێی وردبەوەو باسی بکە دیقەتی بدێ..

لێرەدا باس، بەکارهێنانی رەنگە لە رۆژنامەگەرییدا دیارە جارانی زوو، کە هێشتا چاپ نەگەیشتبووە ئەو ئاستەی ئێستای هەرچی چاپ دەکرا تەنیا بەیەک رەنگ بوو ئەویش(ڕەش)، تەنانەت وێنەی فۆتۆگرافیش هەر بەو جۆرە بوو..

با لە مێژووی بەرەوپێشچوون و پەرەسەندنی تەکنەلۆژیای چاپ گەڕێین کە باسێکی سەربەخۆی دەوێ..

گرینگ ئەوەیە ئەمڕۆ لە توانادایە رۆژنامەو کتێب و چاپکراوی تر بە ڕەنگاو ڕەنگی لە چاپ بدرێن.. بەڵام دیارە ئەم کارەیش ڕێساو دەستووروو هونەری خۆی دەوێ..

هەر ئەوەنیە رۆژنامەیەک رەنگ بکرێ.. گرینگ ئەو دەستەیە دەور لە دابەشکردن و رەنگڕشتندا دەبینێ..

بەکارهێنانی ڕەنگ لە رۆژنامەگەریی کوردیدا لەچاو خۆیشیدا مێژوویییەکی ئەوەندە لە مێژی نیە..

پێش راپەڕین لە هەندێ گۆڤارو بلاوکراوەی دیاریکراو بترازێ کە هەندێکیان تەنیا دوو لاپەڕە یاخود بە تەنیا بەرگ رەنگین بووە..

پاش راپەڕین، رەنگ بوو بە بەشێک لە پرۆسەی دەرهێنانی هونەری لە رۆژنامەو گۆڤارەکاندا هەرچەندە زۆربەیان، بەتایبەتی رۆژنامەکان یا دوو رەنگ بوون کە ئەویش هەموو لاپەڕەکانی نەگرتۆتەوە کە بە رەنگی لە چاپدراون.. لەوانیش زۆبەیان تەنیا دوو لاپەڕەیان رەنگی بوون.. لە

گۆڤارەکانیشدا هەیانە بێجگە لە بەرگ یەک تا دوو مەلزەمەیان رەنگی بووە.. هەیشیان بووە بە تەنیا بەرگ..

ئەوەی تێبینی دەکرێ لە رووی بەکارهێنانی رەنگ لە رۆژنامەو گۆڤارەکانماندا، هەروایی بەرێوە دەچێ و تا ڕادەیەکیش کاردانەوەی ئەو دەرهێنانەیە کە هونەری دراوەتە پاڵ و بە (دەرهێنانی هونەری) ناوزەد کراوە..

بەکارهێنانی ڕەنگ لە رۆژنامەدا وای دەبینم پیشەکی ئاسوودەیی و ئاهەنگێک پێک بێنێ خوێنەر ڕابکێشی..

دەرهێنەریش دەتوانێ بەکارامەیی و بەکارهێنانی تۆنەکان هارمۆنیا لە رووپەڕی رۆژنامەدا دروست بکا بە رادەیەک کە لایەنی چاپخانەو ئاستی پێشکەوتوویی دەزگاکانی چاپ و رادەی پسپۆڕی کرێکارەکانی چاپخانەی لە زەیندا بێ..

چونکە هەر چەندی لەو ئامادەکردنەدا ماندوو بێت، کاتێ دەزگاکانی چاپ و کرێکار و پسپۆڕانی چاپخانە لەو ئاستەدا نەبن، هەموو ڕیسەکە دەبێتەوە خوری و رەنج و ماندوو بوونی دەرهێنەرو نەخشەکێش بە با دەڕوا..

زۆربەی رۆژنامەکانی کوردستان، ئەوانەی رەنگ بەکار دەهێنن، سەیر دەکەی بەهۆی دەرهێنانی سەقەت، چەندی رەنگڕشتن و چاپیشیان شایان بێ، بەرچاو نابن..

لەسەرێکی دیکەوە تەماشا دەکەی زۆر لە رۆژنامەکان کە رەنگ بەکار دەهێنن لاپەڕەکە هەمووی رەنگڕێژ دەکەن، تەواو وەک ئەوەی ئافرەتێک بە خەستی خۆی لە میکیاژ وەردەدا و سیمای لەناو ڕەنگە گەچی و پاستیلیەکاندا ون دەبێ..

لە رۆژنامەیشدا هەر بەو جۆرەیە.. بەکارهێنانی رەنگ مانای ئەوە نیە رووپەڕی رۆژنامە لە رەنگ وەربدرێ.. بەتایبەتیش کە دەبینی رەنگەکان هیچ هارمۆنیاییێک پێک ناهێنن. هونەر لە چۆنیەتی بەکارهێنانیدایە، لە رووی دەسنیشانکردنی رەنگی تایتڵ و وێنەکان کە هاوسەنگی و هارمۆنیایان تێدا ون نەبێت و ئەگەر بە دەزگای پێشکەوتوو و کرێکاری

کارامە لە چاپ بدرێ، بێگومان لاپەڕەکان سادەو بە بزاوت و سەرنجڕاکێش دەبن.. بەڵام وەک دەبینین ڕەنگ لە ڕۆژنامەکانماندا هەرجارەی بەهۆیەک هارمۆنیاو هاوسەنگی لە دەستدەدا..

هەندێکیان بەهۆی دەرهێنانی سەقەت کە وێنەو تایتڵ و ستوونەکانی تێکست بەهیچ شێوەیەک لەگەڵ یەکدا نایەنەوە..

یا ئەوەندە تێکچڕژاون لێک ناکرێنەوە. کەچی هەندێکی تر، لەوانەیە دەرهێنانیان سادەو سەرنجڕاکێش بێت، بەڵام دەبینی لە ڕووی ڕەنگڕشتنەوە تەواونین بەتایبەتیش لە ڕەنگڕشتنی وێنەدا..

لەکاتێکدا هەیانە بەهۆی چاپی بێ سەروبەر ڕەنگەکان لە چەند پەڵەیەک زیاتر دەرناکەون.. بەم جۆرە بەکارهێنانی ڕەنگ تائێستا لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا نەگەیوەتە ئەو ئاستەی پێیانەوە دیاربێ و لە ڕۆژنامە یەکڕەنگیەکان سەرنجڕاکێشەر تر دەربکەون...

•

ئازادی لە بەهاری تەمەنیدا

«کە ئاوی هەموو ڕووباران سازگارە
سوێریی دەریا لە کوێڕا هاتووە؟
پاپلۆ نیرۆدا»

پێشکەوتن و بەرهەم هێنان و ئینتیما بۆ نیشتمان، هەمیشە بە مرۆڤ و هەستکردنی مرۆڤ بە ئازادی و بە کەرامەتی خۆیەوە بەستراوەتەوە.. لەوە بەدەر مرۆڤ، ئەو هێزە لە بن نەهاتووە، دەست لە ئەژنۆ.. کۆڵەوار دەمێنێتەوە..

ئێمە باس لە مرۆڤی ئاسایی دەکەین، گەلۆ ئەگەر ڕووناکبیر، بە هەر هۆیەکی تۆ دەیزانی و هەروەها ئەو ئەگەرانەیش کە لێیان حاڵی نیت، بخرێتە بازنەیەکی بەتاڵەوە، چی لێ دەسەنگرێتەوە؟

ئایا تێخزاندنی ڕووناکبیران لە بازنەیەکی بەتاڵ دا هەڵوێستێکی مەردانەو

ئەخلاقییە یاخود بەپێچەوانەوە؟

ئایا هاوسەنگی لە نێوان حاکم و مەحکومدا لە ملکەچ بووندایە یا هاوبەشی کردن..؟

ئایا حاکم بەرەخنە جێی پێی قایم تر دەبێ یا بە چەپڵەو ئافەرین.. داخۆ هاونیشتمانیەت پێش هەموو شتێک ئینتیمایەکی ویژدانی و ئەخلاقی نییە..

بەڵام لە جەوسەرەکەی ترەوە، لە قۆناغێکی وەک ئەمڕۆ رووناکبیر چی لەسەرە، ئایا بەسەرماموستایی و لە بڵندیان رووانین دەتوانێ هاونیشتمانیەتی خۆی بسەلمێنێ؟

ئێستا کە ئازادی خۆشبەختانە لە بەهاری تەمەنیدایە، ناکرێ رووناکبیران لە پێناوی ئاینده و لە پێناوی ئێستادا هاوکێشە و هاوسەنگییەک لە نێوان ئینتیمای نیشتمان و ئینتیمای خود دروست بکەن... کە ئاکام سیمای مێژوو و جوغرافیاو شارستانیەتی پێ بگۆڕن بەوەدیوەی لە پرۆسەیەکی تاقیکاری کارامەدا هاورێ لەگەڵ گۆڕانکاریەکانی سەردەم لاسەنگیەکانی مێژوو راستکەنەوەو لەدەستپێکێکی شایان ترو ئامانجدار ترەوە رێ هەڵگرن..

هەموو ئەو وەهم و تراویلکانەی لە زەینماندایە بەوەی رەوایی کێشەکەمان ئیتر لەمەودواش شەفاعەتمان بۆ دەکا، هەمیشەو وەک هەموو جارێ جێگای ئەو ئاگرە هەڵایساوەی داهێنان و بەرهەمهێنی و پەرۆشیمان لە چەسپاندنی هاونیشتمانیەتی و ئینتیمای نیشتمانیدا بۆ دەگرێتەوە.

لە وەهم و تراویلکە زیاتر نیەو لەبەراییشدا خۆمانی پێ هەڵدەخەڵەتێنین..

وەستان لە چاوەڕوانی گۆدۆیەک کە هەرگیز نابێ، وەهمێکی دیکەیە.. لەو راستەڕا وادەخوازێ خرابکاران بدرێنە بەر تیشکی قانوون و ئاشکرا گۆیی و شەفافیەت بچنە جێی ئەو حەقیقەتە دەست لێ شۆراوانەی کە نە ئایندەیەکیان هەیە، نە پاش ئەو هەموو هەڵڵایەش کاریگەریەکیان بەسەر ئێستادا ماوە چ جای ئاینده.. لێرەشدا هەر رووناکبیرانن بەرپرسیاریەتیان بخرێتە ئەستۆ..

بەڵام ئەگەر داوا لە رووناکبیران دەکرێ لە ژیانی گشتی کۆمەڵگەدا رۆڵیان هەبێ، بەو مانایە نییە رۆڵیان لە دوارۆژی خودی خۆیان لە پەراوێزدا بگرن.. هەرس پێهێنانی خودو بەبێ دەنگی مانەوەو پیشان نەدانی جیهانبینی و راستگۆیی لەبەرامبەر خود کە بەشێکی گرینگە لە نواندنی راستگۆیی لەبەرامبەر نیشتمان لەبەرهەمهێنانی دواکەوتن و ون کردنی ئینتیما هیچی دیکەی جێی باسی لێ ناکەوێتەوە..

مەسەلەکە بەجیاوازی نێوان گۆرانی چڕین و دەنگ هەڵبڕین و هاوارهاوار دەچێ.. واپێویست دەکا لە ئیقاع و ریتمی سەردەم حاڵی بین، تا بە نەشارەزایی نەچینە ناو ئەو گەوەندەی بەئاوازێکی نوێوە بەرپایە، رەنگە هەر بەوەش بتوانین لە گەمارۆی دەورووبەرمان بگەین و هەست بەساوی شتەکان، بەنهێنی و ژان و خۆشی بکەین...

لەسەردەمی ئازادیدا نابێ رێگە خۆش بکرێ هەموو شتەکان لە قاوخی سیاسەتدا بتوێتەوە.. ئەمە رووناکبیران لە پێش هەمووانەوە لەسەریانە کاروان بخەنەوە سەر راستەڕێی خۆی.

شۆڕشی پەیوەندی و تێکگەیشتن و پێکگەیشتن لە سنووری شوێنکاتدا تێپەڕیوە، خەڵک وەکو جاران بێ ئاگا نییە.. ئەمڕۆ رۆشنایی و ئەوی دی بەهەند زانین و دیالۆگ رەنگە لە هەموو بوارەکاندا پێویست بێ.

ئێستا باس لە ئیرهاب دەکرێ، ئەمەش واقیعێکە بەکردەوە بینیمان و دەیبینین و رۆژانەش بەویستن بێ یا نەویستن لەگەڵماندایە.

لەسەرمانە بپرسین چۆن چۆنی ئاوەها لەپڕ، ئەو کولتورەی لێمان دوور بووەو لە ناچارترین ناچاریماندا پەنامان بۆ نەبردووە، چۆن ئاوەها بێنی گرتووین..

ئایا ئیرهاب لەخۆیدا چ پرۆسەیەکە مەگەر لە پێشەوە لە بەهەند نەزانینی بەرامبەرو قبوڵ نەکردنی و هەوڵدان بۆ نەهێشتنییەوە نەهاتووە..؟

کەواتە ئیرهاب فیکرە پێش ئەوەی ببێتە کردەیەکی واقیعی و ماددی.. بەرگرتن لەوشالاوە کرێتە ناشارستانی و نائادەمیەش پێم وا نییە شەڕ یا بە وێک هێنانەوەی بازنەی ئازادییەکان چارەسەری ئەو دەردە نەگریسە بکا، بەقەد ئەوەی هەموو لایەنە پەیوەندارەکان لە پێشەوەیش رووناکبیران هەوڵ

بدەن ئەو زەوینەیە شی بکەنەوە، هەوڵبدرێ هەموو ئەو هۆیانەی لێ ببڕێ کە ڕەگ و ڕیشەی بەهێز دەکەن..

بێگومان ئەمەش بەتێگەیشتنی سەرهەڵدان و خودی پرۆسەکە و پەنادانی توێژی لاوان دێتەدی.. هەر لێرەدا مەسەلەی ناسنامەو مێژوو و هەست کردن بەئینتیما دێتەوە پێش..

کە لەمەشدا دەوری حزب و لایەنە سیاسیەکانی مەیدانەکە لە سەرێک و دەوری ڕووناکبیران بە ڕووکاری پێکهێنان و پتەوکردنی ناسنامەی نیشتمانیی و گەڕاندنەوەی هەست بە ئینتیماکردن و پاراستنی ئازادی تاک و چەسپاندنی بێ لایەنی قانوون و ئەوەی پێی دەگوترێ عەدالەتی کۆمەڵایەتی، هاوکێشەیەکی گرینگ لە ئامادەکردنی زەوینەیەکی پتەوی بەرەنگاربوونەوەی ئیرهاب پێک دەهێنن.

کە باس لە دەوری ڕووناکبیرانیش دەکەین وامان تەماشا نەکردووە کردبمانن بەدەرمانی یەکساتەو لە خەیاڵێکی یۆتۆپیا ئامێزەوە لێیان بڕوانرێ.. بەوەی هەموو ئاشێکیان پێ دەگەڕێ.. دیارە ڕووناکبیرانیش مرۆڤن، بەڵام ئەوان بەوە لە مرۆڤی ئاسایی جیا دەبنەوە کە ئەوان خەون دەبینن، ئەگەرچی هەریەکەو بەجیهانبینی و ڕوانین و کاریگەری ژینگەی خۆیشی بێ..

لە بەهاری تەمەنیدا، ئازادی لە تێکستێکی دانسقەو سەرتاپاگیر دەچێ واپێویست دەکا هەموومان بیخوێنینەوە تا ڕەنگەکان گەشتر ببینین وخۆمان و نەوەکانیشمان خۆشتر بژین.

●

چی بوو... چ روویدا
چ دەبێ... چی روودەدا
هەوڵێک بۆ وروژاندنی یادەوەرییەکان

نسکۆی ئاداری ساڵی 1975 زەبرێکی بەئێش بوو، بەر هەموو چین وتوێژێکی کۆمەڵگەی کوردەواری کەوت بێ جیاوازی... لەهەمان کاتدا غەدرێکی دیکەی وێککەوتنەوەی بەرژەوەندییەکانی دەوروبەرو نێودەوڵەتی بوو... تەواوکەری غەدرەکانی پێشوو بوو کە لەبەرژەوەندی وکورتبینی لە تێگەیشتنی هاوکێشەکان بەدەر هیچ بیانوو و پاساوێکی دیکەی نەبوو...

میللەتێک بەخەباتی رەواو درێژخایەنی لە رەواترین شێوازدا، داوای مافی خۆی لەسەر خاکی خۆی دەکا لە ژیانێکی ئادەمیانەدا...

برینی نسکۆ ئەوەندە قووڵ بوو، کە سەرەڕای ئەوەی درێژەی کێشا؛ کاریگەریی لەسنوورەکانیش پەڕاندەوە بۆ جەستە و رۆحی هەموو کوردێک و

ئەوەی لێکەوتەوە، کەلێی کەوتەوە؛ لەماڵوێرانی و کوشت وبڕی دەستە جەمعی تا رادەی هەوڵی سڕینەوەی شوێنەوارو ناسنامە، بەپیادەکردنی گەمارۆیەکی هەمەلایەنەی بەردەوام...

وای لێهات هەر کوردێک پڕۆژەی تاوانبارکردن بوو، بەپێی پێویستی رژێم و ئەڵقە لەگوێیەکانی...

بەڵێ راستە هەر زوو پشکۆ خامۆشەکانی ئاگردانی بەرەنگاربوونەوە روناهی و تێنیان هاتەوەبەر، بەڵام وەک بینیمان ستەم و زۆرداری و دەست نەپاراستن و نەسەنگرانەوەی رژێم لە هەموو رێگایەکی رەواو نارەوا بۆ کپ کردنەوەی مقاوەمەت، شێوەیەکی زاڵمانەی وای داهێنابوو، کە بوارو دەرفەتەکانی یەکجار بەرتەسک کردبووەوەو کار بەوە گەیشت، رژێم لە بەکارهێنانی کوشندەترین چەکی قەدەغەکراویش سڵی نەکردەوە.

دیمەنی دوای نسکۆی شۆڕشی ئەیلوول پانۆرامایەکی خڕگرەوەیە کە ستەمی ستەمکارانی پێش بەعسیشی هێنایەوە پێش...

دیمەنێک پێویستە هەمیشە لە زاکیرەدا بمێنێتەوە، وەک پیلانێکی هەمەلایەنە دژ بە میللەتێکی نوقم بووی ستەم و زوڵم بەدرێژایی رۆژگار و بێ بەسەر مەشق بۆ نەوەکانی دوا رۆژ، وەک نموونەیەکی تر لە نسکۆ و هەستانەوە...

ئەمەش لە حەقیقەتدا لایەکی هاوکێشەکە بوو، لایەکەی تری لە هەموو گۆڕانکارییەکانی ناوچەکە بەرجەستە بوو، کە بەشێوەیەک لە شێوەکان گوڕێکی دیکەی بەهەستانەوەو بەردەوام بوونی خەباتی چەکداری دا، وەکو شۆڕشی گەلانی ئێران و شەڕی هەشت ساڵەی عێراق- ئێران و گرژی نێوان وڵاتانی دەوروبەر کە کورد و کوردستانیان بەپێی چەند رێککەوتننامەیەکی نارەوای بەینی زلهێزەکان بەسەر دابەش کرابوو، هەروەها زەوینە خۆش بوو بۆ سەرهەڵدان و بزووتنی بزاڤی رزگاریخوازی کورد لە پارچەکانی دیکە...

لەپاڵ ئەو فاکتەرانەیش، فاکتەری تری ناوخۆیش کە لە کەلەپووری چەندین ساڵەی شۆڕشی ئەیلوول و رێڕەوی بارزانیی نەمر لە رووی واقیعبینی و خوێندنەوەی هەلومەرج و متمانە بەخۆکردن و هەوڵی دیاری لەدابین کردنی عەدالەتی کۆمەڵایەتی و سازش نەکردنی لەمەسەلە چارەنووسسازەکان و

خاکەڕایی لەژیان و هەڵسوکەوت و زۆر خەسڵەتی بەرزی دیکە سەرچاوەی گرتبوو... بەڕاستیش هەروابوو، شۆڕشی ئەیلوول وەرچەرخانێک بوو لە جێگیرکردن و چەسپاندنی خەباتی رەوای کوردایەتی...

هەر لەوەشڕا نسکۆ زەبرێکی بەئێش و کاریگەربوو، چونکە لە بناغەدا شۆڕشی ئەیلوول لەبەرامبەر دوژمناندا شۆڕشێکی کاریگەربوو، کە بۆ یەکەمین جار بوو پاش رووخانی کۆماری کوردستان، شۆڕشێک ببێ بە چەتری هەموو میللەت بە کەمینە نەتەوەییەکانی ناو کوردستانیشەوەو لە نموونەیەکی کەم وێنەدا بۆ یەکەمین جار گەلی کوردستان هەنگاو بەرەو دروستکردنی ئیرادەیەکی سەربەخۆی سیاسی هەڵێنێ و ئاسۆیەکی لێ دیار بێ...

هەستانەوەو بەردەوام بوونی شۆڕشیش دوای ئەو زەبرە کە بەپیلانێکی هەمەلایانەوە بەریکەوتبوو، لەگەڵ هەموو ئەو رووکارە پاشڤەبڕانەش کە لەشەڕە بێهودە یەک بەدواییەکەکانی ناوخۆدا دەردەکەوت، دیسان بوونی شۆڕش و مقاومەت و پێشمەرگە هیواو ئومێدێکی تر بوو لاسەنگیەکانی راست کردبووەوە...

لە ماوەی ئەو شازدە ساڵەدا (لەنسکۆوە تا راپەڕین)، هەرچەندە تەرازووی پەیوەندییە ئیقلیمیەکان لە نێوان دەوڵەتانی دەوروبەر لاسەنگی تێکەوتبوو، بەڵام لەبەرامبەر کۆسپ نانەبەر رەوتی بزاڤی رزگاریخوازی کورد و بە ئاکام نەگەیشتنی کێشەکەی هەموویان کۆک بوون.

لەو ماوەیەدا؛ لە بەرەنگاربوونەوەی نەبەردییەکانی پێشمەرگەدابێ، یا کوشت و بڕی دەستەجەمعی و زیندان و ئیعدام بێ، خوێنێکی زۆر رژاو، زۆر سەر بێ کڵاو، زۆر کڵاویش بێ سەر مانەوەو نزیکی چوار هەزار گوند راگوێزران و لە ئۆردوگا زۆرەملێیەکاندا گیرسانەوە...

هەر لەو ماوەیەدا گەورەترین هەوڵی قڕکردنی کورد بە هۆی پرۆسەی بەدناوی ئەنفال بەڕێوەچوو، کە تێیدا زیاتر لەسەدو هەشتا هەزار مرۆڤی کورد زیندە بەچاڵ کران، هەر لەوماوەیەدا بەچەکی کیمیاوی قەدەغەکراو چەندین ناوچەی کوردستان بۆردومان کرا، لەو ناوچانەیش بەتایبەتی شاری هەڵەبجە کە بەتەنیا لە چەند چرکە ساتێکدا زیاتر لە پێنج هەزارکەسی لە

خەڵکی بێ دیفاعی لەناوبرد...

بەکورتی لە ماوەی ئەو 16 ساڵەدا دەردێک بە کورد کرا، بەڕاستی ئەستەمە بەوە بشوبهێنرێ یا بە دەواری شڕی ناکا...

ئەمانە هەمووی، سەرەڕای گەمارۆی بێ ئامانی کولتووریی و هەوڵی بەردەوامی ڕژێم بۆ تێکدانی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و بڵاوکردنەوەی بێ ئومێدی و هەڵخلیسکاندنی خەڵکی بێ ئیرادە و هەردوو پرۆسەی بەدناوی بەعەرەب و بەعسیکردن، کە کولتوورێکی نابەرۆیک و سەقەتی وای بڵاوکردەوە، پاش تێپەڕبوونی ئەو ماوەیەش شوێنەواری پاشقەبڕی هەرماوە... دوای هاتنەکای هەلومەرجی ڕاپەڕین کە یەکێک بوو لە دەرهاوردەکانی شەڕی دووەمی کەنداو و ئازادکردنی کوێت لە سوپای عێراق... لە هەمان کاتدا بەری ئەو خەباتە خوێناویەش بوو کە لەشاخ و شار بەرێوەچوو بوو؛ قۆناخێکی نوێی لەمێژوومان‌دا دیاری کردو جارێکی تر هیواو ئومێدی پێ بەخشینەوە بەوەی هێزوگوڕو تووڕەیی پەنگ خواردووی خەڵک لەشارەکان، لەگەڵ هێزی پێشمەرگە کە لە بەرەیەکی کوردستانیدا بەرجەستەبیوو، تێکەڵ بوون و ئەوەی لێ سەنگرایەوە کەڵێی سەنگرایەوە بەهەموو لایەنە پێشقەبڕو پاشقەبڕەکانیەوە... هەر دەبووایە وایش بێ، کولتووری ئەو هەموو ساڵەی ڕژێمێکی وەک بەعس و پەروەردەیەکی سەقەت و کزیی ئینتیمای نیشتمانی وەکو پێویستە هەبێت وچەندین فاکتەری تر کەپێم وانییە لای خوێنەر شاراوەبن، بوو بە ئەگەری لێکەوتنەوەی کاودانێکی سەمەرە کە هێزێک لە پاڵ هێزەکانی دیدا قیت بێتەوە، ئەویش هێزی تاڵان و برۆ کە بەهێزی RR ناسرا...

وا پێ دەچێ هەر بەکاریگەری ئەو هێزەش بوو لەپاشاندا لەبەرگێکی دیکەو لە قاوخێکی ترو بەشێوازێکی تر بەردەوام بێت؛ لەوەی ئەمڕۆ بە گەندەڵی دەناسرێتەوە...

پشتێکردنی هێزی هاوپەیمانان وەک زۆر جاری تر لە مێژووی بزووتنەوەی کوردو کوردستان و بەرەڵڵابوونی دەستی ڕژێمی درندەی بەعس کە بەدرێژایی ئەو ماوەیە تاقیکردنەوەیەکی تاڵ و بە ئێشمان لەگەڵی هەبوو، کۆچڕەوی زیاتر لە ملیۆنی لێکەوتەوە...

بەهەموو کارەساتە تراژیدییەکانیەوە کۆڕەو قۆناخێکی تری بۆ دوارۆژی میللەتەکەمان دەسنیشان کرد، بەوەی بەهۆی کامێرای میدیاکانەوە ویژدانی تا ئەوکاتە نووستووی دنیای هەژاندو ئەوەبوو دابین بوونی ناوچەی ئارامی بۆ کوردستانی بەستراو بەعێراقی لێکەوتەوە، کەبێگومان ئەو پرۆسەیەش هەلومەرجی هەڵبژاردن و دامەزراندنی پەرلەمان و حکومەت و دەسپێکردنی ئەزموونی کوردستانی خۆش کرد...

لەگەڵ لایەنە پاشقەبڕەکانیشدا، لەپێشەوەشیان گەندەڵیی ئیداری و شەڕی نەگریسی ناوخۆ، ئەم ئەزموونە، ئەزموونێکی نموونەییە لەمێژووی هاوچەرخماندا، بەری هەموو ئەو خوێنە گەشەو کارەساتە تراژیدییانەی بە درێژایی نزیکەی سەدەیەک لەغەدری مێژوو و زوڵمی جوغرافیا بوو...

ئەزموونێک زادەی هەموو ئەو ماڵوێرانی و خانەگەردانی و کارەساتە یەک بەدوای یەکانە بێ دیارە بەهیچ بەهایەک نانرخێندرێ و ناگۆڕدرێتەوە.

ئێستا چۆن، دوای ڕزگاربوونی عێراق و دەسگیرکردنی دیکتاتۆرو نەمانی دڵەراوکێ و نیگەرانی وترس لە چەکی کیمیایی و هی تری کۆکوژ کە بێ بەختانە ڕژێم لەپێناوی مانەوەی خۆیدا هەرچی بیویستبایە دەیکردو نەیدەپاراست... لە دووڕیانێکی چارەنووسسازی وەک ئەمڕۆ کە لەلایەک سێزدە ساڵ زیاترە حوکمی خۆمان دەکەین و مەحکومین بەوەی (بەچاوپۆشین لەچۆنیەتی پەیوەندی) لە ناوەند جیانەبینەوە، کە ئەمەش بەهەردوو لایەکەی یەک جەوسەری هاوکێشەکە دەنوێنن... جەوسەرەکەی تری ئەو مەسەلە گرنگانەیە کە پەیوەندی بەهاتنەوە پاڵی شوێنەکانی تری کوردستان کە لەگەڵ پرۆسەی ئازادکردنی عێراقەوە ئازاد کران، لەپێشەوەشیان کەرکووک... هەروەها سڕینەوەی ئاسەواری تەعریب...

پاش زیاتر لە ساڵێک بەسەر تێپەڕبوونی ڕووخاندنی ڕژێم، هێشتا ئەو مەسەلەیە چارەسەرێکی بنەڕەتی یەکجارەکی بۆ دیاری نەکراوە! ئەوەی لە قانوونی بەڕێوەبردنی دەوڵەتیشدا دەربارەی کورد بەهەوڵ وکۆششی گرووپی کوردی و خێرخوازانی تر لە ئەنجومەنی حوکم جێگیرکراوە، ئەگەرچی کەمیش نەبێ... بەڵام لەوەشدا عیبرەت تەنیا بەوە نییە قانوونێک دەربچێ (هەرچەندە قانوونەکە بڕوانامەیەکیش بێ) بەڵکو عیبرەت بەوەیە چۆن لە

دوابیدا لە دەستووری هەمیشەیی دا جێگیر بکرێ و لەهەمان کاتدا چۆن خورد بکرێتەوەو بەکام ئالیەت جێبەجێ دەکرێ و هەوڵەکان لە ڕێگای جێگیرکردنی ئەو خاڵانە و هی تر کە تا ئێستا بە هەڵپەسێردراوی ماونەتەوە لە دەستووری هەمیشەیی دیاری دەکرێ و سنووری هەرێمی فیدراڵ (کوردستان) و برەودان بەزمانی کوردی بەهەمموو ئەو باڵ و لایەنانەی خزمەتی دەکەن و دەبنە هۆی بڵاوبوونەوەو بەکارهێنان و خوێندن و دیراسەتکردنی، هەروەها لە دانانی پرۆگرامەکانی خوێندن و هەنگاو هەڵێنان بە رووکاری بەکوردی کردنی خوێندنی زانکۆو پەیمانگاکان و دیراسەتکردنی مێژووی کوردو کوردستان لە قۆناخە جیاجیاکانی خوێندندا بەخوێندنی زانکۆوەو دامەزراندنی هاوشێوەی هەموو ئەو دەزگاو دامەزراوانەی بە زمانی عەرەبی هەن، لە دەزگای کولتووری و هونەری و تایبەت بەوەرگێڕان و منداڵان و ئاژانسی تایبەت بەمیدیای کوردی بۆ دەنگوباس.

دیارە خوردکردنەوەی ئەو قانوون و یاسایانەش کە سبەینێ بێگومان لە دەستووری هەمیشەیی عێراقدا جێگیر دەکرێن کارێکی ئاسان نابێت هەر مەیدانێکی کارکردن پێویستی بەشارەزاو پسپۆڕ دەبێت، هەقە هەر لە ئێستاوە بیری لێ بکرێتەوە...

هەروەها دیاری کردنی پەیوەندی سیاسی و کولتووری لەگەڵ وڵاتانی هاوپەیمان، تەنانەت وڵاتانی دەرودراوسێش، بەئاراستەی پێکەوەنانی ستراتیژیەتێکی نەتەوەیی کە وەختی هاتووە...

ئەمەش مانای ئەوە نییە بەدەستێوەردانی کاروباری ئەو وڵاتانەی کوردستانیان بەسەر دابەشکراوە لێک بدرێتەوە، بەقەد ئەوەی مەبەست لە دروستکردنی پردێکە بۆ دیالۆگ و لێک حاڵی بوون و ئاڵوگۆڕی فەرهەنگی و شارستانیی و ئابووری بەو رووکارەی هەموو چوونە پێشەکان لەیەک ئاراستەدا گرد نەکرێنەوە، کە ئیتر کوردیش گەلێکە وەکو هەموو گەلانی دنیا بتوانێ لایەنێکی بەهێزو ئایندەیەکی گەشترو ژیانێکی ئاسوودە و بەرهەمدار بۆ رۆڵەکانی کە دەمێکە بە ناڕەوا لێی بێبەش بووە...

هەموو ئەو لایەنانەش وا دێتە بەرچاو ئەو کاتە بگەنە ئامانج کە بیر لە

چاکسازییەکی سەرتاسەری بکرێتەوە...

لەهەمان کاتدا هەلومەرجەکانی ناوەوەو دەرەوەش لێک بدرێنەوە، بە هەموو حەقیقەتە مێژوو وکردەوەکانەوە کە لە هەڵپەی بێ ئامانج و بێ ئاکام و رووکەشبین و ئەوپەڕگیری سیاسی و وشکە بڕوایی کە باویان نەماوە دوورمان خاتەوەو بەرچاو رووناکتربین لە ڕێگە هەڵگرتن و بەهرەگیری لەتاقیکردنەوەکانی خۆمان و ئەزموونی میللەتانی دیکە لەرووی بنیاتنانی ژێرخانێکی شایەن و چاو لەئاسۆ...

ئێمە ئەگەر وردتر هاوکێشەکان نەخوێنینەوەو نیشانە بەو خوێندنەوەیە ئاکامهەڵگرانە ڕێگا نەگرین، پێم وانییە لەو جێوەڕییە دەربازبین، کە ئەمەش بەشێکی راستییەکانە...

•

وەرگێڕان..
پرۆژەیێکی جیدیی پشتگوێخراو

ڕەنگە تۆش هەر وای لێک بدەیەوە؛ (دواکەوتن) بە تەنیا لە ڕەهەندی ئابووری و تەکنەلۆژییەوە سەرچاوە ناگرێ..لایەنی کولتووری و ئاستی بینای ئەبستمی لە پێشەوەیان پرۆژەیەکی جیدیی وەرگێڕان ڕۆڵی دیار لە بەرقەرارکردنی پێگەیشتنی شارستانی و دروستبوونی فاکتەرەکانی پێشکەوتن دەبینێ..ئەوەی لە ڕووی وەرگێڕانەوە کراوە، وێڕای کۆششی تاکە کەسی، بەهۆی ڕۆژنامەگەرییەوە بووە.. لە مێژووی خۆیدا ڕۆژنامەگەریی کوردی تاکە مینبەرێک بووە دەق و وتارو لێکۆڵینەوەی وەرگێردراوی بڵاوکردبێتەوە..ئەمەش ئەگەر لە بەهەند زانینی ڕۆژنامەوگۆڤار و دەوریاتی کوردیشدا سەرچاوەی گرتبێ، بۆ پرۆژەیێکی گرنگی وەک پرۆژەی وەرگێڕان بێگومان بەس نیە..هەموو ئەو هەوڵانەی لەلایەن هەندێ نووسەرو ڕۆژنامەنووسدا دراون کە زیاتر دەچنەوە ناو خزمەتگوزاری کولتووری تا پرۆسەیێکی پلان بۆ داڕێژراو..ئێستایشی

لەگەڵ بێ دەزگایەکی تایبەت بە وەرگێڕانمان نیە وەکو دامەزراوێکی پەتی کوردی و بەبێ ڕەچاوکردنی سیاسەت و تونێڵە ماڕپێچەکانی کەوتبێتە کارو هاتبێتە مەیدان بۆ دیاریکردنی پلانێکی درێژخایەنی وەرگێڕان و بەدواداچوونی تەکنیک و کێشەو هونەرو کاریگەریەکانی و، بەرنامەیەک لەپێناوی چەسپاندن و بەرەپێشبردنی ئەو پرۆسە گرنگە دابنێ، کە ئەگەرێکی دیاری پێشکەوتن و پێکگەیشتنی شارستانی و شەقاوێکی ڕێگابڕ بە ئاراستەی دوورکەوتنەوە لە دواکەوتوویی با بە چەند هەنگاوێکیش بێ.

ئەوەی مایەی پرسیارو تاڕادەیەک داخە، ئەو پرۆسەیە تائێستا ئەگەر لە ناوەندە ڕۆشنبیرییەکانیش ئەرزشی بۆ داندرابێ، وا دیارنادا دەسەڵاتی نیشتمانی گرنگی پرۆسەکەی بە ئاست و ڕادەی پێویستی خۆی خوێندبێتەوە! وەک پرۆژەیەکی نەتەوەیی و بەشێک لە پرۆسەی هەستانەوەو بەرەوپێشبردنی ڕەوتی زمان و کولتوورو ڕووناکبیریی کوردی..

لەم ڕاستەدا دەکرێ بۆ لەمەودوا مەسەلەکە خەمێکی لێبوخورێ، بەو ڕووکارەی لە کۆنگرەیەکی تایبەتیدا کە بۆ ئەو مەبەستە ڕێکبخرێ، ڕەهەندەکانی لە کاریگەریی بەسەر پێشکەوتنی کولتووریی لێک بدرێتەوەو لە کێشەو کۆسپەکانی ڕێی کاراکردنی بکۆڵدرێتەوەو چارەسەرو پلانی پێویستی بۆ لەبەرچاو بگیرێ..کتێبخانەی ئێمە، وێڕای فراوان بوونی بەتایبەتیش دوای ڕاپەڕین و پاش دامەزرانی چەند دەزگایەکی چاپ و بڵاوکردنەوە، هەرچەندە تایبەتیش نین بە وەرگێڕان، هێشتا هەر کتێبخانەیەکی هەژارە...بە کەمگرتنی ئەم مەسەلەیە کە کۆڵەگەیێکی پتەو لە پرۆسەی پەرەسەندنی زمان و هەستانەوەی کولتووری نەتەوەییدا دادەڕێژێ، کە ئێستا وەختیەتی.. بە بەراوردی هەندێ مەسەلەی سیاسی پەراوێزگرتووی بێ فایدەو ئایدەی لە قاڵبدراو، فاکتەرێکی دیکەیە لەسەر نەگرتنی پرۆژەی لەو چەشنە..

ناچینە ناو تونێڵە دوور و بەر درێژەکانی بەراوردکاری، بەڵام هەر لەسەر ڕێی نموونە هێنانەوەدا سەیری ئامارێکی پێنج ساڵی یەکەمی هەشتاکان دەکەین کە لەلایەن یۆنسکۆوە ئامادەکراوەو تێیدا هاتووە: تێکڕای وڵاتانی عەرەبی بۆ هەر ملیۆنێک یەک دانە کتێبی وەرگێڕاوە، لە بەرامبەردا وڵاتی

ئیسپانیا بە تەنێ بۆ هەمان ژمارە(920) نۆسەدو بیست ناونیشانی هەبووە..ئینجا تۆ وەرە فکری لێ بکەوە..(بڕوانە جابر عصفور- ئەلحەیات- 2006.6.2) پێم وایە ئەو ئامارەی یۆنسکۆ بەس بێت بۆ ئەوەی ئاستی کتێبخانەو ئاستی چالاکی خۆمانی لەو بوارەدا تێدا بخوێنینەوە.

لەگەڵ ئەو راستیە تاڵەشدا، بەش بەبار وای نابینم ئیتر نەتوانین هەنگاو هەڵێنین، بەپێچەوانەوە، ئێستا وەختیەتی وەک ئاماژەی پێدرا کۆنگرەیەک بۆ وەرگێڕان و کێشەکانی بۆ کوردی، هەروەها کوردانلدنی بەرنامەو پرۆگرامی خوێندنیشەوە هەوڵ بدرێ ببەسترێ، تا دەگاتە ئەوەی چەند دامەزراوێکی تایبەت بە وەرگێڕان پێکدەهێنرێت، دەزگاکانی چاپ و بڵاوکردنەوە، ئەوانەی ئەمڕۆ لە کاردان بە جیدی دەستی بدەنێ و خەتێکی تایبەتی و بەپێی بەرنامەیەکی تایبەت و پلان بۆ داڕێژراو بۆ کتێب وتێکستی وەرگێڕدراو تەرخان بکەن.

هەروەها باشتریش دەبێ ئەگەر هەوڵبدرێ پاداشتی شایان بدرێتە وەرگێڕ..

دەڵێن لە زەمانی مەئموونی کوڕی هاروون رەشید کە ئەوسا دەزگای(الحکمە)ی دانا بوو دەقی وەرگێڕدراو بەزێڕ دەکێشراو پارسەنگی بۆ دادەندرا تەنانەت کولتووری عەرەبی بە پلەی یەکەم و ئیسلامی بە پلەی دووەم، لەو زەمانەدا بەهۆی بزاڤی وەرگێڕان گەیشتە چڵەپۆپەی پێشکەوتن..

مەسەلەی دەسمزو پاداشت، مەسەلەیەک نیە عەیب و ئیرادێکی تێدا بێ، خەڵک و خوایەک هەن کە بەچاوی مجرد دەبینرێن بێ ماندوو بوونێکی داپێندانراو لەوەختێکی پێوانەیی دەبن بە هاروون و قاروون.. بۆچی پاداشتێکی شایان بۆ وەرگێڕو نووسەران لە وەرگێڕانی کتێبێک یا تێکستێک کە ماندوو بوون و شەونخوونی و مەسئولیەتی قانوونی و ئەخلاقی بەدواوەیە، بەقەد سەرقەڵەمانەی جارانیش سەیر نەکرێ؟ بەڕادەیەک وەک خێرپێکردن یاشتێکی لەو بابەتە لەلایەن هەندێ لێی بڕوانرێ!!

بێگومان ئەو لالێکردنەوەی حکومەتی کوردستان بەڕێز لێنانی نووسەرو رۆژنامەنووس و هونەرمەندان و بنیاتنانی کۆشکی هونەر و کۆڕی زانیاری

کورد، هەرچەندە لە چوارچێوەی کاری حکومەتیش بێ بەوەی دەسەڵاتی نیشتمانییەو لەسەریەتی، بەڵام دیسان ئەو کارانە نیشانەیەکی دیاری بەهەند زانینی رۆڵی کولتوورو رۆڵی ئەو توێژە کاریگەرانەیە لە کۆمەڵگەی کوردەواریدا لەلایەن دەسەڵاتی نیشتمانییەوە کە ئومیدمان زۆرە هەنگاوی گەورەترو گرینگتری بەدوادا بێت.

ئێستا هەقە بە هەمان تاو و پەرۆشییەوە بیر لە پرۆژە چارەنووسسازەکانی تریش بکرێتەوەو بە هەموومان هەوڵ بدەین کاری بۆ بکەین، لە پێشەوەی ئەو پرۆژانەیش دامەزراندنی دەزگایەکی شایان بۆ وەرگێڕان کە دەسپێکی کارەکانی وەکو پرۆژەی دەسپێک بە پرۆژەی هەزار کتێبی کوردی وەرگێڕدراو بێت بێگومان هەر رێگایەک چەندیش دووربێ هەر بەهەنگاوی یەکەم دەست پێ دەکا.

•

کتێبی کوردی لەنێوان ئاستی رۆشنبیریی و تەکنیکی چاپ و بازاڕی بڵاوکردنەوە و جوگرافیای خوێندنەوە و پێویستی رۆژگاردا

(1)

(ئینجا کێ زەوقی هەیە کتێب بخوێنێتەوە) ئەم دەستەواژەیەش لە قسەی گەنجێکی چاخی ئەنتەرنێت و کەناڵە ئاسمانیەکانەوە وەرگیراوە، هەرچەندە ناتوانین ئەم حاڵەتە وێنەیەکی گشتی بدەینێ، بەڵام خاڵیی نییە لە راستییەک ئەویش زۆر بەسادەیی وەچەی ئێستا ئەوەندەی بایەخ بەشتە لاوەکیەکان دەدا، ئەوەندە گەرم نییە لەسەر شتە جەوهەرییەکان کە مانایەک بەژیان دەدەن.

کتێب ئەو قەوارەیەی کە لە سەرەتادا قوڕ بووە و دەسنووس، پاشان وردە وردە لەپێستی حەیوان و داری خۆشکراو نووسراوەتەوە تابەو حاڵەتەی ئێستای گەیشتووە کە بەهۆی تەکنیکێکی دیاری کراوی سەردەم چاپ دەکرێ... بریتییە لە چەند لاپەڕەیەکی پێکەوە نووساو بە قەبارە و زمان و

رووپێوێکی دیاری کراو بابەتێک یا چەند بابەتێکی تێدا دەخرێتە روو بەمەبەستێکی ئەبستمی بۆ وەچەی ئێستاو هێشتنەوەی لەزاکیرەی مێژوودا بۆ وەچەکانی ئایندە و پێکهێنانی بزاڤی زانیاری لە پرۆسەی گواستنەوەیدا لەبەرەیەکەوە بۆ بەرەیەکی تر، هەروەها کەڵکە پێکردنی مەعریفەت...

کتێب: ئاودەنگی دڵسۆزی زەمانی تەنیایی، زەمانە ئەنگوست لە چاوەکان و رۆژگارە غەدر لێکراوەکان ئەو هاوڕێ و هاودەمەی ئازادی لەسەردەمی کۆیلایەتیدا لە کەشوهەوای نیگەرانی لە ناخی دڵەڕاوکێ و رەشبینیدا دڵنیاییمان دەداتێ...

گەلۆ؛ تۆ بلێیی دوای ئەو پەرەسەندنە تەکنۆلۆژیایەی هۆیەکانی پێگەیشتن، ئەویش سایلی رۆژنامەگەریی نووسراو کەوتبێتە بەر هەڕەشە و مەترسی...

تۆبلێیی ئەو چرایە گەشەی شارستانیەت بەرەو کزبوون و کوژانەوە بچێ؟

ئەی بۆ ئێمە کە هێشتا کتێبخانەیەکی لەو چەشنەمان نییە چۆن پشتی لێ بکەینەوەو ئاسوودە لێی پاڵ کەوین... داخۆ تەکلیفمان چی دەبێ و چۆن دەبێ، پاش ئەوەی لەو ئاستانەی ئومێد نزیک دەبینەوەو خەریکە خۆری هیوای چەندین ساڵەی ئاوا بوومان سەرلەنوێ هەڵدێتەوە؟

(2)

دیارە ئامارێکی باوەڕپێکراوی کتێبی کوردیمان لەبەر دەستدانییە بتوانین چاکی لە ئاسایی جیا بکەینەوەو ئاستی رۆشنبیری دیاری بکەین، لەوەی زیاتر کە کاتی خۆی خوالێخۆشبوو مامۆستا نەریمان چاپی کردووە... هەروەها رەنگرێژێکی ئەو کتێبانەی دوای راپەڕین چاپکراون.

ئەم سەر قەڵەمە لەو ئاقارانەوە سەرچاوە دەگرێ...

پێش راپەڕین کە رژێم تەواوی رۆشنبیریی و کولتووری کوردی خستبووە ژێر رکێفی گەمارۆی سانسۆرەوە، بەڵام دیسان لێرەو لەوێ، بەهەر هۆیەک بوو، بەتایبەتیش بە هەوڵ و کۆششی نووسەرانی کورد و هەندێ لەو بەرپرسە کوردە حکومییانەی کە ویژدانێکیان تێدا مابوو... کتێب بڵاودەکرانەوە... لەو سەریشەوە خوێنەری کورد هەبوو، جگە لەوەی ئەنگێزەی نەتەوایەتیش لە سەردەمێکی زاڵم و ستەمکاردا، رادەی خوێنەری لە ئاستێکی بەرزدا

نیشان دەدا...

ئەو کتێبانەی لە حەفتا و هەشتاکانی سەدەی رابردوودا چاپ کراون ئەگەر ڕێژەبەندی بۆ بکەین رەنگە 60٪ی کتێبی شایان و لەجێی خۆیدا بووبن بەتایبەتیش ئەوانەی دەربارەی ئەدەب و کولتوور بوو بەگشتی، چونکە بێگومان مەسەلە پەیوەندار بەبیروبۆچوون و فیکرو فەلسەفە بە کوردی ئەوسا مومکین نەبوو لەبەر مەقەستی سانسۆر دەربچێ...

(3)

لەپێش راپەڕیندا کتێبی کوردی بەو رەنگە بوو... پاش راپەڕین و سەردەمی ئازادی کە بەهەموو پێوانەیەک بەسەردەمی زێڕین دادەنرێ لە رووی بڵاوکردنەوە، بەڵام دیسان بەداخەوە کاڵا لە قەد باڵا نەبووەو ئەوە نەبووە پێویستی رۆژگار دەیسەپێنێ، لەگەڵ ئەوەی چەند دەزگایەکی تایبەت بە چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێبیش دامەزرێنران لە بڵاوکراوەکانیاندا پێ ناچێ بەرنامەیەکی ئەوتۆیان هەبێت کە لەپێویستی رۆژگارو کتێبخانەی هەژاری کوردییەوە بەهرەگربووبن... بەڵکو زیاتر بێ بەرنامەیی و نزیک و دووری و لەفڵانە نووسەرو فڵانە دەزگای پێوە دیاربووە، جگە لەقەڵەمڕەوی سیاسەت...

ئەوەی بڵاوکراوەتەوەیش لە دەزگا حزبی و حکومیەکان بووە، لێرەشدا کەرتی تایبەتی ئەو کاریگەرییەی پێوە دیارنەبووە، (مەگەر لەمەودوا) ئەو کتێبانەی دوای راپەڕین چاپکران بەگوێرەی ساڵانی حوکمڕانی رژێمی بەغدای رەش بووەوە لەرووی چەندایەتیەوە کەم نین، بەڵام لەڕوی ئەوەی کتێبخانەی کوردی چی پێویستە بۆی بکرێ ناتوانین بڵێین شتێکمان کردووە لەکەش و هەوای راپەڕین و سەردەمی دەسەڵاتی نیشتمانی بوەشێتەوە. بەتایبەتی ئەو لایەنانەی کە تا ئێستاش کەلێنن لە کتێبخانەی کوردی، بەنموونە:

کلاسیکیاتی جیهان لەوێنەی فیکر و فەلسەفە و ئەدەبیات و مێژوو و ئارکیۆلۆژیا و کۆمەڵناسی و سایکۆلۆژیا و زانستە پەتیەکانی دیکە...

ئەگەر بێینە سەر بازاڕیش کتێبی کوردی ئەو بازاڕە بەهەڕمێنەی نەبووە، ئێستایشی لەگەڵدا بێ، تەنانەت لە چاو ئەوان رۆژانەشدا، سەردەمی

رژێمی رەش بووەوە، کە کتێب رەنگە بە ئەنگیزەی نەتەوەییەوە بازاڕی پەیدا کردبوو... دیارە بازاڕیش کەم و زۆر پەیوەندی بە جوغرافیای بڵاوکردنەوە هەیە... لەوەشدا جوغرافیای بڵاوبوونەوەی کتێبی کوردی هێشتا لە چاوخۆی سنووردار و پابەندی چەندین ئەگەری سیاسیشە لە هەمان کاتدا نەگەیشتووە بەو ئاستەی قازانجێکی بێ سەر ئێشەی بەدواوە بێت تاکو وەک چەندین کاڵای تر بە قاچاخی ئەو سنوور ئەم سنوور ببەزێنێ و رووبەری بازاڕی فراوانتر بکا... بەم جۆرە بووە بە یەکێک لەگرفتە لەپێشەکانی بڵاوبوونەوەی کتێب و رۆژنامەی کوردی.

ئێمە لە باسی ئاستی رۆشنبیریی کتێبی کوردیدا کە پێداویستی سەردەم سەپاندوویەتی، گوتمان کتێبخانەی کوردی لە زۆر لایەنی گرنگی کولتووری شارستانیەتی دنیادا هەژارە... لێرەدا دامەزراندنی دەزگایەک بگرە چەند دەزگایەکی تایبەت بە وەرگێڕان پێویستییێکی سەردەمە، بەوەی هێشتا بزاڤی وەرگێڕان لە کولتووری کوردیدا لە کۆششی تاکەکەس تێنەپەڕیوە کە پێویستە بەپێی چەند دامەزراوێکی رێکخراوو بەرنامە بۆ دارێژراو بێت... بەتایبەتی لە رۆژگارێکی وەک ئەمڕۆ کە تەکنەلۆژیای پێگەیشتن هەموو بوارەکانی گرتۆتەوە... وەرگێڕان، وەک لەتاقیکردنەوەی میللەتان دەرکەوتووە، پردێکی بەهێزو گرنگە لە پێک بەستنەوەو ئاڵوگۆڕی کولتووریی مرۆڤایەتی، لەهەمان کاتدا ئێمە پێویستمان بە وەرگێڕی واهەیە وەرگێڕان بکاتە پیشەی سەرەکی خۆی، پێویستمان بە رەنگڕشتنی بەرنامەیەکی تێروتەسەلی وەرگێڕان هەیە بەناونیشانێکی لەوێنەی (هەزار کتێبی وەرگێڕاو) سەرەتای دەسپێک بێت و بایەخی تایبەتی لەرووی مادی و مەعنەویەوە بەوەرگێڕ بدرێ، ئەم رەوتەش رێی خۆی وەرناگرێ ئەگەر کەرتی تایبەتی بەشدارییەکی جیدی تێدا نەکا، کەرتی تایبەتی لە کوردستان هێشتا نەگەیشتووە بەو ئاستە فەرهەنگییەی مەسەلەی ئینتیمای نیشتمانیی پاڵی پێوەبنێ بەشداری لەپرۆسەیەکی فەرهەنگی نیشتمانی لەو چەشنە بکا... کەواتە دیسان ناچارین بگەڕێینەوە بۆ کەرتی گشتی کە لە حکومەتی هەرێمدا خۆی دەنوێنێ، لەم روانگەیەوە هەقە حکومەت رێگا چارەیەک دابنێ، بۆ ئەم مەبەستە کە بەشێکی گرنگ و مێژوویی لە هەستانەوەو پەرەپێدانی کولتووری نەتەوایەتیمان پێک دێنێ... دامەزراندنی دەزگای تایبەت بەوەرگێڕان بۆ کوردی، جگە لەوەی یەکێکە لە

ڕێگە چارەکانی پڕکردنەوەی کەلێنەکانی کتێبخانەی کوردی ئەگەرێکی کارایشە لە فەراهەم کردنی سەرچاوەو ژێدەری پێویست بۆ قوتابیان...

هیچ گومانی تێدا نییە ئەوەی دەزگای لەو چەشنە دامەزرێنێ حکومەت بێ یا کەرتی تایبەتی لە دوارۆژدا گرەو دەباتەوە، بەوەی پێشکەوتن و لەگەڵ هاتنەوەی شارستانیەت بەبێ پرۆژەیەکی بەربڵاو و هەمەلایەنی وەرگێڕان شتێکە نزیک لەمەحاڵ... لە رووی هونەری دەرهێنانیشەوە، ئەگەر سەرنجی کتێبخانەی کوردی بدەین تەماشا دەکەین، هونەری دەرهێنان و تەکنیکی چاپ بەهەمان ئەو هەوراز و نشێوانەدا تێپەڕیوە، بوارەکانی دیکەی کولتووری پێداچووە...

جارێ پێشەکی چاپخانە سەبارەت بەزۆر ئەگەرەوە، لەپێشەوەشیان دواکەوتوویی وڵات بەدرەنگەوە هاتۆتە عێراق...

وەک (د.خلیل سابات)یش لەکتێبەکەیدا مێژووی چاپ لە رۆژهەڵاتی عەرەب ئاماژەی پێدەدا بایەخ نەدانی داگیرکەری تورک بەوەی پەیوەندی بەکولتوورەوە هەیە و رێگاگرتنی لەهاتنی هەموو هەوایەکی شارستانیەتی نوێ...

بەم پێیە کوردستانیش کە لەدواییدا بەشێکی گرنگی بە عێراقەوە لکێنرا لەو گەمارۆیە کولتووریە بێبەش نەبوو درێژەیشی کێشا تا بەرپابوونی بزاڤە یەک بەدوای یەکەکانی کوردستان، لەپێشەوەشیان شۆڕشی ئەیلوولی ئازادیخواز... لەم هاتوچۆیەو کەین و بەینەدا ئەوەندەی ناوەڕۆک مەبەست بووە ئەوەندە شێوەو تەکنیکی چاپ لەکتێبی کوردیدا مەبەست نەبووە، مەگەر هەندێ لەو کتێبانە نەبێ کەلە هەندەران لە چاپدراون...

(4)

سەرەتای شەستەکان بۆ کتێبی کوردی دەتوانین لە زۆر لایەنییەوە بەدەسپێکێک بژمێرین بەتایبەتیش لەرووی چاپ و هونەری چاپکردنەوە...، چونکە توانای چاپخانەکان هەر ئەوەندە بوو... کە سەرەتا پیت ڕیزی بەدەست بوو، چاپیش بەهۆی رێگای پرێس کە هەم لەچاپدا لەسەرخۆبوو هەم زۆر جار دەبووە هۆی دڕاندنی کاغەزەکە... جگە لەوەی خێرایی هەڵمشتنی مەرەکەبیشی بەو رادەیە نەبوو بتوانرێ دەستبەجێ بخوێنرێتەوە،

یاخود لە سەریەک کەڵەکە بکرێ و لاپەڕەکان یەکتر پیس نەکەن...

لەرووی دەرهێنانیشەوە کتێبی کوردی ئەگەرچی هەندێ وێنە و تایپۆگرافیای بەشێوەی کۆڵێن تێدا بەکارهاتووە، بەڵام دەرهێنانی هونەری تێدا خاکەڕاو هەروایی بوون...

بەرگیش بەهەمان شێوە، سادە و لەرووی هونەریەوە هەژاربووە. ئەم حاڵە وادەڕوا تاکو سەرەتای حەفتاکان و راگەیاندنی رێککەوتننامەی ئاداری1970 ئەگەرچی تاک و تەرا و لەم لاو لەولا لەدوادواکانی ساڵانی شەستیش هەندێ کتێب دەرچووبن لەرووی تەکنیکی چاپ و هونەری دەرهێنان و بەرگەوە رووی ئەوەیان هەبێت بێنە ناو کتێبان، بەڵام لە1970وەوە پاش بڵاوبوونەوەی ئامێری چنینی لاینۆ و ئەنتەرتایپ ولەدواییشدا پەیدابوونی چاپی ئۆفسێت، ئیتر کتێبی کوردی لەرووی تەکنیکی چاپەوە هاتە قۆناخێکی تر بەم جۆرە لەگەڵ پێشکەوتنی رێگاکانی چاپ. کتێبی کوردیش لە رووی هونەری دەرهێنان و تەکنیکی چاپ پێشکەوتنی زیاتری بەخۆوە دی بەتایبەتیش ئەو کتێبانەی لە چاپخانەکانی بەغدا لەچاپ دەدران.

ڕاپەڕینیش وەک وەرچەرخانێک بوو لەژیان و مێژوومان وەرچەرخانیش بوو بۆ کتێبی کوردی بەتایبەتیش لەرووی هونەری چاپکردنەوە...

ئێستا ئەو کتێبانەی لە کوردستان لەچاپ دەدرێن هیچیان کەمتر نییە چ وەک دەرهێنان یاخود چاپ لەگەڵ ئەو کتێبانەی لە دەزگاکانی هەندەران بەنوێترین رێگای کۆمپیوتەری چاپ دەبن...

تەنانەت ئێستا بە دڵنیاییەوە دەتوانین بڵێین هونەری دەرهێنان و چاپی رۆژنامە و گۆڤار و کتێبی کوردی لە کوردستان لە پێشترە تا لە ناوەڕاست و باشووری عێراق... ئەمەش بێگومان بەڵگەیە بۆ ئەوەی کورد هەروەختێ بواری بۆ برەخسێ دەستەوەستان نییەو دەتوانێ لە هەموو روویەکەوە جیهانبینی خۆی هەبێ و لاسەنگیەکان بێنێ و راستیان بکاتەوەو لەپارسەنگی هاوکێشەکان بگات.

•

کۆمەڵگە... تەکنەلۆژیا... میدیا
پەراوێزێک لەناو تێکستدا

بیرکردنەوە لە پێشکەوتنی بەتەکبیرو بەپلان دیواری ترس ودڵەڕاوکێ دەڕوخێنێ و سنوورەکان والآ دەکاو دەرگاکان دەخاتە سەر پشت بۆ چوونە ناو ئەو کۆمەڵگەیەی کە ئێستا لەسەر زارو زمانانە، مەبەستم (کۆمەڵگەی مەدەنیە)...

کە باس لەپلان ونەخشەیش دەکرێ، ئەوە ناگەیەنێ هەروا بەئاسانی و بێگرێ وگرفت دەگەینە ئەو قۆناخە... ئەمە مەسەلەیەکە کاری دەوێ، کۆشش وماندووبوونی دەوێ...

جیدیەتی لەبیروبۆچوون و هەڵسوکەوت و هەوڵدان بۆ خۆدەربازکردن لە گومان و رارایی وخۆپەرستی لەسنووران بەدەر و پاشماوە کەڵەکەبووەکانی دواکەوتوویی گەرەکە.

تۆ ئەگەر پێت باش بێ و تاقەتت هەبێ بیری لێ بکەوە، ئێمە حاڵی حازر

لەگەڵێک بواری جیاجیادا تەکنەلۆژیای نوێمان لەدەستە بەتایبەتی لە بواری گەیاندن...، بەڵام تاچەند توانیومانە لەگەڵ تەکنەلۆژیای نوێدا بێینەوە... مەسەلەکە لێرەدایە، ئێمە بە کولتووری قۆناخی شوانکارەیی و کشتوکاڵیەوە (پیاو هەندێ جار گومانی لەکشتوکاڵیەکەش هەیە)... هاتووین چووینە سەر کۆمپیوتەرو ناوتۆڕی ئەنتەرنێت وسواری پێشکەوتووترین ئوتۆمبیل بووین!

چاو دەدەینێ میدیاشمان بەهەمان پێوەر چووەتە ناو تونێلێک تا ئێستا ئەوسەری دیارنییە... ئەو روناهیەی ناو تونێل کە بەرپێی خۆمانی پێ دەبینین، روناهی دەسکردە، شەوقی ئەو گلۆپانەیە تێیدا هەڵکراون... تونێل کە روناهیەکی ناگاتێ... چ جای ئەوەی ئەوسەری دیارنەبێ... لەوەش سەیرتر، هەمان وەخت کە هەست بەنزمیەک دەکەین، هەر لەوکاتەدا هەستی خۆدیدەیی داماندەگرێ، بەجۆرێک بەرپێی خۆیشمان نابینین...

ئەم وڵاتەی ئێمە کە لەقسان هەر لەدێرەوە بێشکەی شارستانیەت بووە، بەراستیش هەروا بووە، پشکنینە ئارکیۆلۆژیەکان وایان سەلماندووە...، بەڵام ئایا ئێمە رۆژێ لەرۆژان لەخۆمان پرسیوە، ئەو هاوسەنگیە چۆن تێکچوو... و ئەو باڵانسەمان بۆ پێ رانەگیراوە...

ئایا راستە ئۆباڵی هەموو هەوڵە سیزیفیەکانمان بخەینە پاڵ خەڵکی ترو فاکتەری دیکەی دەرەوەی خۆمان؟

لەوەڵامی پرسێکی ئاوەهادا، رەنگە دیسان قەوانە کۆنەکەی نەبوونی ئازادی و چی و چی لێبدەینەوە... لێرەشدا باس نەلە ئازادی رەهایە؛ کە لەهیچ کونجێکی ئەم دنیایەدا نییە و نەلە ئازادی بەقەد خۆ... لێرەدا باس لەو پەراوێزەیە کە ئەمڕۆ دەزگاکانی میدیا هەیانەو تا ئێستا نرخی نەزاندراوە... یا بە واتایەکی دیکە بەرهەستیی ئەو دەزگایانە نەگەیشتۆتە ئەو رادەیەی شتەکان لەواقیعی خۆیاندا بخوێنینەوە نەک بە چاویلکەی واقعێکی نامۆ و وێک نەچوو، هەر ئەوەیشە لەهەمان کات بەرژەوەندییە چارەنووسسازەکانی لەمامەڵەدا لەبەرچاوان دوور راگرت هەر بەنموونە ئەمڕۆ ئەزموونی کوردستان بەهەموو رەهەندو مەوداکانیەوە لەسەرەڕێی وەرچەرخانێکی تازەدایە و پێشهاتە چاوەڕوانکراوەکان لەوێنەی دووڕیانێکی یەکلاکەرەوە لە ئاسۆدا دەردەکەون...

بێگومان وەختێ کار دەگاتە مەسەلەیەکی لەو رەنگە چارەنووسسازەدا،

خۆشیمان بێ ترشیمان بێ ڕەخنە و ئیرادیشمان لە ئەزموونەکە هەبێ، بەشێکی بەرپرسیاریەتی هەنگاو هەڵێنان و هەڵوێست وەرگرتن دەکەوێتە ئەستۆی کارمەندانی میدیا و دەزگاکانی... ڕێگایەکی ترمان لەبەردەم نەماوە یا دەبێ هەبین، یا هەبین... ئەم ئەزموونە بەهەموو لایەنە پێشڤەبڕو پاشڤەبڕەکانیەوە بەخوێن و فرمێسک و شەونخونی و برسیەتی و تینوویەتی هەزاران ڕۆڵەی دڵسۆزی دیار و نادیار هاتۆتە بەرهەم... خۆنەبان کردنە لەمێژوو پەندو عبیرەتەکانی... سڕینەوەی یادەوەریەکانە...

هەرگیز ڕۆژگارە چارەنووسسازەکان بە کەمتەرەخەمی و بێموبالاتی تێناپەڕن...

دەزگاکانی میدیا ئەمڕۆ هەقە سوود لەو پەراوێزە بەردەستە وەربگرن لەشایانترین شێوەیداو بۆ هەموو ئەو پرس و ڕوانینە سیاسی و کۆمەڵایەتیانەی لە گۆڕێن...

دەزگاکانی میدیا بە هەر ئاراستەیەکدا بڕۆن یاخود لە لەهەر کەنارێکدا بگیرسێنەوە، لەسەریانە ئەگەر پێشزانیەکیان هەبێ لەبارەی ڕەوتی ڕووداوو پێشهاتەکان بەمەبەستی بەشداری پێکردن خەڵکی لێ بەخەبەر بکەن...

گرینگە ئەو دەزگایانە چاودێربن، بەڵام گرنگیشە لە ئاست وپێکهاتە و هاوکێشەکانی کۆمەڵگەی کوردەواری بگەن، با گریمان دیمەنێکی تێکەڵ و پێکەڵیش بنوێنن...

ئەوە ئێمەین کلاشیش دەدروین و ئەنتەرنێتیش بەکاردەهێنین و سیاسەتیش دەکەین و دیپلۆماتکاریشین و نەخوێنەواریشین و سواری نوێترین ئۆتۆمبیلیش دەبین کە دوا تەکنیکی کۆمپیوتەریی تێدایە...!!.

ئەوە ئێمەین لە پێناوی بوونی خۆماندا نانی وشکمان خواردووەو بەچۆڵ و چیایان کەوتووین، ئێستاش دەبین بە هاوپەیمانی گەورەترین زلهێزی دنیا...

ئەوەش ئێمەین بڕیارمان داوە هەموومان پێکەوەبژین نەک یەک یەک... ئەگەر سبەینێ حسابێکمان پڕ بە هەناسەی خۆمان... پڕ بە زوڵم و غەدرەکانی ڕابردوومان بۆ نەکەن کە مافی ڕەوای خۆمانە، بێگومان ئەوەی تا ئێستا لە ڕووی میواننەوازییەوە بێدەنگی لێ کراوە تا هەتایێ وا نامێنێتەوە...

●

زمانی کوردی
لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق دا
هەنگاوی یەکەم لە ڕاستەشەقامدا

«ئەگەر میللەتێک توانی
ئەو زمانەی بە وڵاتەکەی بەخشراوە بپارێزێ
هەرگیز ئازادی لێ زەوت ناکرێ..
وێنەی هەڵۆ کە لە بڵندیاندا ڕاو ناکرێ..
زمانەکەمان پێویستە بپارێزین
وەکو دایک کە سۆز دەداتە کۆرپەکەی..
زمانەکەمان، زمانی تاگالی
لە لاتینی و لە دیالێکتی ئینگلستان و لە زمانی فریشتان کەمتر نی یە..
خوا کە بەچاوی میهرەوە سەیری کردووین
لە گەڵ هەموو موقەدەساتی تر پێ ی بەخشیوین

شاعیری فلپینی خۆسێ ڕوسال»

بەهۆی ئەوەی زمان کۆڵەکەیەکی بەهێزی سەلماندنی ناسنامەی نەتەوەیی یە دەبینین لە هەموو ئەو دانوستانانەی نێوان شۆڕشەکانی کوردو ڕژێمە یەک بەدوای یەکەکانی عێراق، خاڵێک بووە لە خاڵە سەرەکیەکانی سەر مێزی گفتوگۆ..

لەبەرامبەردا دەزگا جۆراوجۆرەکانی ئەو ڕژێمانە ئەوەی پێیان کرابێ لە شێواندنی زمانی کوردی و ڕێگاگرتن لە هەموو هۆیەکی بەرەوپێشچوون و تەنانەت پەرەسەندنی سرووشتیی خۆیشی درێغییان نەکردووە.. بەتایبەتیش دوای نسکۆی 1975، ڕژێمی عێراق هەموو ئەو دەسکەوتە کولتوریانەی لە پێشەوەشیان خوێندن بەکوردی کە لە ڕێککەوتننامەی ئاداری 1970دا بەدی هاتبوو لێی پاشگەز بووەوەو لە پاڵ گۆڕینی بەرنامەو پرۆگرامی خوێندن بەو مەبەست و ئامانجەی خزمەتی پلانەکانی دەکا چەندین جاریش خوێندنی کوردی کردەوە عەرەبی بەتایبەتی لەدوا پاری حەفتاکان زۆربەی وانە ئەدەبیەکانی زمان دەوری سەرەکیان تێدا دەبینێ کردەوە بە عەرەبی، بەبیانووی ئەوەی قوتابی کورد لە قۆناخی زانکۆ کە خوێندن بەعەرەبی یە دووچاری تەنگ وچەڵەمە نەبێ (!!).

بێگومان زمانیش وەک هەر زیندەوەرێکی دیکە بە پەروەردەکردن گەشە دەکاو پەل داوێ، کە ڕێگای نەشونماشی لێ دەبەسترێ لە قاوخی خۆیدا بە چەق بەستوویی و دواکەوتوویی دەمێنێتەوە..

لەم ڕاستەدا دیارە کەسانی وەکو بابا تایەرو خانی و مەلای جزیری و نالی و حاجی قادرو مەحوی و مەولەوی و کوردی و وەفایی و هەموو ئەو ڕووناکبیرانەی دیکە جێی سوپاس و ستایشن کە خۆنەویستانە لە کات و ساتێکدا ویستویانە برەو بە زمانەکەمان بدەن کە لە نان بڕانی زیاتری تێدا نەبووە.. بگرە بەهۆی زۆر ئەگەری دیکەی ئەوان سەردەمان ڕەنگە نووسین بەکوردی بەچەشنە دواکەوتوویەتێکش لە قەڵەم درابێ وەک ئەوەی ئێستاش لە هەندێ نێوەندی سیاسی و ڕۆشنبیری دا کابرا بەقەد ئەوەی شانازی بەوە دەکا زمانی ئینگلیزی یا عەرەبی دەزانێ ئەوەندەی پێ شەرم نییە کوردی نازانێ، یا کوردی نەزانینی پێ ئاسایی یە.

کەچی لەوسەریشەوە بەڕووناکبیری کورد یا سیاسەتمەداری کورد ناوی دێت. لێرەوە ئەوەی لە ماددەی نۆیەمی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق دا هاتووە، لە ناسینی زمانی کوردی وەک زمانێکی ڕەسمی عێراقی فیدراڵ بە هەموو مانایەک کە زمانی ڕەسمی پێ لێک دەدرێتەوە.. نوخشەی ئایندەیەکی پرشنگدارو گەشمان بۆ زمان و کولتووری کوردی پێ دەدا.. بەمەرجێک خۆمان بتوانین تا سنووری ئەوپەڕی بەهرەی لێ وەربگرین و

بەنەخشەو پلانی تۆکمەو سەرتاپاگیر، لە ماوەیەکی پێوانەیی دا وابکەین زمانەکەمان (کە پێویست دەکا بەهایەکی پیرۆزی لامان هەبێت) بیگەیێنینە ئەو ڕادەیەی زۆربەی توخم و ڕەگەزەکانی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیاو زاراوەی نوێ قبوڵ بکا.. وەک هەموو زمانە زیندووەکانی دنیاش لەگەڵ ڕەهەندە نوێیەکانی سەردەمدا بێتەوە.

ئایندەی زمانەکەمان ڕەنگە سەبارەت بەزۆر ئەگەران گەف لێکراو بوو و ڕێگای پەرەسەندن و گەشەکردنی لێ گیرابوو، لەگەڵ ئەوەشدا زمانی کوردی هیچ کاتێک هەرچی نەبێ لە زمانی نەتەوەکانی دراوسێی بەو ڕەنگەش دواکەوتوو نەبووە دەستی لێ شۆرابێ، بەتایبەتی لەلایەنی دەربڕینەوە لەگەڵ جیاوازی هەل و مەرجی گەشەسەندن و پەروەردەکردنی زمانی کوردی و ئەو زمانانە کە هەموو پێداویستی پێشکەوتنیان بۆ ڕەخساو بووە، بە نموونە لە زمانی فارسی، تورکی، زمانی کوردی خۆڕاگرتر و فەرهەنگ پاکتر دێتە بەرچاو.. زمانێک ئیستیعابی قورئانی پیرۆز بکا بەهەموو ئەو ڕەوانبێژی و بەلاغەتەی تێیدایە، بەڵگەیە بۆ ئەوەی دەستەوەستانیش نابێت لەگەڵ قانوون و زانست و فەلسەفەو هونەرو هەست و نەستی مرۆڤی هاوچەرخیش دا بێتەوە.

وای دەبینم دوای ئەوەی ئیرادەی سیاسی بزاڤی ڕزگاریخوازی کوردستان لاسەنگیەکەی ڕاست کردەوە، پێویستە ناوەندە کولتووریی و هونەری و زانستییەکانیش پەرۆشی مەسەلەکە بن و وەک ئەرکێکی پیرۆز چاوی لێ بکەن..

ئیتر کاتی ئەوە هاتووە زمانەکەمان کە کەوتۆتە سەر ڕاستەشەقام و بەربەستێکی لە پێش دا نەماوە هەنگاوی خێراتر و بەلەزترباوێ.. ئیتر نابێ لە داتاشین و خواستن و جێگرکردنی ئەو وشەو زاراوانەی پێویستی ڕۆژگارو سەردەم سەپاندوونی بترسین..

پێویستە هەرچی زووە (کە بەداخەوە درەنگیشە) بە هەموو لایەک هەوڵ بدەین نەک دەزگایەک بە تەنێ، بەڵکو چەندین دەزگای تایبەت بەوەرگێڕان دابمەزرێنین و دەست بدەینێ لە بەرهەمە دانسقە کلاسیکیەکانی دنیادا پێدا بێین تا دەگاتە زانستە جۆراوجۆرەکانی سەردەم و کتێب و نامیلکەی تایبەت بەمنداڵان..

ئێمە خۆمان خۆمان نابینین، بەڵام تۆ بڕۆ لە دەرەوە، لە دوورەوە سەیرێکی خۆت بکە ئەوجا دەبینی چەند دواکەوتووین کە بەداخەوە ئەوەی تا ئێستا کراوە لەڕووی وەرگێڕان لە کۆششی تاکەکەس تێنەپەڕیوە، تەنانەت لە ماوەی دەسەڵاتی نیشتمانیشدا (دوای ڕاپەڕین) ئەویش لە ئاستی پێویستدا نەبووەو ئەگەر هەشبووبێ نە لەڕووی هەڵبژاردنی بابەتەوە نە لە ڕووی تیراژەوە لە ئاستی پێویست دا بووە.

لە کاتێکدا وەرگێڕان کارێک نییە بەتەمای کۆششی تاکەکەسی وازی لێ بهێنرێ، بەڵکو پێویستی بە چەند دەزگایەک هەیە پلانی بۆ دابنێ و کاری بۆ دەسنیشان بکا..

پرۆسەی وەرگێڕان دەهێنێ خەمی لێ بخورێ کەسەرەڕای دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردی پشتیوانێکیشە بۆ گەشەکردنی زمانەکەمان.

بەڕەسمی ناسینی زمانی کوردی لەسەر ئاستی دەوڵەتی عێراقی فیدڕاڵدا گەلێک دەرگاو بەرهەڵی لە پێشدا دەکاتەوەو هەلێکە ئەگەر وەک زۆر هەلی تر نەچوێنرێ دەخوازێ هەر ئەمڕۆ بیری لێ بکرێتەوەو دەستی پێ بکرێ کە

پێم وایە.. درەنگەو پێ ڕاناگەین..

●

جەماوەر... شەقام... رای گشتی
هەوڵێک بۆ تێگەیشتن*

لەم رۆژانەدا هێنانەوەی زاراوەی (شەقامی عەرەبی)و (جەماوەر)و (رای گشتی) لەنووسینی نووسەراندا زۆر بووە، کە بە متمانەوە بەڕووی خوێنەرانی دادەدەن، وەک بلێیی شوێنەواری بەناوبانگی سەر زەوی بن و هەمووومان رەهەند و درێژی و پانی و چۆنیەتی پێگەیشتنیان دەزانین. رەنگە بۆ وان وابێت، بەڵام بۆمن وانییە، چوون من تا ئێستا لە حاڵی بوونی ئەو گۆتانە دەستەوەستانم، چ جای گرتنیان... لەوانەیە وات بەخەیاڵدا بێت من لەقوللەیەک دوور لە شەقام دا دەژیم...

ئەوی راستە، لەهەموو ژیانمدا شەقامم بەجێ نەهێشتووە بەتەنیا وەختی نووستن نەبێت، ئەویش بەهۆیەک کە لە دەرەوەی ئیرادەی منە، بەسادەیی چرکە ساتەکانی بێداری لای من شەقام بووە... لەگەڵ ئەوەشدا تیاماوم لەوەی مەبەستیان لەشەقامی عەرەبی چییە، باشە ئەدی بۆچی نووسەرێک

ناخوێنینەوە باس لە شەقامی ئینگلیزی یا شەقامی هۆڵەندی یاشەقامی دانیمارکی بکات.

تۆبلێی شارەکانیان بێ شەقام بێت؟!! ئەی مەبەست لە جەماوەر چییە؟ دانیشتووانی شار؟ یان گوندییەکان، دانیشتووی ڕۆژنامەکان دانیشتووانی حزب و نیشتەجێکانی نەقابەو کۆمەڵە شۆڕشگێڕییە ئەدەبییەکان...

باشە ئەو جەماوەرە چی دەوێت؟ ئازادی دەوێ، ستەم، خۆراک، کار، ڕێکخستن یا ئاژاوە... ئایا بزاڤی جەماوەر وەرزی دیاریکراوی هەیە، بەنموونە وەک لافاو هەستان یاخود کۆچی باڵندان... یا بە ئەنگێزەی خۆشی، یا لەبەر ئازاری زۆر دەبزوون، بە ئەنگێزەی خود یا دەرەوەی خود...

ئەدی جەماوەرە بەو ئێش وژانە، بۆچی دەجوولێ... لە پێناوی منداڵە برسییەکان لەوڵاتێکی عەرەبی و بزاڤی خۆی لەباری سەربڕینی منداڵان لە وڵاتێکی عەرەبی ڕادەگرێ.

ئایا هەر هەمان جەماوەرە کە بە ئاژاوەگێڕ دەبینرێن کە لە ئەدەبیاتی کۆندا باسکراوە، یا جیاوازە... داخۆ ڕووی لێکچووی بەینیان و ڕووی جیاوازیان چییە؟ ئەرێ بەراست ئەو (ڕای گشتی)یە چییە، ئایا دەکرێت ڕای گشتی هەبێت، ئایا ئەو ڕایەیە کەپشت بە ئامارو زانیاری دەبەستێت یا بەزەینرۆنی دەستەجەمعی یان لەخرۆشانی لەئێش و تووڕەیی و نائومێدی سەرچاوەگرتوو دەردەچێت...

داخۆ ڕۆڵی ڕای تایبەتی لە پێکهێنانی ڕای گشتی چییە، ئایا دەشێت ڕای گشتی هەر ئەو ڕایە تایبەتیە بێت کە بەزیرەکی و مەکرۆییەوە بەسەر عەقڵی ئادەمیزادیان دارڕژاندبێت... پاشان ترشا بێت و هەڵهاتبێت و بوو بێت بەگشتی و فشار هێنەرو کاریگەر تەنانەت بەسەر ڕای تایبەتیشەوە. لەبیرمە سەردەمی داگیرکردنی میسر لەلایەن ئینگلیزو ڕۆژانی داگیرکاری دیکە، وەزارەتی ناوخۆ دووبەشی بەتەنیشت یەکەوە هەبوو، یەکێکیان بۆ ئاراستەکردنی ڕای گشتی و دووەمیان بۆ هەڵسەنگاندنی ئەو ڕایە گشتییە...

یەکەمیان پیاوەکانی خۆی دەنێرێتە چایخانەو شوێنی کۆبوونەوەی خەڵک و ئەو بیروڕایانە بڵاودەکەنەوە حکومەت دەیەوێت بیکاتە گشتی، ئینجا بەشی دووەم دەست بە هەڵسەنگاندن و پێوانی ئەو ڕایانە دەکا پاش ئەوەی کراونەتە گشتی بۆ ئەوەی ڕاپۆرتی خۆیان بۆ حکومەت بەرزبکەنەوە کە ببێ بە چەق و بەڵگەیێک بۆ دروستکردنی بڕیاری سیاسی...

حکومەتیش کە ئەو ڕاپۆرتانەی دەخوێندنەوە کە بەسرووشت نهێنین هەستی بە ئاسوودەیی و خۆشییەک دەکرد، دوای ئەوەی بۆی دەردەکەوت ڕای ئەو تەواو لەگەڵ ڕای گشتی شەقامدایە...!

من لەوە دەترسم قسەکەم وا لێک بدرێتەوە ڕای گشتی لەوڵاتی ئێمەدا لە دەسەڵاتی بەهێزی حکومەت زیاتر نییە، کە بەهەزاران قەڵەم و مایکرۆفۆن و کامێرا کاری تێدا دەکەن.

دڕندەیێکی زەبەللاح ڕۆژانە بەسەدان تۆن کاغەزو مەرکەب دەخواو بەشەپۆل و هەوای بەرزاییان هەناسەدەدا، مەکینەیێکی زل بەشەو و ڕۆژ ڕای حکومەت بڵاودەکاتەوە تاکو بیکاتە ڕای گشتی...

ڕەنگە تۆ لە تێگەیشتنی خۆتدا پشت بەوەبەستی ئێمە بەهەموو شتێکی گشتی و گشتدا سەرسام بین... دەستەی گشتی فلان شت، بەڕێوەبەرایەتی گشتی، دامەزراوی گشتی، کاروباری گشتی، سەرپەرشتیاری گشتی، پشکنەری گشتی، هەموو شتێکی گشتی... کە موڵکی حکومەت بێت، ئینجا ڕای گشتی بۆ لێ هەڵبوێردرێ و هەونەبێت...

ئەمە مەسەلەیەکی غەریزی پەتییە، هیچ پەیوەندی بەسیاسەت و ڕژێمی حوکمەوە نییە، ڕەنگە تێگەیشتنت هەڵەبێ، لەوانەشە ڕاست بێت، لەگەڵ ئەوەشدا باوەڕم پێبکە، قسەیێکم پێنییە ئەو کارەی پێ ببڕێنمەوە، من تەنیا نووسەرێکم کە یەقینم نییە، ئەمەش ئارەزوویێکی ڕاستە، لە گەڕان بە دوای مانای ئەو زاراوانە... ئینجا بۆ ئەوەی سیاسەتوانان قەڵس نەکەین، ئەوانەی قسەی هەتیمچەی جادان تووڕەیان دەکا، لەوەی چ لە شەقامدا ڕوودەدا...

ئێمە لەسەر زەوینەی ئەوانەوە ناجوولێینەوە، بەڵکو لە دووچوونمان لەو

سێگۆشە بەرتەسکەدا گیر دەبێ لەنێوان دنیای پۆخڵی ئەوان و جیهانی هونەریی چەشەبەخش و سایکۆلۆژیای سەرسوهێنەری دەستەجەمعی...

وای بۆ دەچم کۆنترین بەڵگەنامە لەمێژوودا ئاماژە بەپێوانی رای گشتی دەکات، ئەو بوردە بەناوبانگەیە کە بەشکایەتی جووتیاری زمانپاراو (هەرچەند وشەی عەرزو حاڵم پێ شایانتربوو) ناوزەد کراوە بۆ ساڵی 2500ی پ.ز دەگەڕێتەوە...

بوردیەکە دەڵێ، جووتیارێک لە دۆڵی (نەترۆن) شەش کەری بەهەرچی حەزت لێیەو ئارەزووی دەکەی لەبەرهەم و بەروبوومی ئەو مێرگەی لێی دادەنیشێ باردەکا و دەیبا بیفرۆشێ، بەڵام یەکێک لە بەرپرسانی باخەکانی حاکمی هەرێم چاو دەبڕێتە بارەکانی ئەو پیاوەو بەکەرەکانەوە دەستیان بەسەر دادەگرێ، بیانووی بۆ ئەمەش ئەوەیە کە کەرێکی بێشەرم و عەجوول پڕی داوەتە شینایی کێڵگەکەی...

لەسزای ئەوەدا، بەوەی جووتیار بەرپرسە لە هەڵسوکەوتی کەرەکەی، دەبووایە هەرچی هەیەتی دەستی بەسەردا بگیرێ.

کابرای جووتیار قیت بووە و بەرامبەر بەرپرسی دز راوەستاو ناڕەزایی دەربڕی و داوای مافی خۆی کرد... پاشان بەرەبەرە کردی بە هات وهاوار، بەمەش بەرپرسی دز، زۆر تووڕەبوو، شەقێکی سرەواندێ و بەتووڕەیی و ناڕەزاییەوە هاواری بەسەردا کرد: بێدەنگ بە! نازانی تۆ لێرە لە دۆڵی بێدەنگی موقەدەس دای؟ لێرەدا جووتیاری ماڵ لێ دزراو بەتوانجەوە وەڵامی دەداتەوە:

باشە گەورەم، کەرەکانم بدەوە و بێدەنگی خۆت وەرگرەوە... کەروبارم لێ دەدزی دەشتەوێ دەنگیشم بدزی؟

بێسوودە، کابرا سوورە لەسەر دزیەکەی، لێرەدا جووتیارەکە بەهێمنی و بەبڕواوە دەڵێ: باشە، من دەزانم خاوەنی ئەو باخانە حاکمی هەرێمە، دەشزانم گەورەو دادوەرە، ئەو ناوچەیەی لە دزو ڕێگر پاک کردووەتەوە...

من دڵنیام رازی نابێت لەژێر دەسەڵاتی ئەودا دزیم لێبکرێت... دوای ئەو

بوردیە بە هەزاران ساڵ شانۆی میسری هەمان رەوتی گرتەبەر، حاکم دادوەرە، بەڵام ئەوانەی لە دەوروبەرین کۆمەڵێک دزو دڵڕەقن... بێگومان ئەو نازانێ ئەوانە وان...

جووتیار چووە لای حاکمی هەرێم و عەرزی حاڵی خۆی کرد، پێشەکی بەوپەڕی گەرموگوڕی و رەوانبێژییەوە عەرزی کێشەکەی کرد، لە چوارچێوەیەکی دووڕوویی بەهێزدا: (جەنابت لەناو دەوڵەمەندان لە هەمووان دەوڵەمەندتری... تۆ مێردی هەموو پێوەژنێکی و باوکی هەموو هەتیوێکی، ئەی ستایشکراو لەناو هەموو ئەوانەی ستایشکاران ستایشیان دەکەن...

کە جووتیارەکە بەو جۆرە لە عەرزی حاڵی خۆی بووەوە، حاکم دەستبەجێ چووە لای مەلیک وتی: (گەورەم، یەکێک لە بەرپرسانی من دزی لە جووتیارێک کردووەو حاڵو مەسەلە وایە (هەمووی بۆ گێڕایەوە)... بەڵام گەورەم جووتیارەکە بەرادەیەک زمان لووس و رۆشنبیرە جێی سەرسوڕمان...) مەلیک پێی دەڵێ: ئەگەر رازی بوونی منت دەوێ کێشەکەی چارەسەرمەکە، باقسە بکا، باچی لەدڵدایە بیڵێ، کەسێ راسپێرە هەرچی دەڵێ بینووسێتەوەو رۆژانە بۆم بنێرە...

ژەمی رۆژانەی بەیەکێک لە برادەرە نزیکەکانی بنێرە، پاشان (وەک لە بوردیەکەداهاتووە) مەلیک بەنهێنی نامەیەک بۆ حاکمی (نەترۆن) دەنێرێ داوای لێ دەکا ماڵی کابرای جووتیار چیان دەوێ لە خۆراک بۆیان بنێرێ بێ ئەوەی بزانن کێ ناردوویەتی بێگومان مەلیک بە ئەزموونی دوورودرێژی زۆری بەدەست راپۆرتە تەمومژاوی و دژ بەیەکەکانی یاریدەدەرانی کێشاوە، بۆیە سەربردەی ئەو جووتیارەی بە هەلێکی گرینگ بینی بزانی چ لە وڵاتەکەی روودەدا... کەسێکی کارامە نییە باسی ژانە گشتییەکان بکا بەتەنێ ئەو لێزان و داهێنەرە نەبێت، ئەوەی ژانی تایبەتی هەیە...

مەلیک نایەوێ چێژ لە رەوانبێژی و زمان پاراوی جووتیارەکە وەربگرێ، دەنا رۆمانێکی پڕ لە پەندو حیکمەتی پێ دەنووسی و خەڵاتی دەکرد...

بەڵام مەلیک دەیەوێ لە مەینەتیەکانی بگا، کەبێگومان مەینەتی گەلەکەیشیەتی... حاڵەتی ئەو جووتیارە، حاڵەتێکی شاز و بێ پێشینە نییە، بەرپرسان بە تەنیا (کەر)و(باری)ی ئەویان نەدزیوە، زۆر جووتیاری دیکەش هەن رۆژانە دزیان لێدەکرێ... پرسیار ئەوەیە: ئایا هەریەکیان دەکرێ ببێتە سەرچاوەی پێزانینی بیروڕای گشتی؟!.

با لە جووتیارەکە نزیکتر ببینەوە، با دێم و سیمای بناسین...

کابرا جووتیارەو قوربانی و ئازار دیدەیە...، بەڵام گرینگتر لەوە ئەوەی جیای دەکاتەوە داهێنەرەو توانایی دەربڕینی لەوەدا بەڕاشکاوی هەیەو دەتوانێ پشت لە ئازارە تایبەتییەکانی بکاو بە خەمە گشتییەکانەوە بنووسێ...

وەک دەبینی لە عەرز و حاڵی دوای ئەو عەرز و حاڵەی باسی لە دادوەری ناو هەمان کۆمەڵدا دەکا... زۆر لەسەر گیروگرفتی خۆی ناوەستێ، تەنیا ئەوە نەبێ لەو رێگایەوە بچێتە ناو گیروگرفتەکانی کۆمەڵگەی کشتوکاڵیی و دەوری بیرۆکراتیەت لە توندترکردنی، وای دەبینم مەلیک عەقڵی بەوەشکاوە، (راستی) هەمیشە لەلای تاکدا دەبێ و لەژێر پێی جەماوەردا دەمرێ ... کاتێ (جەماوەر) تەکان بەرەو شەقام دەدا، لەبارێکی ئەوپەڕی بەدبەختی و تووڕەیی و ئێش و ئازاردایە، گومانی تێدا نییە دەبێت هەندێ بکوژرێن و بکەونە بن دەست وپێیان... لەناو کوژراوانیشدا جەنازەی حەقیقەت دەدۆزینەوە... مەلیک بەکوڵەوە بوو بزانێ، ئەمەش شتێکی جوانە، ئارەزووی پێزانین گرینگترین شتە پیاوی دەوڵەت دەردەخا...

گرفتی پیاوانی دەوڵەت لە دیکتاتۆریایەتیدا ئەوەیە، ئەوان پێویستیان بە باخەربوون نییە، چونکە پەیامی موقەدەسیان لەجێ داناوە، بۆیە دەبینین لەگەڵ حسابات و رەشەبای واقیع دووچاری سەرسوڕمان دەبن...

رەنگە بپرسن، بۆچی مەلیک بڕیارێکی بۆ دامەزراندنی ئەو جووتیارە، وەک راوێژکاری خۆی دەرنەکرد؟ ئایا بەمە راپۆرتی راستەقینەو بابەتیی مسۆگەر نەدەکرد لەوەی لە شەقام روودەدا؟...

راستی مەلیک لەوە حەکیمتربوو، بکەوێتە داوی ئەو هەڵەیەوە، لە بازنەی ساردو دڕندەی حوکم کە دەیان کەسی بەهێز، لەوانەی خاوەن بیروهزرن و پشت بە دووڕوویی ریایی دەبەستن، بێگومان ناتوانێ لەناو ئەو دووڕوو و ریاکارانە بەئازادی ئەوەی دەیزانی دەربڕی، بۆیە هەمیشە هەوڵ دەدەی لە گوتنی حەقیقەت دوورکەویەوەو تەنیا بایی ئەوەندە بێژی جیاوازی لێ ناکەیتەوە، تاکو هەواداراني درۆ و ریا لە بازنەی حوکم، تووڕەنەبن، کە دەوڵەت و دەسەڵاتی تێدا گیردەبێ و دەگاتە ژێر هیچ...

گریمان تۆ عەنتەری کوڕی شەداد، یا کەسێکی لەو بەهێزتر و ئازاتربووی، ئایا دەتوانی راشکاوانە لەسێیەکی دوایی مایسی 1967 بەسەرکردایەتی سیاسیت گوتبا هەڵەیەکی گەورە دەکا هێزی چەکداری لە بیابانی سینا، بەبێ پلان و ئامانجێکی دیار کۆدەکاتەوە و کە جیاوازی تەکنیکی نێوان خۆی و هێزەکانی دوژمن بەسە بۆ ئەوەی لە چەند سەعاتێکدا ئەو هێزانە تێکبشکێنرێن... مەحاڵە ئەوە بکەی، دوای ئەوەی شەقام بزووت و حەماسەتی- پارچەپارچە کردنی دوژمنی بەسەردا زاڵ بوو، بوارێک نەبوو بەترس و نائومێدییەوە، رای راست، لەڕاست بەرزبوونەوەی پلەی گەرمی شەقام تارادەی شێتگیریی ئاوا دەبێ...

بۆیە دەبینین سیاسەتوانان، ئەوانەی سیاسەتیات کردووە بەپیشەو بەرژێمی تۆتالیتارییەوە پابەندن بە ئەگەری تەواو زانستی دەبینین درکاندنی راستی لەوحاڵەتەدا گێلیەکی نکۆلی لێنەکراوەو دەربڕینی راستگۆ لەوەی هەستی پێ دەکا، کەم شارەزایی سیاسی دەگەێنێ...

ئینجا بە بەردەوام بوون لەسەر درۆ، ئەوەی لە دەست دەدا واقیع لەبێژنگ بدا و راستی لێ جیابکاتەوە... هەروەها لە ناخی خۆیشیدا مەکینەی هەستی دەوەستێ، لەویشەوە هەموو بەیانیەک پێویستی راستی گریمانەکراو و هەستی پێویست بەراگەیاندن سەرهەڵدەدا، تەواو وەک ئەو سەعاتە کۆنانەی زەمبەلەیان پێوەیە... بابگەڕێینەوە لای جووتیاری زمان پاراو، ئەگەر ئەو بوردەیە بۆ یەکەمین جار لەمێژوودا ئەمە دەدرکێنێ لەوەی کە بەراپۆرتی بیروڕای گشتی دەناسرێت، بێگومان لایەنی نهێنی کاری ئاسایشیش لە مێژووی دێرین دەردەخا...

پاش هەزاران ساڵ هەمان شت لای پیاوانی ئاسایش دەخوێنینەوە... (خەرج کردن بەبێ زانینی سەرچاوە) و کارکردن بۆ فەراهەم کردنی بژێوی بۆ خۆی و ماڵ و منداڵی لەسنووری ژیاندا...

خۆراکی ئەو (برادەرە)ی دەیداتێ و خواردنی خاوخێزانی بەپێی نووسراوێکی نهێنی ئیدارەی ناوخۆ دەبینرێ... گرینگ ئەوەیە ئەو سەرچاوەیە خۆی بۆ قسەکردن تەرخان بکاو لە رێگای ئەوەوە لە شتە شاراوەکان بگا...

پرسیار: ئایا ئەوە دەچێتە خانەی مەحاڵ کە جەماوەری شاد یان تووڕە لەسەر رایەکی راستدا کۆک بن، بەو مانایەی لەبەرژەوەندی کۆمەڵدا بێ...

وەڵام: بەڵێ رەنگە تەنیا لە حاڵەتێکدا بێ ئەویش لە جێبەجێ کردنی بڕیارێک کە بەتەواوی عەقڵی دەستە جەمعی دابیبەتی، وەکو ئەوەی لە 9 و10ی حوزەیرانی 1967 لە میسر درا... لەوکاتەدا خەڵکی وێکڕا، لە ئەسکەندەریە تاکو ئەسوان رژانە سەرشەقام و داوایان لە جەمال عەبدولناسر کرد دەسەڵات بەجێنەهێڵێ...

ئینجا ئەگەر حەقیقەتێک، چەند روویەکی راستەقینەی هەبێت، ئێمە ئەو رووە هەڵدەبژێرین کە دەڵێ: گەلی میسر رژانە سەر شەقام نەک بۆ مانەوەی عەبدولناسر لە دەسەڵات، بەڵکو بۆ رێگاگرتن لەوەی جێگای خۆی بەجێبهێڵێ... خەڵک بۆ ئەوە نەهاتنە دەرەوە پشتگیری لەکەسێک بکەن، بەڵکو بۆ ئابڵوقەدان و رێگاگرتن بوو نەهێڵن شوێنی خۆی بەربدا... عەبدولناسر لەوکاتەدا تاکە کەشتیەوان بوو، هەمووی نەخشەی جوولانەوەی کەشتیەکانیش لە گیرفانی ئەودا بوو، ئینجا خەڵکی چۆن بەبێ ئەو بچنە ناو دەریا، لەکاتێکدا کەشتی گەفی نقوم بوونی لەسەرە.

ئەو خاوەنی زایندە بوو، چۆن لێی دەگەڕێن بڕوا، بەرلەوەی تەپوتۆزی لێ بتەکێنێ... هەستی تاڵی نارەزایی دەربڕین فاکتەری قووڵی هاتنە دەرەوەی خەڵک بوو، هەر ئەوەش بوو لەو دوو نوکتەیەدا رەنگیدایەوە کە لەو دەمەدا دەرکەوتن؛ یەکەمیان دەڵێت: (خەڵکی بە نەنهێنی هوتافیان دەکێشا (أ...أ...) دەسەڵات بەجێ مەهێڵە...) نوکتەی دووەم :باسی

کەسێک دەکا برادەرەکەی لێی دەپرسێ سەعات چەندە، ئەویش وەڵامی دەداتەوە(نۆ وده)...

کابرا بەسەریدا دەقیژێنێ: ئێوە بەنۆ و دە زەلیلمان دەکەن...

بڕیاری عەقڵی دەستەجەمعی راست بوو و سزایەکی بە ئێش بوو عەبدولناسر لە سێ ساڵ پتر خۆی لەبەر نەگرت.

لای من بیروڕا هەزاران ئادەمی دەرژێنە شەقام و هاوار هاواریانە داوای شتێک دەکەن، مەحاڵە بەراستی، ئەوەی پێی دەگوترێ بیروڕای گشتی دەربڕن...، بەڵام کە خەڵکی هەموو وەدەردەکەون و تەواوی وڵات دادەگرن و داوای شتێک دەکەن ئەوە بێگومان ئەوەی داوای دەکەن ڕەوایە....

●

* لە (عەلی سالم)ی، شانۆ نووسی میسرییەوە(وەرگێردراو) .

ئەوانەی لە نیشتمانی خۆیاندا غەریبن*

بە پێچەوانەی(دنوقفەری) کە وتی: نەزانینیی کۆڵەکەی ئاسوودەییە،(ابو حیانی توحیدی) لەو باوەڕەدایە: عەقڵ روناهی رۆحە و نەزانیش لێڵایەتیەتی...

کەچی لەگەڵ ئەو نرخاندنەی عەقڵیش لەلایەن ئەو پێشەنگە مەزنەی عەقڵانیەت لە فەلسەفەی ئیسلامیدا، وای لێ هات بەرگی بە پینەی پۆشی و ڕێی دەروێشی گرتە بەر و بە رۆح و بە هەستە نادیارەکانەوە عەودالی ڕێگای نووری خوایی بوو...

جوامێر لەوەی زیاتری لە دەستدا نەبوو... ئەوەی زەمانە بە ئەبو حیانی توحیدی کرد، بە هەر کەسێکی دی کردبا هەروای دەکرد...

چونکە نە عەقڵ و نە مەنتیق قەبووڵیانە لە پێشترین نووسەر بکەوێتە لێواری برسیەتی و ناچار بێ گیای بیابان بخواو پاشان وەک نارەزایی دەربڕینیش کتێبەکانی بسووتێنێ. سەرەڕای ئەوەش ژێربێژایەتی و

هاوسەنگی لە بیرکردنەوەدا بمێنێ و لەگەڵ چەرخێکدا بێتەوە کە هەرچی تێدا بووە بە دزێوی و نەزانییەوە هەڵدەسەنگێنرێ. خوا هەڵناگرێ (دکتۆر احسان عباس) لە وتارەکەیدا بە بۆنەی ئاهەنگی هەزارەی (ابو حیان) لە قاهیرەدا باشی بۆچووە کە پێشنیازی ئەوەی کردووە، کردەوەی سووتانی کتێبەکانی توحیدی بە سەرەتای نوێخوازی عەرەبی بژمێردرێ. (ابو حیان) بە رووی لاسایی کردنەوە و یەک ئەنوایی درێژدادڕ و شێوازی کۆنی نووسین راپەڕی، بە قەد ئەوەی لە تافی لاویدا دژ بە هەموو شێوەیەکی زوڵمی سیاسی دادەچوو و داوای عەدالەتی کۆمەڵایەتی دەکرد...

لەو راستەشدا بە رادەیەک زیاد دەڕۆیشت، پێی وابوو عەدالەتی سوڵتان لە خێر و بێری زەمانە چاکترە...

بەم پێیە زۆر لە نووسینەکانی بۆ بەرچاو روونی چینی دەسەڵاتدار بوو... لەگەڵ ئەوەی لە رەچەڵەکێکی باڵایش نەبوو، بەوەی نەوەی خورما فرۆشێکی بەغدایی بوو... بەڵام لە بیرکردنەوەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا...لە شێوە و شێوازی نووسیندا باڵا بوو...

هەر ئەوە کە وتویەتی: وشەی جوان لە کەنیزەی پاکیزە شەریف ترە... کەم وا ڕێک دەکەوێ ئەدیبێکی نوێخوازی کۆنی عەرەب هەبێت وەک(ابو حیان)، بەو جیدیەت و بەو تین و تاوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ کاری رووناکبیری دا کردبێ و هێزی بیرکردنەوەی بۆ گۆڕان هەبێ. ابو حیان بەوەش تاوانبارە کە بەشداری لە داڕشتنی نامەکانی(اخوان الصفا)دا کردووە کە لە سەدەی چوارەمی کۆچی یەوە ویستوویانە لە ڕێگای رووناییی دان بە زانست و رۆشنبیری کۆمەڵگەی ئیسلامی نوێ بکەنەوە...

(بە راستی) دکتۆر(جابر عصفور)یش لەوەدا نیشانەی پێکاوە کە لە وتاری ڕێزلێنانی (ابو حیان)دا وتی:(ابو حیان) وەک سیمرغ و سەمەندەر مرد پاشان لە خۆڵەمێشی خۆیدا ژیایەوە...

هەموو ئەو هەوڵە عەرەبیانەی دراون(لەم بارەیەوە) گەورەترین بەڵگەن بۆ نوێخوازی و دەسەڵات شکانی بەسەر نوێ کردنەوە و رووبەڕووبوونەوەی سەردەمەکان... هەر سەبارەت بەوەشەوە بوو، رووناکبیرانی سەردەمی ڕێنیسانس عاشقی ابو حیان بوون...

ئەو لە زەوق و شەوقی ئەو نەوەیە نزیک بوو کە هیچیان لە یەک ئەنوایی سەدەکانی ناوەڕاست و سەردەمەکانی داڕوخاندا نەبینی شایانی ژیاندنەوە بێ...

بۆیە دەبینی باز بەسەر چەندین سەدەدا دەدرێ و توحیدی هەڵدەبژێرێ ببێ بە سومبولێکی باڵای روونبینی...

لەوانەیە پەیوەندی تێکەڵی نێوانی روناکبیر و دەسەڵات، لای ئەو وەچەیەو هەموو وەچەکان کاری بە هەڵبژاردنی ئەو رێبازەوە هەبوو بێ... چونکە (توحیدی) تاقی کردنەوەیەکی نموونەییە بە بۆ دیراسەت کردنی پەیوەندی بەینی رۆشنبیر و دەسەڵات کە چەندین وەچەی پێ مژول بووە و تاکو ئێستاش داڕشتراوێکی قەبوولکراوی بۆ نەدۆزراوەتەوە...

(ابو حیان) هەر بەو مەزەندەیەش پەیوەندی بە (ابن العمید) و (ابن عباد) کرد...

ئەو پێی وابوو(رۆشنبیر) ئەگەر لە (وەزیر) باڵاتر نەبێ دەبێ یەکسان بێ پێی. ئەو (روناکبیرایەتی) دەخستە پێش(سیاسی)(!!!). کە سیاسییەکانیش بە چاوی سوکەوە لێیان روانی و لە کۆڕ و مەجلیسەکانیاندا دەریان کرد، وەک (وەزیر مهلبی) پێی کرد. ئیتر هۆشیار بووەوە و گەیشتە ئەوەی کە سیاسی، روناکبیری وەک خولام نەبێ ناوێ و هەرگیز وەک هاوبەشێک لە مەسئولیەتدا چاوی لێ ناکا...

بەم جۆرە قۆناغی (یاخی بوون) لای (ابو حیان) کۆتایی پێ هات و تاقی کردنەوەی تەسلیم بوون لە ژیانی دا دەستی پێ کرد. بە رادەیەک گەیشتە قۆناغی (سواڵ لە دەسەڵات) وەک لە کۆتایی دایەلۆگەکانی لەگەڵ (ابن سعدانی) وەزیردا هاتووە کە لە کتێبی(الامتاع و المؤانسه)دا کۆی کردۆتەوە. رەنگە توحیدی وای بە خەیاڵدا هاتبێ ئەگەر لە دەسەڵات دوورکەوێتەوە سەربەخۆیی رۆشنبیری بداتێ، کە لە تافی لاویدا خەونی پێوە دەبینی.

بۆیە دەبینی بیر لەوە دەکاتەوە ببێ بە هاوبەشی بەقاڵی ئەو کوچەیەی کاری لێ دەکرد و، بۆ ئەمەش داوا لە (ابو الوفاء)ی مهەندسی برادەری دەکا هەزار درهەمی بۆ ئەو مەبەستە بداتێ...

لەوانەبوو ئەگەر پێی بدابووایە، لە سواڵ و سەدەقە و ئیهانە بیپاراستبا، کە لە قۆناغی وازهێنانی لە خەونە تۆباویەکانی دووچاری بوو و بە تەواوی تەسلیم بە مەنتیقی دەسەڵات و دەسەڵاتداران بوو. دیارە ناتوانین بەو ساتییە حەقی ئەم پیاوە بدەین، چونکە پەیوەندی بەینی رۆشنبیر و دەسەڵات لە بنەمای شێرخۆری هاوبەش ئاڵۆزترە کە معاویەی کوڕی ئەبوسفیان لە سەرەتای دەوڵەتی ئەمەویدا دایینابوو، کاتێ بە ئەبوبەکری کوڕی عوسمانی کوڕی حارسی وت(کە زۆر دەچووە دیوەخانەکەی بێ ئەوەی کارێکی لێ داوا بکا، یا شتێکی لێ بخوازێ):

- برازا...ئەوەیە دنیا...

یا لەگەڵ ئێمەدا شیر دەخۆی، یان ئەوەتا وازمان لێ دێنی.

سەرەتا توحیدی رێبازی شیرەخۆری رەت کردەوە، لە دواییدا پێی رازی بوو، بەڵام پاشی چی؟

دوای ئەوەی مانگاکان بێ تووک بوون و شیر چکی کرد و دنیاش ئەوی بەرەو چارەنووسی گریکی و ئەو دیماهییە کارەساتاویە خەمناکە برد کە وای لێکرد بە برسیەتی و ئاوارەیی و دەربەدەری سەربنێتەوە. نیشتمان لە ژیانی ئەودا لە مەنفا چاکتر نەبوو... ئەگەر وانەبووایە، نەیدەگوت: غەریبترین غەریب ئەوەیە کە لە نیشتمانی خۆیدا غەریبە.

●

* محی الدین اللاذقانی رۆژنامەی«الشرق الاوسط».

هەڤپەیڤین بەڵام نەک بۆ هەڤپەیڤین و هیچیتر...

من لەو بڕوایەدا نیم بوارێکی تر بۆ داهێنان لە دەرەوەی دڵی شکاوەوە هەبێ.. « پیکاسۆ»

ناڵێم نەبووە، بەڵام کەم وارێک کەوتووە، لە ڕۆژنامەگەریی خۆماندا دیدارێک یا هەڤپەیڤینێکی ڕۆژنامەنووسییم دیبێ بە مەبەستێک کرابێ هەڵوێستێک یا بابەتێکی شایەستە بە هەڤپەیڤین بووبێت حاڵەتێکی داهێنانی تێدا دەربڕابێ، کە بە داخەوە زۆر جاران بوون و نەبوونیان وەکو یەک وا بووە...

بەش بە بار ئەم دیاردەیە(کە بە ڕاستی لەم چەند ساڵانەی دواییدا بووە بە دیاردە) بە خاڵێکی تری پاشاگەردانی ڕۆژنامەنووسیی دەبینم، چونکە پێم وایە دیداری ڕۆژنامەنووسیی.. بە تایبەتیش کە بە دیوی دنیای کولتوورو و

داهێناندا دەشکێتەوە ئەگەری بزواندن و جۆشدانی چالاکی و بزاڤە کولتووری هونەریەکانە... کە لە لای ئێمە بەداخەوە بووە بە بەشێک لە مینبەرو دیوەخانی ئەوانەی عەودالّی ناو و ناوبانگن و هیچیتر!

تەنانەت وەک لقێکی گرنگی ڕۆژنامەگەرییش بەو ڕەنگە بایەخی پێ نەدراوە. چونکە هەمیشە لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامە و شاشەی تەلەفزیۆن و هۆی دیکەی ڕاگەیاندن، ئەوەی دیتراوە یا بە قسە هێنراوە یا وەک خودی خۆی، یاخود وەکو پلەی وەزیفەکەی بووە، نەک بە هۆی داهێنان یا موناسەبەیەکی پێویست...

ئەم لایەنەش دەهێنێ لە سەری بنووسرێ، بەڵام من لێرەدا ئەم چەند دێرەم بە پێویست زانی پێش ئەوەی بەشێکی ئەو دیدارە بخەمەڕوو کە بە پێی ڕۆژنامەی (العرب)ی لەندەنی(ژمارەی ڕۆژی 16/10/1987)، ئۆرێل لەگەڵ (پیکاسۆ)دا کردوویەتی و لە ڕۆژنامەشدا بڵاوی نەکردۆتەوە، پێدەچێ (العرب)یش لەو کتێبەی وەرگرتبێ کە ئۆرێل لە سەر پیکاسۆی نووسیوە.

با پێکەوە دیدارەکە بخوێنینەوە و نەختێک بە خۆمان و دیدارە ڕۆژنامەگەریی و پرسیارە ڕۆژنامەنووسییەکانماندا بچینەوە بە تایبەتیش لە بواری کولتوورو ژیانی ڕووناکبیریمان.

(-: سیدنی ئۆرێل)

(+: پیکاسۆ)

-: ئەم دنیایە چی پێ دای؟

+ ئەو ڕەنگەی پێدام کە تا دوای مردنیش بە دوایدا دەگەڕێم...

ئەم دنیایە پرسیارت دەداتێ، گرنگ ئەمەیە...

لەو بڕوایەدام پرسیار هۆ و ئەگەری بەهرەداری و لێزانی ژیانە... ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ، منیش وەک خەڵکی تر لە نیشانەی پرسیار بگەم...

بەڵام لێڕامینە!

لێڕامینە ئەوەی نیشانەی پرسیاری بەم شێوەیە(؟) داناوە چەند سریالی بووە...

بێگومان لەو حاڵەتە مرۆییە عەوداڵ بە دوای وەڵامەی هەڵێنجاوە...

- تۆ لە کارەکانتدا، هەوڵت داوە بە دوای وەڵامدا بگەڕێی؟

+ راستی، وەڵام لە لای من گرنگ نەبووە، رەنگە هەر لەبەر ئەوە بوو بێ وەڵام لە هەموو شتێکدا هەیە... بۆ من گرنگتر ئەوە بووە لەوان وەڵامە، کە زۆر جار گێلانە و بێ سەروبەرن، پرسیاری لە ئاست ئادەمیزادی لێ هەڵێنجم.

دەبووایە بە مێژوودا بچمە خوار، بچم مەسەلا تا دەگەمە، شارستانیەتی (مایا)، تا ئەو هەوڵە جوامێرانەیە بدۆزمەوە، کە بۆ تێگەیشتنی دنیا دراوە...

گومانی تێدا نییە، رۆڵەی ئەم هۆزە غەریبانە چەمکی وایان پێ بووە جێی سەرسوڕمان...

دەنا چۆن بەرد دەبێتە بوونەوەرێکی کولتووری؟ رۆڵەی ئەو هۆزانە بە جۆرێک بەسەر سەنگتراشیدا کەوتبوون، وەک بڵێی بەو باوەڕە گەیشتبن بەرد خۆی بڕیاری دابێ شێوەیەکی تر وەربگرێ...

ئادەمیزاد وایە... زۆران هەن بڕوایان وایە بە کۆششی هەمەلایەنیان بە دوای (خود)دا دەگەڕێن کەچی لە حەقیقەتیشدا لە پێناوی شێوەیەکی تر لەگەڵ خوددا هەڵدێن!

- با تۆ وەک نموونەیەکی زیندوو وەربگرین...؟

+ باشە با وابێ... بەڵام نامەوێ وای بۆ چوو بێ. من بە فلچەو بە هۆی فلچەوە یا هەر شتێکی تر خەباتم کرد بێ تاکو ببم بە (ریوی) یا (مریشک)...

من دەمویست ببم بە منێکی تر... دیارە کە وێنەکە لە لای تۆدا تەماوی دەردەکەوێ... بەڵام پێویستە نەختێک لە زمان لا بدەین...

ئا ئەو بێ دەنگییە، دەشێ وێنەکە چاتر دەربخا... تۆ دەبێ بچیتەوە ژوورەکەی خۆت و هەموو شتێک دابخەی.

دەرگا... پەنجەرەکان... ئەو جار داوا لە دەنگەکانی تر. کە بە هۆیەک لە

هۆیەکان ماونەتەوە بکەی بچنە دەرەوە...

ئەگەر بە عیشق و ڕەزای خۆشیان نەچنە دەرەوە، دەتوانی بە دەنگی خۆت وەدەریان نێی...

پڕ بە خۆت هاوار کە، وەک ئەوەی هەوڵ دەدەی پۆلە چۆڵەکەیەکی کێوی دەربکەی، ئینجا چاو و گوێت، دەم و دەست داخە و بیرکەوە، چۆن دەبیە ئەوەکەی تر. ئەوەی بە دوای دا دەگەڕێی.

- وەکو بڵێی تۆ داوای لێ رامانیی هیندی دەکەی؟

+ نە ء... نەخێر... هەرگیز من لەگەڵ حەساندنەوەی تەندا نیم. من لەگەڵ ئەوەدام لەش ماندوو بکرێ... پێویستە لەشمان هەمیشە ماندووبێ تاکو نەبێتە بار بە سەرمانەوە...

- لەوانەیە رەفتارت لەگەڵ لەشدا بۆیە بەو چەشنە بێ، چونکە بە راستی تێی نەگەیشتووی.

هەمیشە دەبینین لەش لە کارەکاندا بە لە باڵ یەکدەر هاتووی و ون دێتە بەر چاو؟

+ ئەمە راستە... من ناتوانم لەش بە یەک بارست ببینم... چۆن دەبێ، لەکاتێکدا رۆحت لە باڵیەک دەرهاتبێ و بە تەواویش هەستی پێ بکەی.

لەش بریتیە لە چەند درێژبوونەوەیەکی ناهاوسەنگ و منیش ئیعتوبارێک بە بنەما ئەکادیمییەکان نادەم... بەڵکو وا پێویست دەکا لە هەموو شتەکان بچمە دەرەوە... دەزانی کردوومەو... چوومەتە دەرەوە...

- تاکو جارێکی تر بگەڕێیەوە... مەگەر وا نییە؟

+ ئەتۆ وای بۆ دەچی... بەڵام لە راستیدا جیایە... من هەمیشە لە شتدا بە دوای ناشت گەڕاوم! لە ئادەمیزاددا بە دوای نائادەمی...

هەر وایشە، گەڕان لە (دژ) هاوسەنگیمان دەداتێ...

من پێم وایە کە هونەر لەسەر ئەم رێسایە، گەڕان بە دوای دژ، کێل دەبێتەوە...

– ئایا دژە پیکاسۆ چییە؟

+ بە تەبیعەتی حاڵ پیکاسۆیە... لێرەشدا من نامەوێ دیالیکتێکی مارکس بەکار بێنم، کە شت دژە خۆیشی تێدایە و لە ململانێ هەمیشەییشدا...

من لەو بڕوایەم دژ لە دەرەوەمانەو ئێمەش بە دوای دا رادەکەین... ئەگەر لە ناوەوەماندا بووایە، ئەوا لە بەردەم حاڵەت و ناحاڵەتمان تێدا دەمرد... چار نەبوو یەک ئەوی دی دەکوشت...

– هەست دەکەین لە تابلۆکانتدا (دەنگ)ت لە (رەنگ)زیاتر بەکار هێناوە؟

+ ئەمە راستە زۆریش راستە... وا دەردەکەوێ ناشت لە هاوار کاریگەر تر بێ، بۆیە وای دەبینم تابلۆکانم هاوارێکی مەزنیان لە خۆدا گرتووە...

من مەبەستیشم ئەو هاوارە نییە کە بە زەبری کۆئەندامی هەناسەدانەوە دێتە دەرێ... هاوارێکی تر هەیە تەواو جیاواز. لەوانەیە ئەو هاوارە بێ کە لە پەیکەری ئێسقانماندا بێ.

من بە خۆم بە ترس و کەیف و سەرسوڕمان و بێ موبالاتیەوە لە بەرامبەر پەیکەرە ئێسقانان وەستاوم...

سەردانی مۆزەخانانم دەکرد. پەیکەرە ئێسقانان ببینم و لێیان وردبمەوە...

زۆر جار دەمپرسی: تۆ بڵێی ئەو پەیکەرانە حاڵەتی پێش ئادەمییەت یا پاش ئادەمیەت پێک نەهێنن... ئەو پرسیارەشم هەمیشە لەگەڵدا بووە...

– کەچی لەگەڵ ئەوەشدا پەیکەرە ئێسقانمان لە کارەکانتدا نەدیوە؟

+ لەوانەیە ئەمە لە ئەنجامی ترسەوە بووبێ... من دانی پێدا دەنێم هەندێ کات بە چەشنێک لە مردن ترساوم باوەڕ نەکردە...

مردن ئەو حاڵەتەیە، لێمان ناگەڕێ ببین، لە حەقیقەتیشدا کە تۆ بە چەند ساڵێکی دیاری کراوەوە مەحکوم دەبی، چار نییە مەحکومی خەمۆکییەکیش دەبییەوە دەبێ... بەڵێ من دەڵێم ئینسانی ئەبەدی...

– کەقەدیس ئۆگستین لەو حاڵەتە دوا وتی: مردن لە پێناوی ئادەمیزاددا داهێنراوە تاکو نەبێ بە شتێ، گریمان ئینسانێک توانی هەزاران ساڵ بژی...

ئایا نابێ بە شتێ؟

+ بۆچی، ئەدی ئەو ساڵانەی تێیدا دەژین، چڕکردنەوەی هەزاران ساڵ نییە... لەگەڵ ئەوەشدا بە وێنەیەکی کەم نەزیر پڕی بکەینەوە...

زۆر کەس تەمەنناى مردن دەکەن، بەڵام کە بۆشیان هەڵدەکەوێ بمرن لێی هەڵدێن...

ئەمما ئەوانەی خۆیان دەکوژن، ئەوانە دەیانەوێ لەوەکەی تر رزگاریان بێ، نەک لە خۆیان، ئینجا ئەو ئەوەکەی تر ئافرەتی دوورەوە کەوتوو بێ یا سەرو سامانێکی لە کیس چوو...

کە هەمیشەش ئەوانی ترن دەبنە هۆی ئەو لە کیس چوونە یا ئەگەر نەخۆشی بێ. گەلێ جار لەو بڕوایەدا دەبینین شەیتان میکرۆبی بۆ هێناوین...

من دەڵێم ئەگەر ئینسان هەزاران ساڵیش بژی نابێ بە هیچ ... دەبێ بە ئینسان...

–بەڵام مەودای ئۆرگانی ئادەمیزاد، بە کاتێکی دیاری کراوەوە بەندە... شانەکان چار نییە وەختێ هەر لە نێو دەچن؟

+ ئێستا زاناکان مژدەی (شانە رەهاکان)مان دەدەنێ ئەو شانانەی ناخورێن و سیلاک نابن، لەو باوەڕەش دانیم زاناکان درۆ بکەن... زۆر جار خەیاڵ دەبێ بە واقیع.

– لێرەدا بوارم بدە قسەت ببڕم و بڵێم ئەو خەیاڵە دێتە جێ کە لە چوار چێوەی واقیع دا بێ، بەڵام لە دەرەوەی واقیع، خەیاڵ زۆری پێناچێ دەبێ بە تراوێلکە و سەراب؟

+ لەوەدا لەگەڵتدا نیم، چونکە مەرج نییە ئەو ماددەیەی لە هێنانە دی خەیاڵدا بەکاری دەهێنین، ماددەیەکی واقیعی بێ...

تەنانەت ئەو دەمەی خانووەکانیشمان دروست دەکەین چیمەنتۆ ماددەیەکی لە خەیاڵ و لەنێو خەیاڵدایە. دەنکە گەنم چۆن چۆنی ماددەیەکی واقیعیە کە تێیدا بێ گوڵ دەربکا و ببێ بە گوڵەگەنم؟ پێویستە خەیاڵ هەبێ تاکو شتەکان بگۆڕین.

– وایە... بەڵام خەیاڵ وەک حاڵەتێک لە دەرەوەی شتەکان؟

+ لە شتەکانیشدا بۆچی... ئەوەتا من بە چەند چرکەیەک دەچمە حاڵەتێکی ویژدانی، هەست بە ماندووبوونێکی زۆر دەکەم، لەوانەیە بە چەشنە مردنێکی کاتیی... ڕەنگە بتوانم بڵێم هەست بە (نەمردن) دەکەم لەو کاتەیدا بیرێکم بە دواوە دەبێ، لەسەر قوماش یا بەرد یا برۆنز بێتە دی... ئەو نەمردنەیش جۆرێکە لە ئیشی بێ دیماهیی.

– بۆچی نەتگوت(ژیان) و(نەمردن)ت بەکار هێنا ؟

+ چونکە (ژیان) دژی(مردن) نییە ، بەڵکو درێژبوونەوەیەکی پێشترە.

تۆ لەو باوەڕەدانی زۆر حاڵەت هەیە(کۆتاییان) پێش (سەرەتاییان) دەکەوێ؟

ئەگەر لەگەڵ فەیلەسوفەکانیشدا بڕۆین، ئەوا دەڵێین بەهرەوەری و لێزانی ژیانە... دیماهییە بە پێش کەوتووەکانە.

– لەو حاڵەتەدا مردن چی لێ دێ؟

+ سەرەتای بەرەواژ، ئەو قەشەی لە یەکەمین ڕۆژدا دەماننناسی پێمان دەڵێ: (هاتی بۆ ئەوەی بمری) .

مەرج نییە ئەو دەستەواژە گێلانەیە. بڵێمەوە تا لەم حەقیقەتە بگەم.

لە یەکەمین چرکەدا ئادەمیزاد هەست دەکا بۆ ئەوە هاتووەتە دنیا کە شوێنێک بۆ چاوەڕوانی بگرێ.

هەموومان هاتووین چاوەڕێ بین... لە ڕێگای ئەو چاوەڕوانیەشدا هەوڵ دەدەین شتێک بکەین.

وارێک نەکەوتووە چووبیتە لای دکتۆری ددان، لە کاتێکدا هەست بە ئازارێکی زۆر دەکەی. دەبینی لە ژوورەکەی تەنیشت چاوەڕوان دەبی و خەڵکی دیکەشت لەگەڵدایە و تۆیش هەوڵ دەدەی لەگەڵیان بئاخڤێی یا خۆت بە گۆڤارێ، شتێ؛ مژوول بکەی تا دەرگات بەڕوودا دەکرێتەوە... هەمیشە ئێمە لە بەر ئەو دەرگایەداین کە وەختێک دەکرێتەوە.

– دەڵێی بە پێچەوانەی خۆت دەپەیڤی... تۆ بڵێی ژیان بەو بەرنامەدارییە بێ؟

+ نەموتوە بەرنامەدار، من وتم شوێنێک هەیە بۆ چاوەڕوانی و دەرگایەک هەیە چاوەڕێمانە...

– لە پشت ئەو دەرگایەوە چ چاوەڕوانت دەکا ؟

+ نامەوێ هیچ شتێک چاوەڕێم بێ... چونکە ماندووم... دەمەوێ تا هەتایی بنووم... ژیانی من بریتی بوو لە سەعاتێکی نەوەستاو... میلەکانی بە خێراییەکی شێتانە دەسوڕانەوە... ئەوە هەستم بووە و ئەوەش پەنجەکانم بوون زیاتر لە جارێک لە زەمەندا ژیاوم... گەلەکم هەناسە سوار بووە برادەر... ئای چەند جارانم بەزەیی بەو کەسانەدا هاتووەتەوە کە لە تابلۆکانمدا دەرم خستوون... وا هەست دەکەم لە ئازارێکم گلاندوون کە دەبوایە هەر خۆم بە تەنێ تێدا بژیم.

– مەبەستت ئەوەیە بڵێی ئەو کەسانە هەمیشە و تا هەتا بە دواتەوەن؟

+ بەڵێ، بەڵێ بە ڕاستی بە دوامەوەن، بەڵام لە لایەن زۆرانیشەوە چەپڵەم بۆ لێدراوە و زۆریش لەسەر کارەکانم نووسراوە، کە دەبوایە ناوە ناوە خۆم بە زل زانیبا .

کەچی هەمیشە هەست بە دڵتەنگی دەکەم، من هەرگیز ناڵێم ژیان بریتی بووە لە کارەساتێک و بە عەرەبانەیەکی تایە زل بەڕێوە چووە.

ڕاستیی ژیانی من ئەنجامی تێنەگەیشتنێک بووە بە ناوی (خۆشەویستی) نێوان ژن و پیاوێک...

– ئەتۆ بە خۆت تووشی ئەو چەشنە تێکنەگەیشتنانە نەبووی؟

+ بێگومان.

ئافرەت زۆر پێویستە. پێویستە تاکو هەمیشە دڵت تێک بشکێنێ من لەو باوەڕە دانیم بوارێکی تر لە دەرەوەی دڵی شکاوەوە هەبێ بۆ داهێنان... هەمیشە لەو باوەڕەدا بووم خۆشەویستی ڕاست ئەوەیە کە لە ئەنجامی تێکنەگەیشتنێکی ڕاستەقینەدا پەیدا دەبێ.

ئافرەتێک چۆن دەتوانێ پیاوێکی خۆش بوێ کە کت و مت وەکو خۆی بێ ئافرەت پیاوی ناجووری لەگەڵ خۆیدای خۆش دەوێ...

ئەمەشم لە تابلۆکانمدا زۆر بە روونی دەربڕیوە یا وەک رەخنەگران ناوی لێ دەنێن بە تەماوییەکی قووڵ...

ئافرەت.. رووی دژم... ئەو بەرم... ژانەکەی ترم دەردەبڕێ، من عاشقێکی خراپم... لە حەقیقەتیشدا عاشقێکی ناوازەم.

●

بەرتیل لەمێژوودا!!

بەرتیل و بەرتیل خواردن و بەرتیل خۆرو بەرتیل خۆریی، وەک دیاردەیەکی پەیوەندار بەشێواویی سیستەمی حوکم و بەرەڵڵایی ئیدارەو ناسەقامگیری قانوون و تێکچوونی باری ئابووری و کۆمەڵایەتی و رەگ داکوتانی (ئینتهازیەت)و خۆپەرستی و چاونزی لەرادەبەدەرو لەق بوونی بیروباوەڕ..واپێدەچێ سەردانانی لە رۆژگارە هەرە دێرینەکانەوە بووبێت...

چیرۆک نووسی میسری (مجید طوبیا)، لەم بارەیەوە باسێکی ئامادەکراوی ساڵی1981 بڵاوکردۆتەوە ئەمەی خوارەوە نوێشکێکیەتی:.

لەم رۆژگارەدا بە بەرتیل دەڵێن، دەست خۆشانەو شیرینی و هەندێ جاریش پاداشت!

لەکاتێکدا زەمانی مەمالیکەکان راشکاوانە پێی گوتراوە بەرتیل (البرطله)، مەسەلا وتوویانە فلانە کەس بەرتیلی وەرگرت، واتە بەرتیل خۆرە، ئەو بەرتیلەش هەندێک جار پێی گوتراوە پاداشت، کە پاداشتیش هەمووومان دەزانین پتر پەیوەندی بە بەخشش و بەخشینەوە هەیە.

راسـتـیـەکـەی بەرتیلیش ئەگـەر بەرتـەسک و تاکـە کـەسی بێ ئەو بایەخ و مەترسیەی نابێ..

بەڵام کە دەبێ بە دیاردەیەکی گشتی و هەمـوو لە هەمـوو، دیارە دەبێتە هۆی داتەپین و تێکچوونی شـیـرازەی کۆمـەڵ و دەردێکی کوشندەو پەتایەک کـە تەواوی دەوروبەر دادەگرێ.

هەزارو سێ سەد ساڵ پێش زایین (حۆرمحەب)ی پاشای میسر قانوونێکی بۆ بەرتیل خـۆری داناوە تیـایدا ئیـعـدامی بۆ ئەو فـەرمـانـبـەرو سـەربازو کاهینانە داناوە کە بەرتیل وەردەگرن..دوای ئەویش (سیبتی یەکەم) بڕیاری بڕینی لوت و گوێی ئەو فەرمانبەرەی داوە شوێنەکەی لە پێناوی بەرژەوەندی خۆی بەکار دەهێنێ...بەڵگەنامەی تریش زۆرن کە باسی دیاردەی بەرتیل لە کۆمەڵگای گریکی و ڕۆمانی دەکەن، هەر لەم بارەیەوەش نامەیەکی دکتۆرا بەناونیـشـانی (بەرتیل لە زەمـانی سولّتانەکـانی مەمالیک) پێشکەش بە زانکۆی قـاهیـرە کـراوە...ئەو لێکۆڵینەوە بەرتیل بۆ سـەدەکـانی سـەرەتای پەیدابوونی ئیسلام دەگەڕێنێـتـەوە، کە لە نێو حاکم و وەزیرو والی و کرێ گرتەو قـازیان دا بڵاوببووەوە، لەگەڵ ئەوەی فەرمووەدەکانی پێغەمبەر (د.خ) دژی ئەو دیاردەیە بوون!

لەم ڕووەوە دەگـێـڕنەوەو دەڵێن: یەکـەمین کـەس لە ئیـسـلامـدا بەرتیلی خواردبێ (مغیـرە بن شعبـە)یە کە سالّی 662ی زایینی والی کوفە بووە، ئەمەش لە بەڵگەنامەکانی سەردەمی ئەمەوی دا ئاماژەی پێ کراوە.

لەسـەردەمی عـەباسـیـشدا، ئەوانەی عـەوداڵی وەزارەت و پلەو پایەکـانی تر بوون لە دەوڵەت، بۆ گـەیشـتنیـان.. بەرتیلیـان دەدایە ژنانی کـۆشک و فەرماندە تورکەکان، هەر بە نموونە دەگێڕنەوە: دەرگەوانی خەلیفە مەنسور، بە سـەد هەزار دینار بـۆتە پێناوی (یاقـووبی کـوڕی داود) لەوەی بیکا بەوەزیر، ئەوجـا هەمـوو وەزیرێکی نوێش لایەنگیـرو دەوروبەری خـۆی بە بەرتیل دەهێناو کاری پێ دەدان، بۆیە هەر کاتێک ئەو لە فرمانەکەی خۆی کارکەنار بکرابوایە، ئەوانیش نەدەمان، ئەمەش ببوو بەهۆی ناسەقامگیریی ئیـدارەکـانی دەوڵەت و بڵاوبوونەوەی بەدڕەوەشـتی و پتـربوونی زوڵم و زۆری....

تەنانەت کار بەوە گەیشتبوو، لەسەردەمی عەبباسیدا خەلیفەکان خۆشیان بە بەرتیل خـۆر تاوانبـارکـراون، بەو بەڵگەی (طبـری) لە مـێـژووەکـەیدا دەیگێڕێتەوەو دەڵێ: خەلیفە هادی هەوڵێکی زۆری لەگەڵ خەلیفە هارون دا کە لە بری واز هێنانی لە جێنشینیەتی هەزار هەزار دیناری بداتێ!

(مـەقریزی)ش - ضـاهر برقـوق-ی یەکەم سولّتـانی مەمـالیکە چەرکـەسی یەکـان بەوە ریسـوا دەکـا کـە لەکـاتی حوکم کـردنی دا بـەرتیل بە ئاشکرایی وەردەگیـراو دەدرا...بەمـەش هەرچی ڕەزیل و سـەفیـل و هەرچی و پەرچی یەک هەبوو پلەو پایەی بە بەرتیل بەردەکەوت...

د. ئەحمەد عەبدولڕەزاق، کە خاوەنی ئەو نامە دکتۆرایەیە لە پێشدا باسمان کرد، بڵاوبوونەوەو تەشەنەسەندنی بەرتیل لە زەمانی مەمالیکەکان دا زیاتر بۆ دەست بڵاوی و زێدە ئیسـرافی دەگەڕێنێـتـەوە، بە نموونە دەڵێ ئاهەنگی خەتەنەی کوڕی سولّتـان (قایتەبای) حەفت ڕۆژ و حەفت شەوی خایاند و هەمـوو قاهیرەی تێدا رازانرابـووەوە، یا وەک (ئیبنی ئەیاس) دەڵێ: ڕۆژو شەوی وابوون، نە دیترابوون، نە لەبیردەچنەوە!

هەندێ جـار ئیش و کـارو پلەو پایەی ئایینیش بەرتیلی تێـدا دراوە، وەک ئەوەی (مـحی الدین النقـیب) شـەش جـاران لەسـەر یەک بەزەبری بەرتیـل کراوەتەوە بە قازی.

لەدوا دواکانی (1501)ی زایینیشدا، خەڵکی هەبوو بە بەرتیل دەگەیشـتـە پایەی سوڵتانیش! هەر بە نموونە: (الغوری) ناوێک لە شەست ساڵیدا بوو بە سوڵتان لەکاتێکدا وڵات سەیارو دەیار کەوتبووەوە سەر ساغە، کابراش لە کۆکردنەوەی چەشنەها باج و سەرانە قسوری نەکرد.

بەڵام لە هەموویان خۆشتر کە هەر مەقریزی لە پێشهاتەکانی ساڵی 1427ی زایینی دا دەگـێـڕێتـەوە ڕووداوی کـابرای کـەچەڵە: گـوایە ڕۆژێ کـابرایەکی کـەچەڵ لە حزوری سـوڵـتـان دا کـڵاوی لەسـەر دادەکـەلێ و کـەچەڵیـیـەکـەی دەردەکەوێ، بەمـەش دەبێتـە مایەی پێکەنینی دانیشـتوان. ئیـتر کابرا هەل دەقۆزێتەوەو تکا لە سوڵتان دەکا بیکا بە سەرۆکی کەچەڵان..

سوڵتانیش لە قالّبی گاڵتەدا دەڵێ باشە لەمڕۆوە تۆ سەرۆکی کەچەڵانی!

بەمجۆرە کابرا دەبێ بە گەورەترین بەرتیل خۆرو لەوەش ڕەت دەکا، پایەکەی بەوەی سەرۆکی کەچەڵانە بەکاردەهێنێ و هەرچی کەچەڵی وڵات هەیە باجی دەخاتە سەرو حەواڵەی باخەڵی دەکا، تا ئەوەی بارەکە تەواو دەشێوێ و وڵات دەشڵەژێ و هەرچی کەچەڵ هەیە ناتوانێ لەترسی سەرۆکی کەچەڵان سەری خۆی بخورێنێ!

بەرادەیەک دەگاتە ئەوەی سوڵتان فەرمان بدا جاڕبدەن: ئەی کەچەڵەکانی وڵات، لەمەو بەدوا دەتوانن بە ئاسوودەیی سەرتان بخورێنن.

●

شتێک لەنێوان سۆمەری و کوردیدا

1

دۆزراوە ئارکیۆلۆژییەکانی ئەو چل پەنجا ساڵەی دوایی، پەردەی گومانیان لەسەر ئەوە لابردووە کە ڕەگەزێک لە ڕەگەزە پێشەنگەکانی ئادەمیزاد لەوناوچە شاخاویانەدا هەبووە، کە دەکەوێتە ڕۆژهەڵات و باکووری ڕۆژهەڵاتی ئەو سنورە جوگرافییەی بە (عێراق) دەناسرێتەوە (کوردستان ئێستا).

ئەوەش سەبارەت بە کۆمەڵێک هۆی سروشتی و ژیانیی کە ئەم شوێنەی کردووە بە دەوروبەرێکی لەبار بۆ بەردەوامی ژیانی ئادەمیزاد، دۆزراوەی پاشماوەکانی بەرهەمی شارستانیەتی دوای نیشتەجێ بوونیش هەر ئەوە دەچەسپێنن، بەتایبەتیش گوندە کشت و کاڵییەکان کە نیشانەی بەرەو پێشچوونی بەردەوام دەخەنە ڕوو.

بەمجۆرە دوای دۆزینەوەی کانزاکان و سەرهەڵدانی ئەو چاخەی کە بەچەرخی بەردی کانزایی ناسراوە کۆمەڵێک دەسکەوتی گرنگ هاتنە بەرێ، مژدەی

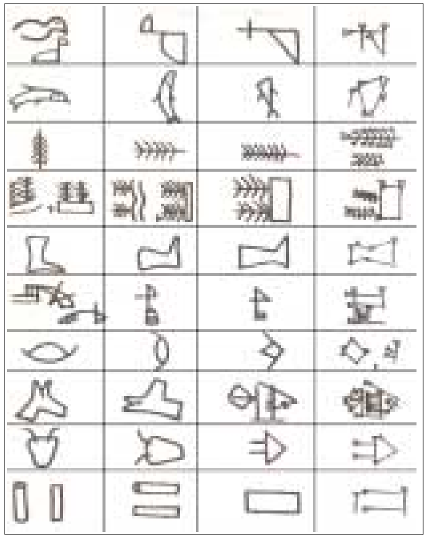

شارستانیەتێکی کاملیان بەدواوە بوو، تاکو گەیشتە ئەو پلەو رادەیەی لە نیوەی دووەمی 3500پ.ز نووسین لەلایەن سۆمەرییەکانەوە داهێنرا.

دیارە ئەم داهێنانەش شۆڕشێکی لە ڕێڕەوی ژیارو شارستانیەتدا بەرپاکرد، کە ئێستاشی لەگەڵدا بێ هەر لە برەودایەو بێگومان لە برەویش دا دەبێ.. هەر ئەوەندەش نا، بەڵکو داهێنانی نووسین بوو بەهۆی تۆمارکردنی زۆربەی لایەنەکانی ژیانی ئەوان سەردەم و ڕۆژگارە دێرینانەی (کە دەگونجێ ئێستا خۆزگەیان بۆ بخوازین!) ئاسان نەبوو هیچیان لەبارەوە بزانین، بە ڕادەیەک ئەگەر لەتەمەنی مرۆڤ (هەمووی) وردبینەوە دەبینین لە 95%ی ژیانی بە کێوییایەتی و چۆڵ پەرستییەوە بەڕێ کردووە[1].

(وێنە – 1)

بۆیە زۆر نزیکە سەرەتا هەریەک زمان بووبێ؛ دەماو دەم، ئینجا لە قۆناغی دواتریدا هاتبێتە تۆمارکردن، دوای ئەوەی کە نووسین داهێنرا.. بۆ وا نەبێ؟ ئەوەتا نووسەرانی دێرینی ئەوسا کە ئێمە بەهۆی پشکنینە ئارکیۆلۆژییەکانەوە تێکستە نووسراوەکانیانمان دەست کەوتوون، ئەوسا لەوان زەمانە دێرینانەدا خۆیان بە میراتگری رابردوویەکی پێشکەوتووترو کۆنینەتر دادەنێن: «رابردوویەک کە خێروبێر دنیای داگرتبوو و ئاشتی باڵی بەسەردا کێشابوو.. ترس و خەم و کینە نەبوو، درندەی تێدا نەبوو.. ئەو رابردووەی ئادەمیزاد بەیەک زمان بە (ئینلیل)یان دا هەڵدەگۆ»[2].

دیسان زمان چونکە بوونەوەرێکی زیندووە ئاشکرایە بەپێی باری دەوروبەرەوە دەگۆڕێت و گەشە دەکاو پێش دەکەوێ.. دکتۆر (جەمال

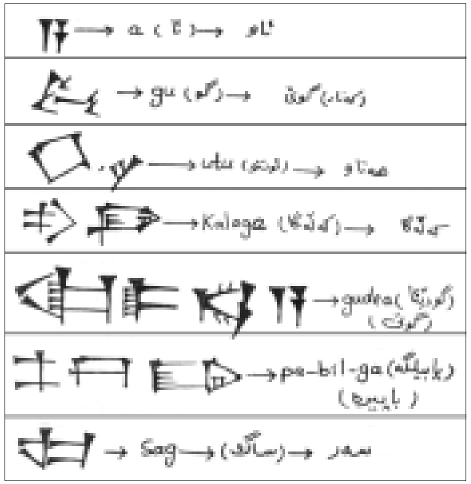

(وێنە – 2)

ڕەشید)یش لە کتێبەکەی (لێکۆڵینەوەیەکی زمانەوانی دەربارەی مێژووی وڵاتی کوردەواری باشی بۆ چووە کە دەڵێ «زمان هەبوونێکی زیندووە، دەگەشێت و دەگۆڕێت و پێش دەکەوێت بەپێی باری کات و شوێن و گۆڕینی شێوەی ژیانی مرۆڤ و تێکەڵاو بوونی نیشانەی ئەو گەشانەوەو گۆڕینەن بەچەند پلەیەکدا تێ دەپەڕن و بەسێ جۆر پەیدا دەبن:

1–لەسەرەتادا یا دەبێت ئەو شێوەیە زمانێکی سەربەخۆی هۆزێک بووبێت بە دوورکەوتنەوەی تیرەکانی ئەو هۆزەو تێکەڵاوبوونیان بە خێڵی میللەتانی دیدا شێوەکانی دیی ئەو زمانە پەیدا بووبێت و پاشان ئەگەر نەفەوتابن، هەر یەکەیان زمانێکی سەربەخۆیان دروست کردبێت.

2–زمانێک دێتەکایەوە بەسەربەخۆیی قسەی پێ دەکرێت و دەبێتە زمانی نەتەوەیەک، لە بنەڕەتدا لەچەند شێوە زمانێکی جیاواز لەیەک پێکهاتووە لە بەر زروفێکی سیاسی و لەشکریدا(سوپایی) سەری هەڵهێناوە.

3–هەندێک جاری وا هەیە شێوە زمانێکی ئایینی پیرۆز لە کاتی گەشانەوەدا شێوەکانی دی یا زمانەکانی دی دەفەوتێنێت). **بڕوانە سەرچاوەی ناوبراو ل 34 و 35**.

2

بەدەر لەوەیش کە نەژادی سۆمەرییەکان تا ئێستا بە گرفتێکی مێژوویی ماوەتەوەو ساغ نەکراوەتەوە[3]، بەوەی لە کوێوە هاتوون و بەگوێرەی کۆمەڵەی نەتەوەکانی دنیا سەر بەکامیانن، ئەوە یەکالا کراوەتەوە، کە ئەم گەلە بنیاتنەری شارستانیەتێکی ڕەسەنن نەک هەر لە رۆژهەڵاتدا؛ بەڵکو لە تەواوی دنیشادا.

زمانناس و مێژوونووس و ئارکیۆلۆژیستەکانیش، بەتایبەتی ئەوانەی لە زمانە کۆنەکان دا شارەزان، بە بەڵگەی ماددی ئەوەیان روون کردۆتەوە: سۆمەرییەکان گەلێک یا نەتەوەیەک نین سەر بە گرووپی ئەو کۆمەڵە نەتەوەیەی بە کۆمەڵەی نەتەوە سامییەکان ناسراون، لەم بارەیەشەوە زۆربەی زۆری سەرچاوە باوەڕ پێکراوەکان پەنجەیان بۆ ئەمە راکێشاوە، هەر بە نموونە: ول دیورانت-دانەری (سەربردەی شارستانیەت) و جۆرج رۆ- خاوەنی کتێبی (عێراقی دێرین) و جیمس هێنری برستد و هینری فرانکفۆرت و هاری ساکزو مامۆستای سۆمەر ناس سامویل کرایمەر کە لە بواری بەدواداچوون و توێژینەوەی شارستانیەتی سۆمەردا کۆششێکی بەرچاوی هەیە، هەروەها چەندین لێ تۆژو ئارکیۆلۆژیست و مامۆستای عەرەبیش، لەوانە مامۆستا (تەها باقر) لە کتێبەکەی (مقدمە فی تاریخ الحضارات القدیمە) داو هەموو نووسینەکانی دیکەی لەوە بەدوای و دکتۆر فازڵ عەبدولواحید پرۆفیسۆر لەزمانی سۆمەریدا و دکتۆر فەوزی رەشید کە لە تەواوی ئەو نووسینانەی دا پەیوەندیان بە مێژووی سۆمەرییەوە هەبووە ئاماژەیان بۆ ئەم مەسەلەیە کردووە[4] و چەندانی تریش.

لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی بەراوردکاریشەوە، شارەزایانی زمان(سۆمەری)یان نەبردووەتەوە سەر خێزانی هیچ کۆمەڵە زمانێک، ئەوەندە نەبێ بە پاڵپشتی تێکستە دۆزراوەو بەردەستەکانەوە توانیویانە قۆناغەکانی پەرەسەندنی ئەم زمانە بزانن کە لە نووسینی وێنەییەوە بەرەو نووسینی هێمایی و پاشانیش قۆناغی برگەیی چووەو ئادگارێکی (پێکەوەلکان-الالصاق)یشی هەیە[5] و تا دوا قۆناغی بەکارهێنانیشی نەگەیوەتە پلەی(ئەلف و بێ)[6] و بەخەتی بزماری نووسراوەتەوە، کە خەتەکە خۆیشی هەر بەو جۆرە پەرەی سەندووە.

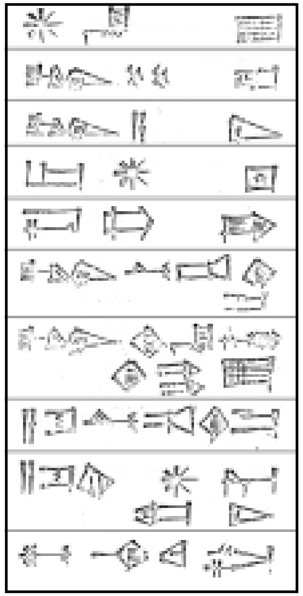

(وێنە – 3)

3

ئەم رێ روونییەی سەرەوەم بە پێویست زانی پێش ئەوەی بچمە نێو باسەکەوە کە ئەویش: لەماوەی خوێندنی ئەو چەند ساڵەم لە بەشی ئارکیۆلۆژی سەر بە کۆلیژی ئەدەبیاتی دانشگای بەغداو شیکردنەوەی چەند تێکستێکی سۆمەری، لەچەند وشەو (جێناو) و دەستەواژەیەک هەڵنگووتم کە هەندێکیان بەبێ ئەوەی گۆڕانێکی ئەوتۆیان بەسەردا هاتبێ لە کوردیدا بەکار دێن.. ئەگەرچی دکتۆر (جەمال رەشید)یش لە کتێبەکەیدا(دراسات کردیە فی بلاد سوبارتو)دا ئیشارەتی بۆ دوو وشە لەم وشانە کردووە: (ئوتتو-UTU) و (کوڕ کوڕ KUR-KUR) کەوشەی دووەمیان لەگەڵ شاخی (کوڕکوڕداغ)دا پێک دەبەستێتەوە، لەمەشدا دکتۆر جەمال چاکی بۆ چووە، چونکە لە بنچینەدا (کوڕ-KUR) کەمانای شاخ دەگەیەنێ لە سۆمەریدا، بە دارشتەی (کۆ PLURAL)[7]، هاتووە کە دەکاتە (شاخەکان)[8].

دکتۆر رای وایە هەر ئەو (کوڕ KUR)ەیە پاشان لە کوردیدا بووە بە (کو)[9]. من خۆشم بە دووری نابینم(کێو)یش هەر لەمەوە هاتبێ. بەهەر حاڵ دکتۆر جەمال پەنجەی بۆ وشەی دیکە رانەکێشاوە، ئەوە نەبێ کە لە دواییدا بەراوردی مەسەلەی بنچینەو درهاوردەکانی چەند زمانێک بەهی کوردی دەکا، باسی چەند وشەیەی دیکەی سۆمەری کردووە لەوانە:

(گیش تو GISHTU) کە دەکاتە (گوێ قوڵاخ) و (ئینەننا INANNA)ی خوداوەندی جوانی کچی ئاسمان و (لو لو LU-LU)کە دارشتەی (کۆ PLU-RAL)ی (LU)ە واتە (پیاو MAN).

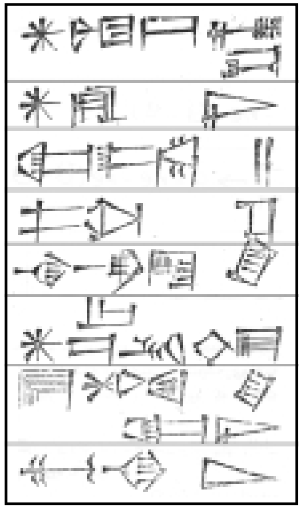

(وێنە – 4)

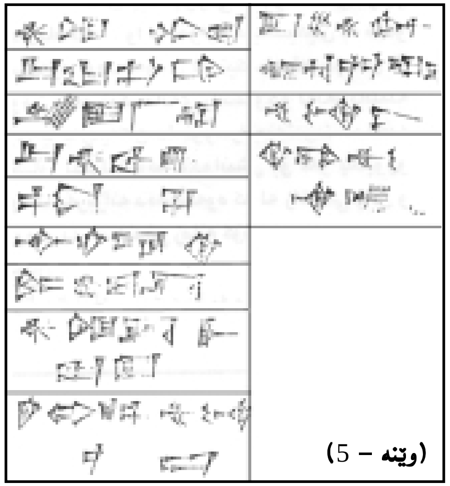

(وێنە – 5)

بەش بە باری خۆم لەگەڵ پارێز وەرگرتنیشم دا لە مەسەلەی پێکچوونی ئەم وشە سۆمەری و کوردیانەدا[10] وا لە خوارەوە بەشێکیان بەماناو نیشانەوە؛ وەک ئەوەی لە تێکستە ئەسڵییەکاندا هاتوون(ئەو تێکستانەی راستەوخۆ لەبەر تابلێتە قوڕی یا بەردییەکاندا نووسراونەتەوە) دەخەمە بەرچاو، لێکۆڵینەوەو لێ دوانیش بۆ ئەو پسپۆڕو مامۆستا بەرێزانە دەهێڵمەوە کە لە زانستی زمان و مێژوو و پەرەسەندنی زمانە کۆنەکان دا بەڵەدن:

وشەکان:

* **(ئا– A)**: لە سۆمەریدا بەمانای (ئاو) هاتووە «11»، بڕوانە وێنەی 2.

* **(گو– GU)**: لە سۆمەری بە(گوێ EDGE) هاتووە، بە نموونە گوێی ئاو، گوێی چەم«12»، بڕوانە وێنەی 2.

* **(ئوتتو –UTU)**: لە تێکستە سۆمەرییەکاندا بە DINGIR UTU دینگیر ئوتتو) واتە خوداوەندی هەتاو یا هەتاو هاتووە، کە بە ئەکەدی دەکاتە (شەمەش SHAMASH)، بڕوانە وێنە 2.

* **(ساگ – SAG)**: لە سۆمەریدا بەمانای (سەر head) هاتووە سەرنج دەدەین ئەم وشەیە هەر تەواو لە(سەر)ی کوردییەوە نزیکە. بڕوانە وێنە 2 و 5.

* **(کەڵەگا – kalaga)**: لە سۆمەریدا هەر بە مانای (کەڵەگا)ی کوردی هاتووە، هەروەها بە مانای(بەهێز)یا (پاڵەوان) هاتووە کە لە (کوردی)یش دا هەر بەو جۆرەیە، بڕوانە وێنەی 2و 3.

***(پابیلگە pabilga)**: لەسۆمەریدا بەمانای (باپیرە)وە هاتووە. سەرنج دەدەن تەواو لەگەڵ وشەی (باپیرە)ی کوردیدا پێک دەچن. بڕوانە وێنە 2.

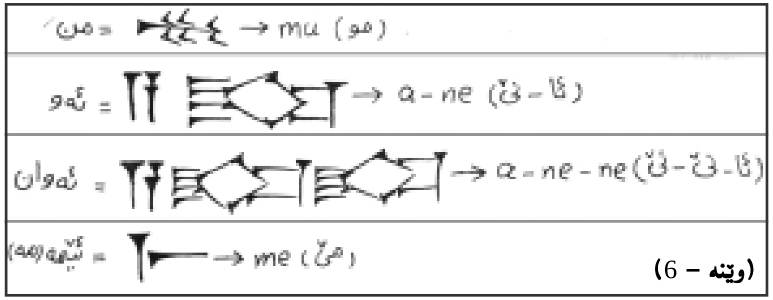

(وێنە – 6)

* **(نومـوزو numuzu)**: لەتێکستە سۆمەرییەکان دا بە مانای (نازانێ) یا (نازانم) هاتووە. خۆی لە بنەڕەتیشدا (zu) واتای (دەزانێ)یە کە لە کاتی کۆکردنەوەشیدا دەبێ بە ·زوزو zu–zu واتە (زۆرزان).

* **(گودیئا gudea)**: ئەم وشەیە، یا راستتر ئەم چەند بڕگەیە، بە سۆمەری دەکاتە(ئەوەی قسان دەڕێژێ) بە واتا (گۆتی) یا (گوتی) کوردی.
لەهەمان کاتیشدا ناوی میرێکی بەناوبانگی لەگەشە، کە چەندین کۆتەڵی بۆ دروستکراوە، تەنانەت مۆزەخانەی (لوڤر) لە پاریس بەشێکی تایبەتی بۆ کۆتەڵەکانی ئەم میرە تەرخان کردووە. بڕوانە وێنە 2و 4.

* **(مو mu)**: جێناوە بە واتای (من)«3»، بڕوانە وێنەی 6.

* **(ئانێ a-ne)**: جێناوە، بەواتای(ئەو)«14» بڕوانە وێنەی 6.

* **(ئانێ نێ– a-ne-ne)**: جێناوە، بەواتای (ئەوان)«15». بڕوانە وێنە6.

* **(مێ me)**: جێناوە، بەواتای (ئێمە) یا (مە)«16». بڕوانە وێنەی 6.

پەراوێزەکان:

1–صموئیل نوح کرامر–السومریون، تاریخهم وحضارتهم و خصائصهم–وەرگێڕانی دکتۆر فیصل الوائلی–وکاله المطبوعات–کوێت ل ج.

2–طه باقر–مقدمه فی ادب العراق القدیم–بغداد 1976 ل 35.

3–هەرچەندە زۆر لە توێژەرو ئارکیۆلۆژیست و مێژوونووسەکان لەو باوەڕەدان لە کوردستانەوە هاتوون، بە نموونە دکتۆر (فوزی رشید) لای وایە کە سۆمەرییەکان لە واقیعدا هەر ئەو کۆمەڵە بوون کە لە پێشدا لە باکوور دادەنیشتن، د. فەوزی تیوری (دی مۆرگان)یش دەنێتەوە کە لای وایە بەهۆی ڕێو ڕەسمێکی ئایینییەوە کە پەیوەندی بە پەرستنی چەند هۆیەکی پەیوەندار بە سرووشتەوە بووە.
لەم بارەیەوە بڕوانە د.فوزی رشید–المسأله السومریه–ڕۆژنامەی الجمهوریه–ی بەغدایی ژمارەی ڕۆژی 1984/9/20.

4-بۆ نموونە بڕوانە زنجیرە وتاری-المسألە السومریە-د.فوزی رشید لە رۆژنامەی -الجمهوریە-ی بەغدایی دا کە لەسەرەوە ئیشارەتمان پێ داوە.

5-پێکەوەلکان(الالصاق)، واتە بەهۆی پێکەوە لکانی دوو دەنگ وشەیەکی نوێ دروست دەبێ، یا لە ئەنجامی پێکەوە لکانی دوو وشەوە، بۆ نموونە وشەی(lu) کە بەمانای پیاو دێ لەگەڵ وشەی (گال gal) کە مانای (مەزن) یا (گەورە) دەگەیەنێ: لە ئەنجامی پێکەوە لکانیانەوە دەبێ بە (lugal لوگال) کە بەمانای (پاشا)وە هاتووە.

6-زمانی سۆمەری تا ئەوەی بەکارهێنانی بڕی کرد، هەر بە بڕگەیی مایەوە، بەڵام ئاشکرایە کە خەت و شێوازی نووسین گۆڕانێکی زۆری بەخۆیەوە بینی بەوەی زۆربەی زۆری نەتەوەکانی رۆژهەڵاتی نزیک، زمانی خۆیانیان بێ نووسیوە، ئەوەبوو لە (ئۆگاریت)-رأس الشمرە/ شێوەی ئەلف و بێی وەرگرت.

7-(ناو-الاسم) لە زمانی سۆمەریدا بە سێ رێگا کۆ دەکرێتەوە، یەکێک لەو رێگایانە کە لێرەدا مەبەستە بە دووبارەکردنەوەیەتی لێرەشدا (کوڕ کوڕ kur-kur) بەمانای چیاکانەوە دێ چونکە شێوەی کۆی وەرگرتووە.

8-(kur) جگە لەوەش، بەمانای (وڵاتی بێگانە) و هەروەها بە مانای(دەروازەی دنیای خوارەوە-العالم السفلی)یش هاتووە.

9-بڕوانە: دکتۆر جمال رشید-دراسات کردیە فی بلاد سوبارتو-بەغدا 1984-چاپخانەی (افاق عربیە) ل 12.

10-بەڵام دکتۆر جەمال لە زنجیرە باسەکانیدا(زمانی کوردی نێوان زانستی زمان و مێژوودا) لەم رووەوە جیاوازی سۆمەری لە زمانە کۆنەکانی دی روون دەکاتەوە(بڕوانە د.جمال رشید-گۆڤار رۆشنبیری نوێ ژمارە 120 تا 122.

11-من لێرەدا مەبەستم لە (ئا a)ی ژمارە (1)ە ، چونکە (a)یەکانی تر مانای دیکە دەبەخشن. بڕوانە

F.A.Ali.Suleiman

(introduction to the study of ancient languages)

چاپخانەی (دار الکتب)-دانیشگای موسڵ 1980 ، شایانی باسە کە تێکستەکان لەم کتێبە دەرهێنراون.

12-د. فوزی رشید-قواعد اللغە السومریە-لە بڵاوکراوەکانی وەزارەتی راگەیاندن-بەغدا 1972 ل 44.

13-هەر ئەو سەرچاوەیە ل44.

14-هەر ئەو سەرچاوەیە ل47

15-هەر ئەو سەرچاوەیە ل47

16-هەر ئەو سەرچاوەیە ل47

●

تێبینی: کاتی خۆی ئەم نووسینەم بۆ گۆڤاری(بەیان) نارد، نزیکەی ساڵێکی لێ مایەوە وا دیارە بڵاودکرنەوەی لەوێ بەنەسیب نەبوو!.

پەنجەنماییێک بۆ ئەدەبی سۆمەری

1

دەروازە ئارکیۆلۆژییەکان ئەوەیان یەکالا کردۆتەوە کە یەکەم نیشتەجێ بوونی ئادەمیزاد لە چەرخی بەردینی نوێیەوە، لە بنار و لوتکەی چیاکانی باکووری ئەو شوێنەدا بووە، کە لە ئاخر و ئۆخری فەرمانڕەوایەتی ساسانییەوە بە عێراق دەناسرێ. ئەو دەمە دەشتاییەکانی باشووری عێراق لە ژێر ئاودا بوو. بێگومان هەل و مەرج و باری سروشتی و ئابووریی دامێن و قەدی ئەو چیایانە لە پێشەوەی ئەو هۆیانە بوون کە ئادەمیزادی ئەو چەرخە وردە وردە واز لە ژیانی راو و کۆکردنەوەی بژێوی بێنێ و لە شوێنێک جێ نشین بێ و بچێتە قۆناغی بەرهەم هێنانی بژێوی و بەخێو کردنی ئاژەڵ و لە پاشانیش ئەو شۆڕشە بەرپا بکا کە بە شۆڕشی کشتوکاڵ ناسراوە.

تا ئێستاش(باوەکو لە شوێنی دیکەش هەندێ مەڵبەندی نیشتەجێ بوون هەبوو بن، وەک باشووری رۆژئاوای ئاسیا و بەشی باکووری رۆژهەڵاتی

میسیۆپۆتامیا)، دۆزراوەی پاشماوەی بەرهەمی شارستانیەتەکانی ئەو سەردەمانە ئەوە دەسەلمێنن کە گوندی چێرمۆ(50 کم بەرەو رۆژهەڵاتی شاری چەمچەماڵ) یەکەمین گوندی کشتوکاڵی بووە، ئەو دۆزراوانەیش زۆربەیان دەگەڕێنەوە بۆ (7000 ی پ.ز) کە دەکاتە نزیکەی 9000 نۆ هەزار ساڵ بەر لە ئێستا.

2

بە دۆزینەوەی مەعدەن و سەرهەڵدانی ئەو چەرخەی کە بە چەرخی بەردی–مەعدەنییەوە دەناسرێ، کۆمەڵێک دەسکەوتی گرنگ هاتنە دەست کە مژدەی شارستانیەتێکی کامڵیان دەدا. لە ئاکامیشداو لە ئەنجامی وەختاوەختی بێ بارانی و چەند ماوەیەکی وشک، ئادەمیزادی بەرەو خوار، بەرەو دەشتاییە بە پیتەکانەوە راکێشا کە هەموو هۆیەکی ژیانی تێدا بوو، بەم جۆرە سەرەتای دروست بوونی شار و بڵاو بوونەوەی کشتوکاڵێکی پێشکەوتوو بە هۆی ئاودان و بەکارهێنانی ئەو ئامێرە نوێیانەی چەرخی مەعدەنی هێنایە کایە... و بەرەبەرەیش وای لێهات کامڵتر لە دەشتە بە پیتەکانی باشووری عێراق دەردەکەوت، ئەمەش لە سنووری سێ هەزار و پێنج سەدی پ.ز. کە بە چەرخی (نیمچە مێژووییەوە–Proto his-toring) ناسراوە.

3

لە نیوەی دووەمی (٣٥٠٠ پ.ز)یش کە نووسین داهێنراو بوو، لە هەزاری سێیەمدا بەرەو پێشتر چوو، ئەوە بوو نووسینی بزماری (Cuneiform) بوو بە هۆی تۆمار کردنی زۆربەی لایەنەکانی ژیان و پەرستگاو رژێمی حوکم، بە تایبەتیش لەو کاتەدا کە بە کاتی دەوڵەتۆکەی شار(دویلات المدن)وە ناسراوە... ئەو دەمە گەلێک لەسەر شانۆی ژیان بوون کە بە سۆمەرییەوە دەناسرێن. هەر لەو کاتەشدا واتە سەردەمی دەوڵەتۆکەی شار چەند رەمزێکی ئەفسانەیی پەیدا بوون، لە پێشەوەی هەموویشیانەوە گەلگامش و پاڵەوانی لافاو(ئۆتۆناپووشتم).

ئەم رەمزانەیش(ئەگەر بشێ بڵێین) نیشانەی چەکەرەکردنی بیرو هەست کردنی ئادەمیزاد بوو بە ململانێی لە نێوان مان و نەمان دا.

4

بێگومان سۆمەریەکان بە بنیات نەری شارستانیەتێکی رەسەن دەژمێردرێن نەک هەر لە رۆژهەڵاتدا بەڵکو لە تەواوی دنیادا... جا پێش ئەوەی بچینە سەر باسی ئەدەب، وا چاکە پێشەکیەک دەربارەی وشەی سۆمەر و نەژادی سۆمەریەکان بزانین. نەژادی سۆمەریەکان تا ئێستا بە گرفتێکی مێژوویی ماوەتەوە ئایا لە کوێوە هاتوون و کەی و بە گوێرەی کۆمەڵەی نەتەوەکانی دنیا بۆ کام کۆمەڵە دەگەڕێنەوە؟ دیسان ئەم پرسیارانە تا ئێستا بە هۆی دۆزراوەکانی بەردەست ئارکیۆلۆژیست و مێژووناسان نەیان توانیوە بە تەواوی دەستنیشانی نەژادی سۆمەریەکان بکەن. خۆیشی ناوی(سۆمەر) لە تێکستە بزماریەکاندا بە(Ki-En-Gi)کی–ئێن –گی)یەوە هاتووە، کە (Ki)یش لە زمانی سۆمەریدا نیشانەیەکە بۆ شار یا وڵات دادەنرێ، بۆ نموونە کە دەنووسرا (ئورUrimki-) بەم جۆرە نیشانەکەی بە دوادا دەهات یا (لەگەش–Lagavaki) کە دەکاتە شاری لەگەش بە پێی ئەوەی (Ki) بەدوادا هاتووە. بڕگەی دووەمیش کە (En)ە، لە زمانی سۆمەریدا بە مانانی گەورە، مەزن یا بە عارەبی(سید) و بە ئینگلیزیش(Lord)یا(master)ە. بڕگەی (Gi)یش نیشانەی دارو درەختە. کە بڕگەکان هەموو دەکاتە گەورەی وڵاتی (شاری) قامیش، یا (خەڵکی وڵاتی قامیش)، کە ئەمەش تەواو ئەو شوێنە دەگرێتەوە کە سۆمەریەکان بێشکەی یەکەم شارستانیەتیان تیا دانا.

لە مەسەلەی رەگەزی سۆمەریەکانیش، مێژووناسان گومانیان لەوەدا نەماوە کە ئەم گەلە هیچ پەیوەندییەکیان بە سامییەکانەوە نییە، بەڵام لە کوێوە هاتوون و کەی و چۆن و سەر بە چ گرووپێکن(وەک نەتەوە)، ئەمە تا ئێستا ساغ نەبووەتەوە. هەر ئەوەندە ئاشکرایە گەلێک لە باشووری عێراق کە سامیش نین دەردەکەون و شارستانیەتێک بنیات دەنێن کار لە گەلانی دیکەش دەکەن ئەکادیەکانیش کە دەڵێن سامین ناوی ئەم گەلەیان بە(شوماریم–Sumerlm) بردووە.

لە هەموو ئەو دیاردە شارستانیەتیانەش گرنگتر کە سۆمەریەکان دایان هێنا نووسین بوو، ئەو نووسینەی بە بزماری ناسراوە و کە نزیکەی بە تەواوی

مەڵبەندە شارستانیەتەکانی ئەوسادا بڵاو ببووەوە، نەک هەر ئەمەش بەڵکو هەندێ لە زانا ئارکیۆلۆژییەکان وەک(موری Mory`) بە بناغەی گشت نووسینێکی دنیای دادەنێن.

ئەوە بێجگە لە دیاردەی دیکەی وەک پیشەسازی و بیناسازی و بازرگانی و هونەر و...تاد کە دۆزراوە ئارکیۆلۆژیەکان بەڵگەی بینراون لەم رووەوە. بە چەشنێک یەکەم بن لە بنیات نانی یەکەمین قوتابخانە و یەکەمین گۆرانیی دڵداری و خۆشەویستی و یەکەم چەکەرەی بیرو یەکەمین لە داهێنانی زمان و نووسین.

ئەدەبی سۆمەری

لەگەڵ ئەوەی بیروباوەری سۆمەریەکان ئەفسانە ئامێز بووە، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ ئەدەبەکەیان هیچ پەیوەندی بە ژیان و گوزەرانی رۆژانە و ئەوەی پێی دەگوترێ بیری بابەتی و مەنتیقییەوە نەبێ، بەڵکو لە هەموو مەیدانێکدا تۆمارکراوی ئەدەبییان هەبووە.

بێجگە لەوەش ئەدەبی سۆمەری سیما و ئادگاری تایبەتی خۆی هەیە بەوەی ئەگەر کۆنترین نەبێ. لە ئەدەبە هەرە دێرینەکانی دنیایە و ئەدەبێکی رەسەنە بەو مانایەی خۆیان بە دەستی خۆیان، بەو زمان و خەتەی کە خۆیان دایان هێناوە بە دەستمان گەیشتووە، ئەمەش بە پێچەوانەی زۆربەی ئەدەبیاتی دێرین، بەڵکو ئەدەبیاتی سەردەمە نزیکەکانیش لە گۆڕان و دەسکاری و شێوانەوە بە دوور بووە. دیسان ئەو ئەدەبە هی داهێنەری سۆمەری خۆیەتی و ئاوێنەیەکی بێگەردی سروشتی ژیانی کۆمەڵایەتی و ئایینی بووە. ئەم سیما و ئادگارە تایبەتەش ئەو ئەدەبە دەوڵەمەندەی دەوڵەمەندتر کردووە، بەوەی بووە بە سەرچاوەی توێژینەوەی لێکدانەوەی زۆر لایەنی ژیانی سۆمەریەکان خۆیان ، هەروەها زانین و لێکدانەوەی ئەو مەسەلە گرنگانەی پەیوەندییان بە بیروباوەر و بۆچوونیانەوە هەیە لە بەرامبەر گەلێک دیاردەی سروشتی و دروست بوون و گەردوون و دنیا و...تاد. هەرچەندە تێکستە ئەدەبیەکان بە بەراورد لەگەڵ تێکستی دی کەمن، بەڵام ئەمانەی هەموو تێدا هاتووە. جێگای باسە دوای پێکهێنانی دەوڵەتی ئەکەدی و لێکدانەوەی دەوڵەتۆکەکانی شار لە لایەن سەرجۆنی

ئەکەدییەوە، باوەکو زمانی رەسمی دەوڵەت ئەکەدی بوو، زمانی ئەدەبی وهەموو ئەوەی پەیوەندی بە خوداوەند و پەرستگاوە هەبوو، تەنانەت بەشێکی زۆری ئەوەی لە قوتابخانەکان دەخوێندرا سۆمەری بوو، ئێستاش دیقەت دەدەین گەلێک وشەی سۆمەری هاتووەتە نێو زمانی ئەکادیمییەوە تەنانەت زمانی سۆمەری کاریشی کردووەتە سەر رێزمانی ئەکەدی. بەم جۆرە بە گوێرەی سۆمەریەکان ئەگەرچی زمانەکەیان نەگەیشتە پلەی ئەلفاباتیک و بە بڕگەیی مایەوە، بەڵام لە لایەنی ئەدەبەوە دەوڵەمەند بوون.

بابەتەکانی ئەدەبی سۆمەری

ئەدەبی سۆمەری چ ئەوەی بە شیعر یا ئەوەی بە پەخشان تۆمار کراوە لە دەرگای گەلێک بابەت دەدا کە پەیوەندی بە ژیان و بۆچوونیانەوە هەیە، هەروەها بۆ نەژادی بوون و گیروگرفتەکانی کۆمەڵ و هەڵسوکەوتی تاقە کەس بەرامبەر ئەو سیما و ئاکارە کۆمەڵایەتیانەی پەیوەندییان بە ژیانی روحییانەوە هەیە، وەکو: مردن و دنیای پاش مردن و مەسەلەی نەمری و چاکە و خراپە و یا ئەوەی کە پێی دەگوترێ عەدالەتی خوایی.

ئەو بابەتانەش دەتوانین لەم دوو سەرە قەڵەمەدا کۆبکەینەوە:

یەکەم/شیعر،دووەم/پەخشان

بە گوێرەی شیعر ئێمە لێرەدا باسی چۆنیەتی ئادگارە هونەریەکانی ناکەین سەبارەت بەو هۆیانەی پەیوەندییان بە پێکهاتنی زمانی سۆمەری خۆیەوە هەیە. بەڵام هەوڵ دەدەین دەستنیشانی ئەو داستانە بە ناوبانگانە بکەین کە سۆمەرییەکان بە شیعر نووسیویانەتەوە لە بەرایی هەموو ئەو داستانانەشەوە، داستانی گەلگامش، کە چەند مەسەلەیەکی گرنگی فەلسەفی تێدایە، لە سەرووی هەموویانەوە کێشە و ململانێی مرۆڤ بەرامبەر بە مردن...

بێجگە لەو وێنە شیعریانەی ئەو داستانە نەمرە... بۆ نموونە با پێکەوە سەرنجێکی ئەم وێنانە بدەین کە لە داستانەکەدا هاتووە، کاتێ گەلگامش وەڵامی عەشتار دەداتەوە کە داوای لێ دەکا بیهێنێ. بە هیوای ئەوەی لە دەرفەتێکی تردا بگەڕێمەوە سەری:

(گەر بتهێنم چیم پێ دەبڕێ؟

تۆ، تۆ لە ئاگردانێک زیاتر نیت ئاگرەکەی لە سڕەدا کوژا بێتەوە

تۆ وەک دەرگای بنەبانێی، هیچ باو زریانێک ناگێڕێتەوە...

تۆ کۆشکێکی قارەمانی تیا کوڵ دەدەن.

تۆ قیرِی، ئەوە پیس دەکەی هەڵتدەگرێ

تۆ کوندەییێکی ئەوەی هەڵتدەگرێ تەڕی دەکەی...

تۆ کەوشێکی ئەو پێیە دەگەزی لە پێت دەکا...)

دەتوانین ئەو بابەتانەی بە شیعر تۆمار کراون لەمانەی خوارەوەدا کۆیان بکەینەوە:

* ئەو ئەفسانانەی پەیوەندییان بە نەژادی بوونەوە هەیە، وەک نەژادی خوداوەند و ئادەمیزاد...

* داستانانی پاڵەوانان، وەک داستانی گەلگامش.

* ئەو چیرۆکانەی پەیوەندییان بە لافاوەوە هەیە.

* ئەو شیعرە ئایینانەی لە هەندێ بۆنەدا لە پەرستگاکان دەخوێندرانەوە وەکو پەرستگای (ئێنلیل-Enlil).

* ئەو ئەفسانانەی پەیوەندییان بە مردن و دنیای خوارەوە (Nether world) هەیە، وەک ئەفسانەی چوونە خوارەوەی (عەشتار) (Inanna).

* شیعری خۆشەویستی و دڵداری و ئەوەی پەیوەندی بە ژنهێنانی خوداوەندەوە هەیە.

* شیعری لاواندنەوە، یا ئەو شیعرانەی بۆ مردن و دنیای خوارەوە نووسراون.

بێجگە لە چەند بابەتی دیکەش کە هەر بە شیعر نووسراونەتەوە، لەمانەش هەندێکیان بۆ پیاهەڵدانی خوداوەندەکان گوتراوە.

وا لە خوارەوە چەند پارچە شیعرێک بە پێی ماوەی ئەم وتارە بە نموونە دەخەینە روو.

(١) بەشێک لە ئەفسانەی سەفەری ئینانا (عەشتار) بۆ دنیای خوارەوە... ئەم شیعرە داڕێژراوی شاعیرێکی سۆمەریە...

(رستە دووبارە کراوەکانی لێ لابراوە).

شیعرەکە درێژە...بەڵام ئەمەی خوارەوە لەو راستەوە دەست پێی دەکا کە (نەنۆشۆبیر)، قاسیدی (ئینانا) بۆ رزگار کردنی ئینانا دەچێتە لای خوداوەندەکان:

(.....................

ئێنلیل، ئەی باوک

مەهێڵە کچەکەت حوکمی مردنی لە دنیای خوارەوە بەسەردا بدرێ، مەهێڵە مادەنە بێ خڵتەکەت،تێکەڵ بە خۆڵی دنیای خوارەوە بێ... مەهێڵە لازوەردە گرانبەهایەکەت بشکێ و ببێ بە بەردی دەستی بەردەوان.

مەهێڵە ئینانای هێشتا کچ حوکمی مردنی لە دنیای خوارەوە بە سەردا بدرێ.

ئەگەر ئێنلیل لەم کارەدا لایەنگیری نەکردی، بچۆرە (ئور)... لە ئوریش، کە لە ماڵدا، لە وڵات دەچیتە ژوور

لە (ئیکشونوگال)، مەزڵی ننا...

لە پێشیدا بگری و (بڵێ):

ننا، ئەی باوک

مەهێڵە کچەکەت...(لێرەدا پێنج دێڕ دووبارە دەبێتەوە). ئەگەر ننایش لەم کارەدا لایەنگیری نەکردی، بڕۆ (ئەریدۆ)،

لە (ئەریدۆ)ش کە دەچێتە ماڵی (ئانکی) لە پێشیدا بگری و بڵێ:

ئانکی ئەی باوک

مەهێڵە کچەکەت... (لێرەدا پێنج دێڕەکەی پێشوو دووبارە دەبێتەوە).

ئانکی باوک و گەورەی حیکمەت

کە (خۆراکی ژیان) و (ئاوی حەیات) دەناسێ

بە راستی ژیانم پێ دەداتەوە...تاد شیعرەکە)

(٢) نموونە لە ئەدەبی لاواندنەوە، کە بۆ لاوانەوەی شاری(ئور) گووتراوە کە خوداوەندەکان بە جێی دێڵن(دوای ئەوەی دێڕە دووبارەکراوەکانی لێ لابراوە).

(...

حەوشەی مێگەلی بەجێ هێشت، بۆیە با بردی

(گای کێوی)!! حەوشەی مەڕەکانی بەجێ هێشت و با بردی.

ئێنلیل حەوشەی رانی بەجێ هێشت ئیتر با بردی...

.................)

لە چلەمین دێڕدا شیعرەکە دەگاتە لاواندنەوەی شاری ئور:

(لاوانەوەت، بە ئێشە، تاڵە ئەی شارەکە

شاری ئوری وێران بوو، لاوانەوەی تاڵە، بە ئێشە

چەندی لاوانەوە بە ئێشەکەت بمێنێ

گەورەی گریاوت ئەوەندە، خەمبار دەبێ... ئەو خوداوەندەی ماڵی خۆی کاول کرد

لە گریان و وەخۆڕاهاتندا هاوبەشی شارەکەیەتی...تاد)

(٣) نموونەی شیعری خۆشەویستی و عیشق

ئەم نموونەیەی خوارەوە پارچە شیعرێکە تایبەت بە ئاهەنگی ژنهێنانی خوداوەند کە پێی دەگوترا(گیپار). ئەم ئاهەنگەش لە پەرستگا، یا کۆشکی پاشادا ساز دەدرا، پاشا دەوری خوداوەندی دەدی و کاهنەیەکیش دەوری

ئینانای دەدی. هەردووکیشیان دەڕازێنرانەوە و ژوورێکی تایبەتیان لە پەرستگادا بۆ تەرخان دەکرا، ئینجا بووک بەم شیعرە پێشوازی زاوای دەکرد.

ئەم شیعرە دەگەڕێتەوە سەردەمی پاشایەکی ئیسن(٢٠١٧ پ.ز):

(ئەی ئەو زاوایەی کە دڵم عاشق و سەوداسەریەتی

بە تۆ گەیشتن چەند خۆشە، شیرینە وێنەی هەنگوین

بە خۆشەویستیت ئەسیرت کردم.

خۆزگە دەهاتیە ژووری نووستن...

لێمگەڕێ راتمووسم زاواکەم

ماچەکانم لە هەنگوین شیرینترن...

لە پێخەفی چوونە باڵ یەک دا

بم هێڵە چێژ لە جوانیت وەربگرم...

هەستە رابە ئەی زاواکەم بۆ ماڵمان

تا رۆژ دەبێتەوە لێی بنوو...)

(٤) ئەم شیعرەی خوارەوەش نموونەی شیعرێکە لە بەیەک گەیشتنی دوو خوداوەندی عاشق دەدوێ، زۆربەشی بە زمانی ئینانا و دموزی(تەموز) دەردەبڕێ.

لەم شیعرەی خوارەوە دموزی داوای بە یەک گەیشتنێکی پەلە لە ئینانا(عەشتار) دەکا.

(شیعرەکە دێڕە دووبارەکراوەکانی لێ لابراوە:

(دوێنێ، کە من، شاژنی ئاسمان

کاتێک لەسەر یەک تەل رازابوومەوە

بە خۆم دەنازیم...

کاتێ بە تەنێ کەیفم دەکرد، ورشەم دەدا...

کاتێ لەگەڵ هەڵاتنی نووری شەفەق گۆرانیم دەچڕی

کە(کولی-ئاننا)!هاتە لام

کە تانجی سەرم (دموزی) پێم گەیی

(ئوشم-گال-ئاننا) دەستی تێوەرێنام...

لێرەدا ئینانا دەیەوێ لەبەری هەڵبێ و پێی دەڵێ:

ئەوە چییە(گای کێوی)! لێم گەڕێ...

دەمەوێ بەرەو ماڵ بیمەوە...

چ بە دایکم بڵێم؟

چ بیانوویەک بۆ(ننگاڵی) دایکم بهێنمەوە...؟

دەموزیش بەم جۆرە وەڵامی دەداتەوە:

ئەی ئینانا...

ئەی لە هەموو ژنان ژنتر

فێرت دەکەم چی بڵێی،

پێی بڵێ،

لەگەڵ دەستە خوشکێکم بۆ مەیدانی گشتی شار چووین

بە گۆرانی و هەڵپەڕکێ رامانبوارد و

سترانەکی خۆشی بۆ چڕیم

لە خۆشیان...خۆم لە بیر چوو و درەنگیم لێ داهات...)

ئەوی بە پەخشانیش نووسرا بێتەوە گەلێک بابەتی گرتووەتەوە لەوانە(سەرەرای ئەو قانوونانەی کە سۆمەریەکان بە گەلێک لە پێش حامورابییەوە دایان ناوە، هەروەها چەندین بابەتی دیکەی زانیاری و ئەدەبی حیکمەت و پەند و قسەی نەستەق و چیرۆکی هەمەجۆری دی. وا لە

خوارەوە نموونەی هەندێ لەو پەند و قسە نەستەقانە دەخەینە ڕوو بە هیوای ئەوەی لە ئایندەدا سەربەخۆ باسی دیاردە تۆمار کراوەکانی شارستانیەتیان بکەین:

* (هەر بە تەنها هەزارانن کە بێدەنگن لە وڵاتی سۆمەردا.)

* (قسەی دایکت وەک فەرمانێکی خودایی بژمێرە)

* (داوای ژیان لە (نەنگشیزدا)مەکە)

* (ماڵ، وەک باڵندە وایە نیشتمانێکی جێگری نییە).

* (تۆڕم کردووەتەوە، بەڵام کۆتەکان مەحکەمن).

* (قازانج بێ ماندوو بوون نابێ).

* کە هەستی کرد نزیکە مردنە وتی هەرچی هەمە با بیخۆم، کە چاکیش بووەوە وتی با دەستم بگرم).

* (دەشێ برادەرایەتی رۆژێ بخایەنێ و کۆیلاییەتیش زەمانێ).

* (پیاو سێبەری خوداوەندە، کۆیلەش سێبەری پیاوە، بەڵام شا وێنەی خوداوەندە).

* (کە هێوێنی بیرە ترش بێ، بیرە چۆن شیرین دەبێ).

* (دووپشک بە مرۆڤێک وەدەدا چ سوودێکی پێ دەگا؟
سیخوڕێکیش مردن بۆکەسێ دێنێ چی پێ دەبڕێ).

* (گای بێگانان گیای دەخوا، هی خاوەن کێڵگەش لە برسا مۆڵ دەبێ).

* (ئەوەی خۆشت دەوێ، دەبێ بەرگەی زوڵمیشی بگری).

* (هونەری نووسین باوکی زانایان و دایکی خەتیبانە).

* (ژنی دەست بڵاو لە ماڵێدا لە هەموو شەیتانان بە زیانترە).

دواجار کە ئەوە پەنجەنمایەک بوو بۆ ئەدەبی سۆمەری، ئەو ئەدەبەی ئێستاشی لەگەڵدا بێ سەرچاوەی گەلێک داهێنانی نوێیە، پێم وایە بەقەد ئەوەی بابەتێک نییە بتوانرێ بە ئاسانی کون و کەلەبەرە شاراوەکانی دەستنیشان بکرێ، بە قەدە ئەوە بابەتێکی چەشە بەخشە. هەرچی چۆنێکە ئەم سەرە قەڵەمە لە مشتی خەروار زیاتر نییە.

پەراوێزەکان

(١) بۆیە پێی دەڵێن چەرخی نیمچە مێژوویی، چونکە ئەو دەمە نووسین هەر لە سەرەتادا بوو و هێشتا لە کاروباری پەیوەندار بە ژیان بەکار نەهاتبوو.

(٢) شارستانیەتی رەسەن(Original Civilization) واتە ئەو شارستانیەتیانەی کە لە شارستانیەتی ترەوە پەیدا نەبووین، بەڵکو لە کەلتووری چەرخەکانی پێش مێژوو پەیدا بووین و نەش و نمایان کرد بێ.

(٣) هەندێ لەو باوەڕەدان کە (سۆمەر) و (کی-ئین-گی) دوو وشەی دوو شێوەی سۆمەری (ئەمیکۆ) و (ئەمیزاڵ) بن کە یەک مانا ببەخشن(کە ئەمیکۆ)ش زمانی نووسین و (ئەمیزاڵ)یش شێوەی قسەکردن بووە)... هەندێکی دی (کی-ئین- گی) یان بە (وڵاتی خواداوەند ئانگی) وەرگێراوە-(بڕوانە: جۆرج رۆ -العراق القدیم-وەرگێرانی حسین عەلوان حسین-ل٥٨٥).

(٤) ئارکیۆلۆژی کە دەکاتە زانستی هەموو شوێنەوارناسی هەمیشە پشت بە بەڵگەی دۆزراوەوە دەبەستێ، لەم زانستەدا هەموو مەسەلەیەکی مێژوویی جێگای گومان دەبێ بەو پێیەی دەگونجێ دۆزراوەی نوێ زانیاریەکانی پێش خۆی رەت بکاتەوە یا خود زیاتر بیچەسپێنێ... بۆ نەژادی سۆمەریەکانیش هەر بەو رەنگە، شایەد سبەی زانیاری تازە بە هۆی پشکنینی ئارکیۆلۆژی بدۆزێتەوە.

(٥) بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە(Moory: The Origien of Civilization-Oxford).

(٦) هەرچەندە کەم وا رێک کەوتووە ناوی نووسەر یا داهێنەرەکەی بە سەرەوە بێ- تەنها نووسەرەکان وەک لە تابلۆ قوڕیەکاندا دەردەکەوێ بە تەواوی خۆیان بە تێکستە ئەسڵیەکە دەبەستەوە.

(٧) هەر بۆ نموونە دەبوایە فرمان وەک ئەوەی لە کۆمەڵەی زمانە سامییەکاندا لە پێشەوەی رستەدا بێت، سەیر دەکەین لە زمانی ئەکەدیدا(کە دەیگەڕێننەوە بۆ کۆمەڵەی زمانە سامییەکان) فرمان لە کۆتاییدا دێ.

(٨) زۆر تێکستی سۆمەری کە بۆ زمانی ئەکەدی و شێوە سەرەکییەکانی بابلی و ئاشووری وەرگێڕدراون دۆزراونەتەوە.

(٩) نووسەری ئەم چەند دێرە دەبەردایە ئەم داستانە دەکاتە کوردی دوای ئەوەی کە بەراوردی تێکستە وەرگێڕدراوەکان تەواو دەکا و بە تایبەتیش تێکستەکەی مامۆستا تەها باقر لەگەڵ تێکستی چپایزەر.

(١٠) سۆمەریەکان پێیان گوتوە (ئینانا) کە بە زمانی سۆمەری (شاژنی ئاسمان)دەگەیەنێ، ئەم خوداوەندە خوداوەندی خۆشەویستی و شەڕە لە یەک کاتدا و کچی (مانگۆ)ی خوداوەندی ئاسمان و (سن) خوداوەندی مانگە. ئەکەدیەکان پێیان گوتووە (عەشتار).

(١١) باقر، تەها- مقدمە فی ادب العراق القدیم- بەغدا ١٩٧٦ل١١١.

(١٢) بێگومان لێکدانەوەی ئەو شیعرانە و بە گشتی شیعری سۆمەری و تێگەیشتنی دنیای، لێکۆڵینەوە و لەسەر وەستانێکی دەوێ کە دەشێ بابەتێکی سەربەخۆ بێ ئێمە لێرەدا هەر بۆ ئاشنا کردنی خوێنەر بەم نووسینە کورتە ئەم نموونانەمان هێنانەوە، شایەد رۆژێ بە درێژی بگەڕێینەوە سەری.

(١٣) بەردێکی بە نرخە وەک پیرۆزە وایە لە هەموو دنیا بە تەنها لە (مەکسیک)و(ئەفغانستان) هەیە. لە جیهانی دێریندا بازرگانی پێوە دەکراو لە بەرامبەر زێڕی بوو.

(١٤)لێرەدا ماڵ و وڵات، مەبەستی لە پەرستگایە.

(١٥) ناوی پەرستگای خوداوەندی مانگ(ننار)ە کە خوداوەندی سەرەکی شاری(ئور) بوو.

(١٦) خوداوەندی ئاو و خاک و حیکمەتە لای سۆمەریەکان و مەڵبەندی پەرستنیشی شاری(ئەریدۆ) بووە.

(١٧) کرێمر، سموئێل-الواح سومر-وەرگێڕانی تەها باقر و د.ئەحمەد فەخری ل٢٧٠

(١٨) لە سیفەتەکانی دموزی بووە پێی وەسف کراوە.

(١٩) باقر، تەها-مقدمە فی ادب العراق القدیم- بەغدا-١٩٧٦ ل ٢١٤.

(٢٠) هەمان سەرچاوەی پێشوو ل ١٩٢.

(٢١) ئەمەش خوداوەند دموزی پێ وەسف کراوە، خۆیشی (Kuli) لە زمانی سۆمەریدا بەرامبەر (Friend)ی ئینگلیزییە کە دەکاتە برادەر، بەڵام لێرەدا بە مانای (هاوڕێی ئانو) هاتووە.

(٢٢) ئوشوم، گاڵ-ئانا، واتە(ئەژدیهای ئاسمانی مەزن)، کە ئەمەش خوداوەند دموزی(تەموز) پێی وەسف کراوە.

(٢٣) باقر، تەها، مقدمە فی ادب العراق القدیم-ل ١٩٦.

(٢٤) خوداوەندی مردنە.

١٩٨٦/٤/١٢

سەرچاوەکان:

* کریمر،صموئیل-من الواح سومر-ترجمە:طە باقر و د.احمد فخری-مؤسسە فرانکلین.

* باقر،طە-مقدمە فی ادب العراق القدیم:بغداد-١٩٧٦.

* رشید، فوزی-السیاسە والدین فی العراق القدیم-بغداد ١٩٨٣.

* کریمر،صموئیل-السومریون-ترجمە فیصل الوائلی-وکالە المطبوعات-الکویت.

●

لەخۆنووسانی باهۆز
شیعر لەسەردەمی تەکنەلۆژیادا

«لێم دەپرسی خۆشەویستی چی لێ هات؟
پێت دەڵێم:
شتێکم بەبیر نەماوە...
وێڕای ئەوەش تێدەگەم مەبەستت چیە؟
ئەمن دێمت دەناسم و
تا هەتایێ لەبیری ناکەم
لەوەش زیاتری لێ دەزانم
چوون جارێک ماچم کردووە.
برێخت»

ئاسمانێکی بەتاڵ و زەمینێکی بەژاوەژاو و لەناوخۆیدا خوول خواردوو...

ستەمی ستەمکاران، بەرگرتن لە رووباری نوورانیی... چەشەی بەرزو پڕۆژەی دادوەری و دادخوازی لەسنووری مەملەکەتی بەرژەوەندییەکان...

باهۆزی هاوسەنگیهێن، بەناو نهالی تێهەڵچوونەوەدا تێدەپەڕێ...

دەڵێن ئیتر باوی شیعر نەما؛ سەردەم سەردەمی تەکنەلۆژیا و پێشڕەفتە

تیژڕۆکانیەتی... شارستانیەتی نوێ هەموو ئارەزووە چەپێنراوەکان بەڕەڵڵا دەکا... ئەوەی دوێنێ دەگوترا؛ مرۆڤ بۆ ئەوە هاتووە مرۆڤیەتی خۆی بناسێ و هەستی پێ بکا... ئەمڕۆ بەبێخەبەری لە دەوروبەر، بەواتا و مانایەک گۆڕاوە، نزیک لەسەودای بازاڕو دوور لە درەوشانەوەی شارستانیەت:

چەندی تەکنەلۆژیا و دەرهاویشتەکانی بەرزتر بفڕن، تەنیا دیوێکی ئەو شارستانیەتە دەردەبڕن... دیوەکەی تر هەمیشە لەو پێویستیە دەروونی و ویژدانیانەی مرۆڤدا کۆدەبێتەوە؛ لەوەی دەچێتەوە ناو چالاکیە رۆحیەکانی، کە هەر لەدێری دێرینەوە شیعر سیلەی رووگەکانی بووە...

رووپێوی راستبێژی و مێژووی سرووش و ئەو قۆناخ و رۆژگارانە بووە کە مرۆڤ سەرەڕای گیرخواردنی لەبۆشاییە بێ ئامانجەکان، لەشایانترین ساتی تەمەنیدا خۆی تێدا بینیوەتەوەو هیواو گەشبینی داوەتێ...

سەیر دەبێ هەبن شارستانیەتی نوێ بەتەنیا چاوێک ببینن!! ئەگەر مرۆڤیش واز لەخۆی بێنێ، مرۆڤایەتی واز لەخۆی ناهێنێ...

گەر تەکنەلۆژیا کە روویەکی هاوکێشەکە لە ژیانی ئادەمیزاددا پێک دێنێ لە پڕۆسەیەکی بەرەوپێشچوونی مێژوو نەدیدەدا بێ، سەیر دەبێ رووەکەی تری بە دواکەوتوویی بمێنێتەوە...

ئامارەکان دەدوێن... با روو لە ئامارەکان بکەین... لە ئەورووپا و وڵاتانی پێشکەوتووی رۆژهەڵاتی ئاسیایش گەرێ کە کەلەپووریکیان لەم بوارەدا هەیە... تۆ وەرە وڵاتێکی پێشکەوتووی وەک ئەمریکا... ئامارەکانی چەند ساڵی پێشووی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەڵێن: لە پاڵ دەیان دەزگای تایبەت بە بڵاوکردنەوەی شیعر، پتر لە (هەزار - 1000-) گۆڤاری هەفتانە و مانگانە و وەرزی تایبەت بەشیعر چاپ و بڵاودەکرێنەوە.

ئەمە کەمبینی نییە لە ئاست هێزی بەهێزی تەکنەلۆژیا، لەسەرکردنەوەی شیعریش نییە؛ کە بێگومان لە روانین و جیهانبینیەکانی ئێمە زۆر باڵاترە... بەقەد ئەوەی هەوڵێکە لەلابردنی تۆزو غوباری سەرنگین، لەباوەش گرتنی باهۆزە تۆراوەکانی رۆح وهەستکردن بەساوە درەوشاوەکانی...

بەم جۆرە (خۆشەویستی هەرماوە)و هەردەمێنێ... ئەمە قەدەری مرۆڤە، قەدەری مێژوو و قەدەری جوغرافیا...

●

رەشنووس لە دنیای داهێناندا

جاران زوو، سەردەمی لوتکە بڵندەکانی ئەدەبیاتی کوردی، چاپ و بڵاوکردنەوە یا هەر نەبوو، یا ئەگەر هەشبووبێ دواکەوتوو بوو..

لەبەرنووسینەوەو دەستاو دەستی کاری داهێنەران یەکێک بوو لە دیاردە دیارەکانی دنیای داهێنان، بەتایبەتیش دیوانی شاعیران و بەری رەنجی بیر و بۆچوونی نووسەرانمان لەگەلێک بواری جیاجیادا..هەمیشە نوسخەی ئەسڵی، جیا لە ناوەرۆک و جیهانبینی شاعیر یا نووسەر، شتێکمان پێ دەڵێ، ئەو شتە ئەگەر بگونجێ بڵێین لەناو دێڕی نووسیندا، لەگەڵ نادیاریشدا روانینی بە رامان دەیبینێ و مەودای ئەو سرووتە تەنیاو لە خۆنووسانە روانینئارایانەی دێتەوە بەرچاو کە داهێنەر لە چرکە ساتەکانی داهێناندا خوولی تێدا خواردووە. کەواتە رەشنووس، یاخود سیایی، خۆی لە دەقێکی دیاری کراودا (لە سەرەتای دەسپێک تا وچانی دوایی) دەنوێنێ.

یەکێکە لەو سیمایانەی رەنگرێژی چەندین لایەنی رەخنە (وەک پرۆسەی داهێنان)و لێکدانەوە دەکا. لەوانەیە سیایی نووسین، هەر ئەوە نەبێت کە لەسەر لاپەڕەیەکی سەربەخۆ، یاخود دەفتەرێکی تایبەتی بێ، بەڵکو پەراوێز

نووسی سەر نووسراوی دیکەو هەموو ئەو تیلمانەیش دەگرێتەوە کە بەجیا داهێنەر لە وەختێکی دیاری کراودا وەکو سەرە قەڵەم یا دەق نووسیوویەتیەوە، وەک پاکەتی بەتاڵی جگەرە یا هەر شتێکی لەو بابەتە..

ئەو رەشنووسانە بەشێکن لە مێژووی داهێنەر خۆی و لە دواییشدا دەبن بە بەشێک لە ئامرازی بەردەستی رەخنەگر..

ئەمە سرووشتێک نیە بۆ تاقیکاری، لە گرێژنە بردنیش نیە کە بە ئاراستەیەکی بێ هێزو بڕشت رێ هەڵگرێ، ئەمە بەشێکە لە کۆڵینەوەو بەدواداچوون و پرسیار پێچ کردن لەپێناوی گەیشتن بە حەقیقەت و مەودای داهێنان بەرێگایەکی رەوا..

ئێستا وەک دەبینین زۆر لە نووسەران بە کۆمپیوتەر دەنووسن..

بۆ نووسینی توێژینەوە، یا باسێکی ئەکادیمی تەنانەت هەواڵ و راپۆرتی رۆژنامەنووسیش کۆمپیوتەر بەهۆی رەگەزی خێرایی و دەرهاوردە تەکنیکیەکانی لە جێی خۆیدا بێ..

بەڵام بۆ بەرهەمی داهێنانی لە وێنەی شیعر، لە ئاقڵاندانیە.. بەوەی بێجگە لەبوونی دەستنووس بۆ قۆناغی لێکدانەوەو رەخنە بەهای خۆی هەیە..

لە هەمان کاتدا هەمیشە دەربڕین لەو چەشنە کارانەدا چونکە پێش جوولەی دەست دەکەوێ، تێکەڵاوی و لێتێکچوونێک بۆ داهێنەر دروست دەکا کە زنجیرەی بیرکردنەوەی دەپچڕێنێ. لێرەشدا مەبەست ئەوە نیە بڵێین شیعر بە کۆمپیوتەر نانووسرێ، رەنگە لە دوارۆژدا بەپێچەوانەوە بکەوێتەوەو وەچەکانی ئایندە نەتوانن شیعریش بە دەست بنووسن، بەڵام بەدڵنیاییەوە ئەو شیعرەی ئەوان دەینووسن جۆرێک لە ماکی نەهلستیەت و بێ موبالاتی تێوەردەپێچڕێ کە هەموو هاوکێشەکان بەلاسەنگی بهێڵێتەوە.. لەو سەریشەوە هەموو ئەو مەودایانەی پەیوەندییان بە لەترکزەیی هاوسەنگیەکانی نووسەرو مەودا سایکۆلۆژییەکانی لەکاتی داهێناندا هەیە تەنانەت لە نووسینی نامە تایبەتیەکانیشدا لەناو هاردە (hard) خەولێخراوە بە ڤایرۆس هەڕەشە لێکراوەکاندا لە نگەر بگرن. .ئەمە نوخشەلێدانێکی بەد نیە لە دوارۆژ، بەقەد ئەوەی لەسەرکردنەوەی ناسکبێژییە کە تەکنەلۆژیا لە دیوی رەهەندە پاشڤەبڕەکانی خەریکە چەپڵەی لێ دەکوتێ و بێنی تەنگ دەکا.

•

ژیان و چیترنا!

پێشکەوتنی ئەم چەند ساڵەی دوایی تەکنەلۆژیای راگەیاندن، بە تایبەتیش لە بواری وێنەگرتنی سینەمایی و تەلەفزیۆنی، سەرەڕای ئاسان کردنی کاری راگەیاندن و خێرایی گەیاندن، پێشەبڕێرییەکیشی لە نێو وێنەگر و هونەرمەندانی سینەما و تەلەفزیۆن دروست کرد... بەم رەنگە لە وڵاتانێکی وەک وڵاتی ئێمە سینەمای تەسجیلی و ئارشیڤی تەلەفزیۆنی کە تا پێشتر ئەو روخسارەی وەرنەگرتبوو، بوو بە یەکێک لە سیما فەرهەنگییەکانی، بە تایبەتیش لە شوێنە هەڵایساوە لە بیرکراوەکان، فلیمی تەسجیلی و تەلەفزیۆنی لە ناساندن و ئارشیف کردنی زۆر لایەنی ژیان روونتر هاتە نێو ناوانەوە، کە جێی داخە لای ئێمە کەمتر سوودی لێ بینراوە!

قسە لەسەر هونەرمەند و کارامەیی کادیرە...

بەراستیش هەر وایە، هونەرمەندی لێهاتوو بە ئیمکانیاتێکی تەکنیکی کەمەوە دەتوانێ شت بدا. مەگەر (ئیزنیشتاین) بە کامێرا سەرەتاییەکانەوە (زرێ پۆشی پۆتمکین)ی دەرنەهێنا... بە دەیان نموونەی تریش لە سینەما و

سینەمای تەسجیلی و فلیمی تەلەفزیۆنی، کاعەلی هاورێم باسی یەکێک لەو فلیمانەی بۆ گێڕامەوە کە دەرهێنەری ئێرانی(کیا رۆستەمی) دەربارەی کارەساتێکی ئەم دواییبیەی بوومەلەرزەی ناوچەیەکی ئێرانە بە ناوی (ژیان و چیتر نا!) ئەو فلیمەی کاعەلی باسی دەکرد هەر بە گێڕانەوە سەرنجێک رادەکێشێ لە کاتێکدا بە تەنها کامێرەیەک و (پاڵەوانێک) بووە و چیترنا!

عەلی دەیگوت فلیمەکە بریتی بووە لە دەنگدانی مناڵێکی چوار ساڵان کە براکەی لە کاتی بوومەلەرزەدا لە ژوورەوە ماوەتەوە و ئاکام خانووەکەی بەسەردا رووخاوە...

سەیری دەرهێنەر لە چ گۆشەیەکەوە بۆی دەچێ(هاوین بووە، ئەمیر مناڵێکی چوار ساڵەیە لەگەڵ رەزای برای لە ژوورەوەن. دایک و باوکیشی لە دەرەوە لە ژێر کوللەدا نووستوون... دیارە ئەو ناوە پێشکە و مێشوولەی زۆر بووە... پێشی کارەساتەکە بە چەند دەقیقەیەک، ئەمیر بە هۆی مێشوولە خەوی لێ ناکەوێ دێتە دەرەوە بچێتە ژێر کوللە، لای دایک و باوکی بخەوێ، لە کاتێکدا رەزا لە شیرنە خەوان دایە کە بوومەلەرزە کاری خۆی دەکا و هەموو شتێک بە سەریەکدا دەتەپێنێ!)

دەرهێنەر هاتووە لە زمانی مناڵەکەوە کارەساتی بوومەلەرزەکە دەگێڕێتەوە... دەرهێنەر قسە لەگەڵ ئەمیر دەکات:

ناوت چییە بچکۆل؟

–ئەمیر.

* ئەوە چی بوو، چ روویدا؟

– نازانم...شەو مێشوولە خانووەکەیان بەسەر رەزادا رووخاند.

* چۆن؟

– من هاتمە دەرێ... ئاخر مێشوولە پێیان وەدەدام...

هەڵاتمە لای دایکم... رەزا نەهات...

* بۆچی رەزا نەهات، مەگەر مێشوولە بەویان وەنەدەدا؟

– ڕەزا نووستبوو...دایە هەر دەگری!

* بۆچی؟

– دەڵێ بریا مێشووله ڕەزاشیان گەستبایە.

* دەی باشە ڕەزا بۆ خەبەری نەبۆوە...؟

–ڕەزا نەهات..ئاخر مێشووله ڕەزایان نەدەگەست.

* پاشان؟

– پاشان کە من چوومە لای دایکم مێشووله خانووەکەیان بەسەردا ڕووخاند...

ئیتر لێرەوە منالەکە میزی دێ... هەڵدێ بچێ هۆلە و پەنایەیی کە چڵە دارێک دەبێ میزەکەی بکا... و تا دوایی...

دەرهێنەرلەم فلیمە تەلەفزیۆنییە تەسجیلییەدا کە زیاتر لە ڕیپۆرتاژێکی تەلەفزیۆنی دەچێ تەنها یەک کامیرای عادەتی بەکار هێناوە!

کامێرایەک و تەنها...بێ دیکور و بێ ئیکسسوار و تەواوکاریی دیکە... دەرهێنەر خۆی لە پێشەکی(ژیان و چیتر نا!)دا وای گوتووە...

وا بزانم لە جەنجاڵستانی هەرای ئەو هەموو تەلەفزیۆنانەماندا ئەوەندە بەس بێ...

•

هەمیشە یەکێک هەیە
لە تۆ باشتر سەما دەکا

چارلی چاپلن، هونەرمەندی کانگەی بێ ئاو و شاڵاوی وەرزە دێمەکارەکان و بەرهەمهێنی و شکەڵانی و ڕەنجبەری کووچە و کۆڵانان و بۆ ژیرالەددینی کچی دەنووسێ: «ژیرالەددین..کچم لە شەوە درێژەکاندا ئەمن زۆر چیرۆکم بۆ گوتی، بەڵام چیرۆکی خۆم نەگێڕایەوە... ژیانی ئەو برسییەی لە خوارترین و پیسترین کۆڵانی لەندەن گۆرانی دەگوت و سەمای دەکرد..»

ئەمە سەرەتای کۆکردنەوەی خەرمان بوو بۆ پەیداکردنی دەرتان و دەرفەتێک لە زەمانێکی زاڵم و بێدەرفەتدا...

«ژیرالەددین لە ناو دنیاییێک تێیدا دەژی تەنیا سەما و مۆسیقا نییە.. جاروبار بە سواری ئۆتۆمبێل یا میترۆ لە نێو شاردا بگەڕێ.. چاو لە خەڵک بکە.. لە بێوەژن و منالە هەتیوەکان بڕوانە.. تۆ یەکێک لەوانەی کچم نە زیاتر..»

بالاَنوێنی پەرۆشی مرۆڤ، سرووشتی مرۆڤدۆستی و ویقاری تێگەیشتن و حالّی بوون، دوور لە مامۆستاکاری و پەندگۆیی دەبەخشێ..

چاپلن هەولّ دەدا لە رێگای دەرسدادانی کچەکەی فەنتازیای سادەیی لە گەرمەی تێکچڕژان و دەمارگیریدا بگرێت..

ببینە چ دەنووسێ: «کچم هەر کاتێ خۆت لە سەماکارانی تر بە زیاتر زانی، شانۆ بەجێبێلّە و بچۆرە دەرەوەی پاریس، بچۆرە هەوارگەی دۆم و قەرەجان، لەوێ سەماکاری لە خۆت جوانتر و هەلّسوورتر و بەفیزتر دەبینی کە لە تۆ باشتر سەما دەکەن..

دان بەوەدا بنێ کچم هەمیشە یەکێک هەیە لە تۆ باشتر سەما دەکا..»

ئیدی وایە.. دەگمەنی و پیرۆزگری لە پەنگانەوەی ماندووبوون و خاکەڕایی و هەلّبووندا دێ، نەک لەچاو لە کۆمەکی و، نابەلّەدی و نەگەڕی و گومڕایی..

چاپلن هات، تا تێیدا بوو بەبێدەنگی خۆی دەنکی بە جیهانێکی لالّ دا..

کارێکی ئاسان نەبوو ئەمە، لە رۆیشتنی سەرداوێکی باریک دەچوو، ئەوەتا چاپلن خۆیشی دەنووسێ: «کچم من کەسێک بووم لەسەر پەتێکی زۆر باریک دەڕۆیشتم... هەمیشە پەرۆشی بەندبازان بووم، بەلاّم راستەقینەکەت پێبلّێم، خەلّکان لەسەر هەردی پتەو و قایم دەکەون...بۆیە هەر گیز دلّت گیرۆدەی زێڕ و زیو مەکە، گەورەترین ئەلّماسی ئەم جیهانە هەتاوە کە بەختیارانە بە گەردنی هەموو کەسێک دەدرەوشێتەوە..»

هەمیشە یەکێک هەیە لە تۆ باشتر سەما دەکا...

ئەمەیە چامەی هەمیشە زیندووی ژیان، هەولّی لێوان لێو لە گرتنەوەی مێژووی هەلّخلیسکا و و ناونانی رۆژگارە بێ ناوەکان.

●

هەولّە چاپکراوەکانی نووسەر

1) لەبواری لێکۆلّینەوەی رۆژنامەنووسیدا

* رۆژنامەگەریی کوردی و رۆژنامەنووسی کورد
نامیلەکە-چاپی 1984، بەناوی خوازراوی
(پاکزاد محمد کریم)، چاپکردن و بلاّوکردنەوەی یەکێتی رۆژنامەنووسانی کوردستان(لەشاخ) چاپی دووەم بەناوی سەریح، هەولێر چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین، 1991.

* پرۆژەیەک بۆ دەرکردنی رۆژنامەیەکی رۆژانە بەکوردی
لێکۆلّینەوە-گۆڤاری(رۆشنبیری نوێ) بەغدا، پایزی 1986.

* هەلّەی چاپ، ئەمڕۆ ئاسۆی دوا رۆژ
لێکۆلّینەوە-بەدووبەش، رۆژنامەی (هاوکاری) بەغدا-1988.

* وێنەو کاریکاتۆر تایپۆگرافیاو بەکارهێنانیان لە رۆژنامەگەریی کوردیدا
لێکۆلّینەوە-بەسێ بەش، گۆڤاری (کاروان ژمارە 85 و 86 و87)ی 1990.

* برایەتی: یەکەمین رۆژنامەی رۆژانە لە مێژووی رۆژنامەگەریی کوردیدا
لێکۆلّینەوەو بیبلۆگرافیا-چاپی یەکەم گۆڤاری(یەکگرتن) کە لە هەندەران دەردەچێ، چاپی دوەم چاپخانەی خەبات 1991. چاپی سێیەم چاپخانەی وەزارەتی پەروەردەی هەولێر-1997.

* ئاژانسی دەنگوباسی کوردستان(ئاداک-ADAK)
پرۆژەی دامەزراندن و بەڕێوەبردن
لێکۆلّینەوە-رۆژنامەی (برایەتی) بەسێزدە ئەلّقە، هەولێر-1993، چاپی دووەم بە کتێب چاپخانەی خەبات دهۆک 1997.

* درەختی بنکۆلّکراو:
پەنجەنمایێکی رۆژنامەنووسییانە بۆ باری رووناکبیری و کلتووری کوردی چاپی یەکەم کوردستان 1995، چاپی دووەم سوید 1996.

* چەند وتارو نووسینی تر هەر لەم بوارەدا لە شوێنی جیا جیا بە کوردی و عەرەبی.

2) شیعر

* ئەو شەوانەی خەون نایێ:

چاپخانەی (النعمان)نەجەف-1977.

* تاڤگەی مەند

چاپخانەی (شفیق) بەغدا-1987

* چەند کۆتەڵێکی جەنازەیی:

چاپی ئیتالیا 1994

چاپی کوردستان 1995

3) لەبواری وەرگێڕاندا

*نووستوی بەر باران:

شیعر-لە فارسییەوە، جاپخانەی (علاء)بەغدا-1980

* رێگاوبان، پێنج چیرۆکی درێژو شانۆنامەیەک لە نیکۆلای خایتۆڤەرە

چاپخانەی (الحوادث) بەغدا-1983

* سەرتاییەک بۆ تێگەیشتنی هونەری تەشکیلی

چاپخانەی(حسام) بەغدا 1986

*چەند نامەیەک بۆ تارانتابابو:

شیعری نازم حیکمەت، وەرگێڕان لە عەرەبییەوە.

چاپخانەی (الزمان)بەغدا-1990.

* دایکی کورد-دانییێل میتران

وەرگێڕان لە عەرەبییەوە 1996.

4)

* پایزی چاوەکان

کۆلاژ لە تاراوگەی شیعردا چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری-هەولێر 1998.

* چاوەکان.. هەمیشە چاوەکان...

کڵاو رۆژنەیەک لە شەختەدا، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری 1999

* شرفە-بە زمانی عەرەبی، چاپخانەی خەبات دهۆک-1998

* بێجگە لە دەیان شیعری وەرگێڕدراو و نووسینی دیکە لەکات و شوێنی جیاجیادا بەکوردی و عەرەبی.